

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XII. évfolyam – 2017. december

Reformáció 500

ORSZÁGOS GRAFIKAI KIÁLLÍTÁS DEBRECENBEN;
A REFORMÁCIÓ EMLÉKMŰVE; 500 ÉV MEGÜJULÁS;
SZABÓ MAGDA CENTENÁRIUMA

Képzőművészet

KOMISZÁR JÁNOS, L. RITÓK NÓRA, LUKÁCS GÁBOR,
OLÁH SÁNDOR, SZÓNYI SÁNDOR, TÓTH SÁNDOR

Vendégség

AKNAY TIBOR, ANGA MÁRIA, ANTAL ATTILA, BÁGER GUSZTÁV,
BARNA T. ATTILA, BOZÓK FERENC, CSONTOS JÁNOS, FUCSKÓ MIKLÓS,
MADÁR JÁNOS, NAGY GÁBOR MIKLÓS, OLÁH ANDRÁS,
SEBESTÉNY-JÁGER ORSOLYA, SERFŐZŐ ATTILA, SERFŐZŐ SIMON,
SÓLYOM SÁNDOR, TAR KÁROLY, ZIMÁNYI ALAJOS

Margó

FARKAS SZILÁRD, GÁBORJÁNI SZABÓ BOTOND,
GÁSPÁR FERENC KÖNYVEIRŐL

Képes kulturális és művészeti hírek

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

---

81. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, XII. évfolyam; 2017. december
(81. kötet; 61. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

🏠 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fszt. 2.

☎ +36-20/965-2921

A Néző • Pont archívum fellapozható:

Országos Széchényi Könyvtár

Elektronikus Periodika Adatbázisa (www.epa.oszk.hu)

ISSN 1788-8034

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

A FOLYÓIRAT 81. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2017. NOVEMBER 30-ÁN VOLT.

A Néző • Pont 2018. évi folyamának előfizetési felhívása

A folyóirat 2017. évi XII. évfolyama záró, decemberi számát (81. kötet, 61. megjelenés) technikai okok miatt csak 2018 januárjában vehetik kézbe az Olvasók, az Előfizetők, akik fogadják köszönetemet az eddigi kitartó figyelmükért és szeretetükért!

Az új évfolyamhoz változatlan feltételekkel, sorozatonként **5.000 Ft.** előfizetői áron juthatnak hozzá, mely magában foglalja a postaköltséget, valamint az előfizetői ajándékkötetet is.

(Ajándékként – az előfizetés megújítása után – a *Kis esti könyv 2.* részét *Toronyszótár* címmel kapják meg.)

A tervezett megjelenések:

82. kötet: február;

83. kötet: április;

84. kötet: nyár;

85. kötet: szeptember;

86–87. összevont kötet: november-december.

Az előfizetési díj átutalható az alábbi számlaszámra:

dr. Vitéz Ferenc / OBERBANK AG.

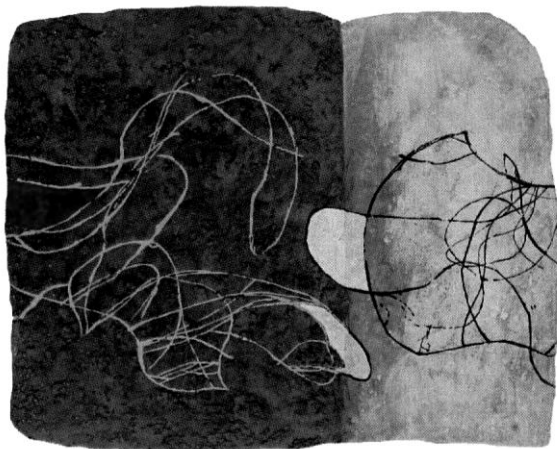
18400010–03516724–61000016

elküldhető postán a dr. Vitéz Ferenc – 4027 Debrecen, Füredi út 67/B.
fszt. 2. címre vagy befizethető személyesen.

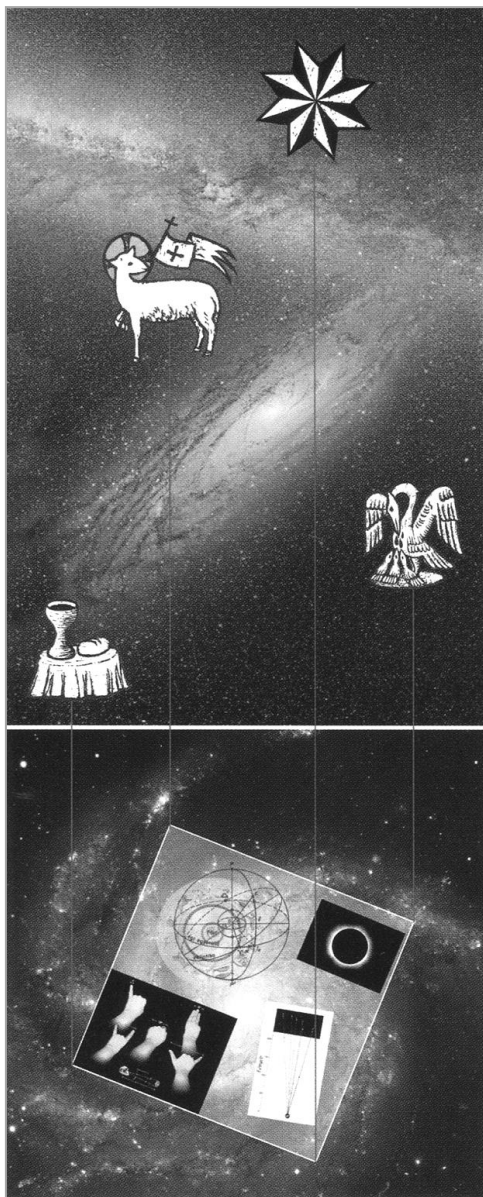
Kérem, hogy tüntessék föl a számlázási címet is!

Bizalmukat, figyelmüket és szeretetüket megköszöni,
eredményes és egészséges boldog újesztendőt kíván:

Vitéz Ferenc

SZOMORLÓ (2017); NEMIGEN (2017)
VINCZE LÁSZLÓ GRAFIKUSMŰVÉSZ
VEGYES TECHNIKÁJÚ LAPJAI

STEFANOVITS PÉTER: ÚJ HORIZONT

REFORMÁCIÓ 500

ORSZÁGOS
GRAFIKAI TÁRLAT
DEBRECENBEN

A ZÁSZLÓS BÁRÁNY

Debrecen és a reformáció kapcsolata számtalan módon mutatkozott meg az elmúlt 500 évben. E szoros viszony egyik látványos megnyilvánulása a képzőművészet szemet gyönyörködtető világa. A reformáció ugyanis korántsem volt művészetellenes. Noha a katolicizmus elleni küzdelemben a képi ábrázolást eleinte háttérbe szorították a protestáns lett templomokban, éppen e változás következtében jelentek meg egyre nagyobb számban műalkotások a városi polgárság otthonaiban. A nyugat-európai reformátorokról a kor leghíresebb művészei készítettek sokszorosítható metszeteket, gyorsan terjedő tanításaik mellett arcvonásaikat is ismertté téve.

Bár a három részre szakadt Magyarországon jóval kevesebb eszköz és erőforrás állt rendelkezésre, az Isten dicséretének *szépsége* – szóban, írásban és képben – mind a protestantizmus, mind a katolicizmus számára fontos volt. Ahogyan más mecénások, úgy Debrecen protestáns magisztrátusa is a kezdektől támogatta egyházi és világi épületek emelését, ezek közül többet kőfaragványokkal díszítettek. Azt is tudjuk, hogy mind a régi városi színház tanács-termeit, mind pedig a Református Kollégium korábbi épületét allegorikus képekkel festették ki. A 18–19. században a Kollégium rézmetsző diákjai országos hírűvé váltak művészi kivitelezésű térképeikkel, földgömbjeikkel.

Ám Debrecen nemcsak a múltban, hanem ma is elkötelezett támogatója a képzőművészeteknek! Városunk és a protestantizmus közötti szoros viszonyt jelzi, hogy a magyarországi reformátusság címere hasonló ahhoz, mint amit Debrecen használt sok évszázada. Ennek központi eleme, a mostani kiállításon is látható *bárány* alakja – amely a mellső lábával győzelmi zászlót tartva a feltámadott Krisztus jelképe – a város hivatalos pecsétnyomójaként a 16.

század elejéről maradt ránk. Ezt a szimbólumot jelenítette meg Debrecen híres református püspöke, Melius Juhász Péter is a magyar nyelvű, 1563-ban kiadott prédikációs kötetének címlapképén. A szép kidolgozású fametszet, a könyv terjesztésének köszönhetően, széles körben ismertté vált.

A zászlós bárány azonban, számos más bibliai eredetű szimbólumhoz hasonlóan, már a reformációt megelőző évszázadokban is jelen volt városunkban: a katolikus Szent András templom gótikus boltozatának záróköveként. Büszkék vagyunk arra, hogy bár a középkori épület leégett, a kőfaragvány még ma is látható, és hirdeti a felekezeti különbségek ellenére is hasonló képi tradíciót, a Krisztust középpontba helyező teológiai üzenetet.

Így hirdesse városunk és a kereszténység szoros egységét a most nyíló képzőművészeti kiállítás is a reformáció 500. évfordulóján!

DR. PAPP LÁSZLÓ (DEBRECEN POLGÁRMESTERE)

A RÉZMETSZŐ DIÁKOK NYOMÁBAN

A 2017. év kettős reformációs jubileuma (a Reformáció 500. és a Tiszántúli Református Egyházkerület megalakulásának 450. évfordulója) – sokirányú inspirációra ad lehetőséget. A hálaadó egyházi megemlékezések, konferenciák, találkozók mellett szükségesek az olyan alkotásra ösztönző, műveket eredményező kezdeményezések, amelyek a szellemi- és a képzőművészetek terén is továbbgondolásra ösztönöznek és a reformáció folyamatának gazdag hatás-történetét továbbírják. Erre az inspiráló szándéokra születtek meg a grafikai pályázatunkra beküldött művek.

CSOMÓS ZOLTÁN: DÜRER-PARAFRÁZISOK I.
(AJÁNDÉK L. M.-NEK)

Mi ösztönözte a grafikai pályázat kiírását? A Debreceni Református Kollégiumban évszázadok óta kitüntetett hely jutott a művészeteknek. Az iskolai törvények a festés tanulását és gyakorlását is ajánlották azoknak, „akik a természettől erre ajándékot nyertek.” A képzőművészetek terén egészen új fejezetet nyitottak a debreceni Kollégiumban és vonzaskörében is a rézmetsző diákok szemléltető oktatáshoz készített tankönyvi ábrái, térképei, és földgömbjei. A műhely a 18-19. század fordulóján élte virágkorát. Sárvári Pál (1765–1846) professzor a művészetek kedvelője volt, aki a mértan tanításával párhuzamosan kezdte oktatni a szabadkézi rajzot az iskolai törvények tiltása ellenére. 1804-ben jelent meg szerkesztésében a *„Szabadkézi rajz első magyar mintagyűjteménye”*. A rajz oktatójaként sokat tett a kollégiumi rézmetszés fellendítéséért, tanítványai rajzkészsége művészi fokra emelkedett.

Erre az erős hagyományvonalra fűzhetők fel azok a tanáregyéniségek, akik ösztönzően hatottak a debreceni Kollégiumban Schulek Frigyes építészre, Medgyessy Ferenc szobrászművészre, Gáborjáni Szabó Kálmánra, Félegyházi László, Bíró Lajos és Bényi Árpád festőművészekre.

Ezek a történeti tények szinte természetessé teszik, hogy képviseljük és serkentsük azt a reformátori örökséget, amely a művészetek szabad fejlődésére is utat nyitott, ahogyan azt Abraham Kuyper teológiailag megfogalmazta: a reformáció után az egyháznak semminemű hatalma nem vezette többé a művészt, a palotákból származó pénznek semmiféle hatalma nem kötötte őt. A művész, mint ember, szabadon járt-kelt az emberek között s valami egészen más, sokkal gazdagabb dolgot fedezett fel az emberi életben és az emberi élet mögött, amit eddig még azok sem gyanítottak még távolról sem, akik a művészet területén a legmélyebben láttak.”

Köszönjük a pályázóknak,
hogy ebbe az egészen
másba és gazdagabb
világba engednek bepillantást műveikkel.

DR. FEKETE KÁROLY
REFORMÁTUS PÜSPÖK

SZEMKÖZT A TISZÁNTÚLI
REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET
DÍJAZOTTJA: NEUBERGER ISTVÁN
LUTHER C. TUSGRAFIKÁJA

SZELLEMI ÖRÖKSÉGÜNK

A reformáció az újkor hajnalán az egész európai kontinens életének jelentős impulzusokat adott: a bibliafordítások, az anyanyelvi kultúra, az iskolázás, a tudományok és művészetek, továbbá a politikai gondolkodás és gyakorlat terén is. Sokat köszönhet egy „kommunikációs forradalomnak”, a könyvnyomtatásnak, amely elválaszthatatlan volt a sokszorosított grafika technikáitól. A reformátorok nem csupán „helybenhagyták a művészek által polgári haszonra készített világi képeket”, de a fametszeteket – könyvek és egyleveles vitairatok illusztrációit – szinte fegyverként alkalmazták.

A mohácsi vész okozta sebekre a biblikus gyökerekhez való visszatérést kínálta orvossággul a reformáció, így másfél évszázadon át a Kárpát-medence magyar ajkú lakosságának túlnyomó hányada valamelyik protestáns felekezet híve volt. Teológiailag megalapozta a zsarnokkal szembeni ellenállás jogát, így Bocskai, Bethlen és a Rákócziak vallásszabadságért folytatott küzdelmeinek elvi támaszává lett.

A kora újkorban súlyos szorítások alatt edződött magyar protestantizmust később is a hitbeli határozottság, az egyszerűség, a puritán erkölcs, a tudományos szabadság, a meggyőződésbeli függetlenség, valamint az általános

jogegyenlőség és a nemzet iránti elkötelezettség jellemezte. Mindennek lenyomatát olyan személyiségek életművében is láthatjuk, mint Kőrösi Csoma Sándor, Kölcsey Ferenc, Kossuth Lajos, Arany János, Ady Endre, Fülep Lajos, Kós Károly, Németh László, Bibó István, Szentágothai János és sokan mások. Ennek a szellemi örökségnek a felmutatására kiváló lehetőséget nyújt 2017-ben a reformáció 500. évfordulója.

DR. GÁBORJÁNI SZABÓ BOTOND IGAZGATÓ
(TISZÁNTÚLI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLETI GYŰJTEMÉNYEK)

500 ÉVES A REFORMÁCIÓ A MAGYAR POSTA BÉLYEGBLOKKJA

Az alkalmi bélyegsor 290 Ft-os címleten az első magyar nyelvű bibliafordítás készítője, Károli Gáspár szobra, egy stilizált nyomdagép és egy nyitott biblia látható – a kompozíciót a „Solutus Christus” (egyedül Krisztus) felirat egészíti ki. A 445 Ft-os címleten a magyar reformáció legfontosabb oktatási intézménye, a Debreceni Református Kollégium épülete 1802-es ábrázolása és a Magyarországi Református Egyház címere jelenik meg, a grafika előterében a „Soli Deo Gloria” (egyedül Istené a dicsőség) felirat olvasható. A blokk háttéréül az Evangélikus Országos Levéltárban őrzött kézírásos Luther-végrendelet és a wittenbergi vártemplom egy részlete szolgált, a grafika előterében az öt sola (az alapvető teológiai hitelvek) olvasható, a bélyeg pedig Luther Márton címere mellett egy XIX. századi színezett metszet alapján azt az ikonikus pillanatot ábrázolja, amikor felszögezi tétéleit a wittenbergi vártemplom kapujára. A bélyegsor és a bélyegblokk első napi borítékjai azonos grafikával, az említett végrendeletből készített részlet ábrázolásával és az öt sola képi megjelenítését bemutató kompozícióval készültek el.

KORTÁRS-E A SZAKRÁLIS?

[...] Az évfordulóra rendezett kiállítás sokszínű anyaga is a modern európai szellem születését emeli a középpontba. Csalódni fog az a látogató, aki az „ötszáz éves a reformáció” hívószóra készült alkotásokon a reformáció illusztrációkban megfogalmazott tetteit kéri számon. Ha leporoljuk előítéletességünket, ha szakítunk a vizuális panelekbe kapaszkodó pre-koncepciókkal és hagyjuk, hogy hasson ránk a művek gondolatísága, akkor igazi kortárs élménnyel leszünk gazdagabbak.

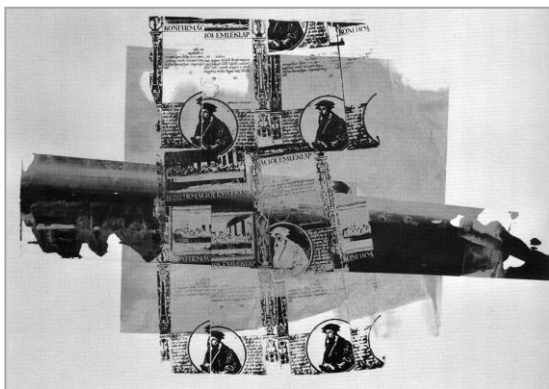
A könyvnyomtatás megjelenésével egyidős sokszorosított képi ábrázolás

hagyományos eljárásai mellett egyedi grafitrajzok, néhány digitális munka, mozgó kép, valamint művészkönyv, installáció és objekt formájában reflektál majd' 80 alkotó a hitújítás körülményeire és következményeire. A kiállítás anyagának jelentős része a 21. századi gondolkodás képi világát tükrözi. A munkákban a mai embert látjuk azokkal a problémákkal és kérdésekkel szembeülni, amelyek európaiként ebben a században foglalkoztatják: magyar és egyetemes, lokális és globális, szakrális és világi gondolatokat. Rázoomolhatunk Neuberger István „Luther-performanszára”, ahogy fázis mozdulatokon dokumentálja, amint a reformátor kalapáccsal üti a szöveget a wittenbergi templom fakapujába. Felfejthetjük Kiss Ilona középpontos szerkesztésű szobabelső saktábla mintázatú padlójára gondosan elhelyezett, tárgyakba rejtett szimbolizmusát. Madácsy István lapjain – a mozgalom elveire utalva – puritán, letisztult minimalizmussal ábrázolt sapkákat láthatunk, amivel a reformátorok alakját egy-egy piktogramba sűrítette. Nádas Alexandra háromdimenziós papírházikó templomára rajzolt 95 tétele – konkrétan és metaforikusan is 95 ablak a világra. Imreh Sándor a felújítás előtt felállványozott Nagytemplom finom ceruzarajzával az eszmetörténeti megújulásra is utal. Krnács Ágota az Angyali üdvözet alakjait profán környezetbe (orvosi rendelő váróterme) helyezve egyszerre teremt meg a történet elidegenítő és mégis humoros szituációját; a valóságosnak láttatott vízió, a látomás valóságossá tétele, a képzelet képének megjelenítése talányos történetet, misztikus olvasatot idéz elő.

A kiállított művek elsősorban nem hitéleti vagy teológiai jelentéssel bírnak [sic!]: sokkal inkább utalnak a reneszánsz humanizmusra, a 18. századi felvilágosodással összekötő eszmetörténetre, a modern európai szellem kialakulására. Az idősíkbeli és kulturális átkötések olyan tágra nyitják az asszociációs mezőket, hogy a képekben megfogalmazott tartalmak mindannyiunk számára értelmet nyernek.

SZOBOSZLAI LILLA
(MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ)

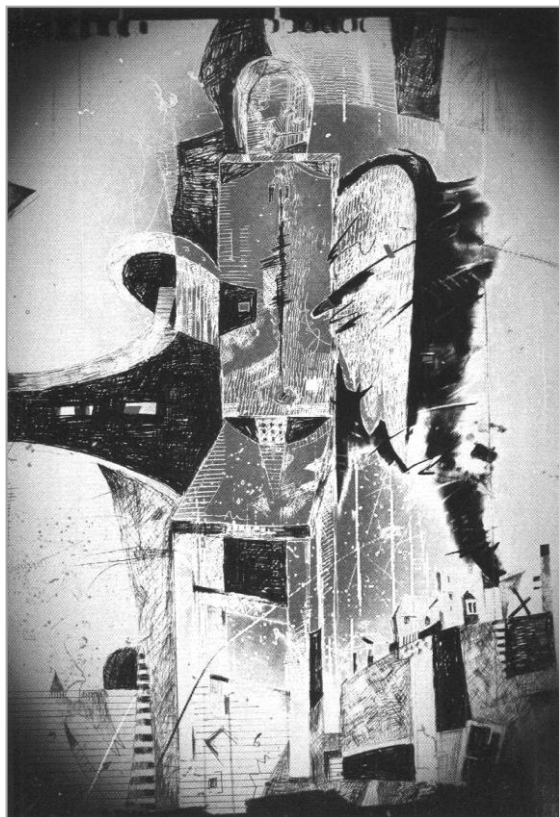
TORÓ JÓZSEF: EMLÉK
(SZITANYOMAT)

SZILÁGYI IMRE:
VIZSOLY 1589
(RÉZKARC, AKVATINTA)

A Reformáció – 500
című, a Tiszántúli
Református Egyházkerület,
a Magyar Művészeti
Akadémia, a debreceni
önkormányzat, a TTRE
gyűjteményei, a Főnix
rendezvényszervező, a
Modem és a B24 Galéria
által hirdetett kortárs
grafikai pályázat és tárlat
szeptemberben volt
látható a debreceni
Kölcsey Központ Bényi
Árpád Termében

DROZSNYIK ISTVÁN:
ANGYALVARÁZS
(VEGYES TECHNIKA)

A REFORMÁCIÓ EMLÉKMŰVE DEBRECENBEN

A Tiszántúli Református Egyházkerület és Debrecen önkormányzata a reformáció 500. évfordulója és a Magyar Református Egyház 450 éves fennállása tiszteletére elkészítette a reformáció debreceni emlékművét, melyet a Református Nagytemplom és a Református Kollégium épület-együttese közötti Emlékkertben állítottak föl, ahol a Bocskai-szobor és a Gályarab-emlékmű is figyelmeztet a reformátusság történelmi küzdelmeire. Az alkotást 2017. október 31-én, a reformáció emléknapján avatták fel.

(FOTÓ: WWW.KOZTERKEP.HU)

Debrecent „ó-kikötő, tájakat összekötő” helyként határozta meg Gulyás Pál debreceni költő. Kettős évforduló alkalmából szeretnénk jelet hagyni arról, ami hitünket táplálta és nem néhány személyhez, hanem ahhoz a szimbólumrendszerhez kötődik, amely visszavisz bennünket Jézus Krisztusig – mondta köszöntőjében Fekete Károly, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke, majd a közös zsoltáreklés után Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere mondott beszédet. Itt vannak velünk nemcsak a múlt, de a jelen idő szentjei is, akik megmutatják mire képes a hit – mondta. A katedrán és a gyülekezeti teremben, a kórházban, a cigánytelepen, a hajléktalanszállókon. Itt vannak velünk a jövő idők kiválasztott emberei is, akik tőlünk öröklik meg a hitet. Egykor majd az ő vállalkon nyugszik, amit most nekünk kell tartani: a családot, az egyházat, a várost, az országot, a nemzetet és talán egy kicsit Európát. Balog Zoltán szerint hatalmas vállalkozás volt anyagba vésni és önteni a reformáció történetét és üzenetét.

Kósa Lajos, a megyei jogú városok fejlesztéséért felelős tárca nélküli miniszter a reformkori viták pozitív hatásairól beszélt. Ezek a viták mára kevésbé tűnnek fontosnak, s ma már nem is értjük igazán, hogy a korábbi évszázadok vitái mi körül zajlottak. Mert ma a mi hitünk a világ legüldözöttebb hite.

Ma a Jézusban hívők millióinak életét fenyegeti az a terror, ami a kereszténységet üldözi, és egyes országokban a kiirtására esküdött fel. Ma a hitünkért kell harcolni, visszafordulni a gyökerekhez, megtalálni azt, ami közös mindahányunkban. A hit és a keresztény emberek védelme örök kötelesség.

KÓSA LAJOS, BALOG ZOLTÁN,
FEKETE KÁROLY, PAPP LÁSZLÓ

A reformáció Debrecen legsikeresebb projektje, és fordítva: a reformáció legsikeresebb projektje Debrecen. Itt van tőlünk karnyújtásnyira mindaz, ami a Magyar Református Egyház fejlődésére kiemelt hatással bírt az elmúlt 450 évben – utalt Papp László, Debrecen polgármestere a Kollégiumra és a Nagytemplomra, Bocskai István szobrára és a Gályarabok emlékművére.

Az emlékművet Fekete Károly püspök áldotta meg. Az emlékmű tervét a Tiszántúli Református Egyházkerület felkérésére Győrfi Sándor Munkácsy-díjas és Győrfi Lajos Szervátiusz-díjas szobrászművészek készítették el.

A kompozíció több részből áll, és a református spiritualitás sajátosságaira emlékeztet. Központi egysége a Tiszántúl egykori legjelentősebb, a reformáció korában tűzvészstől rongált gótikus épületét, a debreceni András templomot idézi vissza. A hat méter magas, háromszög formájú, tardosi vörösmárvány tömb mívesen kiképzett belső ívében gótikus bronz ablakrács töredék látható. A tetején egy csillag-napkorongot idéző aranyozott bronz, nyolcágú *Kálvincsillag* áll, mely a legelterjedtebb református toronydísz. Egyik oldalán a fénymadár jelenik meg, amely jelképezi Debrecen városa minden vészből, pusztulásból való megújulását, másik oldalán a keresztáldozat árán, a halálon is győztes Jézus Krisztusra mutató „Agnus Dei”, az „Isten báránya” ábrázolás. Az emlékmű részét képezi az Úrasztala és a négy kőpad. A márvány Úrasztalán áll bronzból öntve a híres debreceni hólyagos kehely és az oszlopos bortartó kanna, a kenyérosztó tál és a nyitott Biblia. Az Úrasztala a reformáció korától

került az oltárok helyett a református templomok centrumába. Innen történik az úrvacsora jegyeinek, a kenyérnek és a bornak a kiosztása. Az Isten igéjének fontosságára emlékeztet a nyitott Szentírás, amelynek üzenete hirdetve és olvasva is terjedt a reformáció hatására. A gyülekezeti éneklés jelentőségét hangsúlyozza az egyik kőpadra tett énekeskönyv a 90. zsoltár kezdősorával. Az emlékművel a templombelső szimbolikája kiköltözik az élet sűrűjébe, hiszen a hitnek a templomon kívüli világban kell megmutatkoznia.

(FORRÁS: WWW.DEBRECEN.HU;

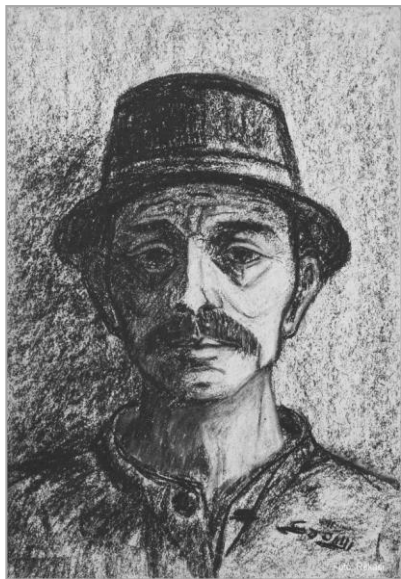
A KÉPEK FORRÁSA:

WWW.HAON.HU; WWW.KOZTERKEP.HU)

ISTEN KERTJÉBEN

Versek Szónyi Sándor képeihez

PARASZTEMBER

(1971, szén-tanulmány, 43x30 cm)

Varjakat néz az égre,
belelát a setétbe,
a kaszát félretéve,
úszik az égi rétbe.

Azt mondja, hogy örökké
puhítja este öklét,
s a szíve mégis röggé
hasadt a szomjas éjben.

A FESTŐKIRÁLY UDVARA

(1995, olaj, 40x50 cm);

A festőkirály udvarában
megalkonyul minden
büszkeség; az álom
túltekint az ecsetkoronán
– s hetedhét határon.

***

A festőkirály udvarában
nincsenek bohócok,
nincsenek cselédek:
madár gyöngye szárnya alól
röppen föl a lélek.

MÉZLESŐK

(2008, olaj, 50x70 cm)

Mézet lestem veled
hajnalon.
Most roskadásig van
az asztalom.
Adtál reményt és
csonka álmat,

benned pihennek
a szivárványok.
Mert minden szín Te vagy:
az életem.
Festék rögében vagy
az énekem.

REMETE

(1994, olaj, 60x40 cm)

Remete voltam álomban,
benne voltam a zsákomban:

kövek között az arcomért
csillagok közt a holdig ért
sovány imám: a lepkefény;
s lettem én fényből szőtt edény.

Ha egyszer megles
majd a hold,
remeteségem
szétomol...

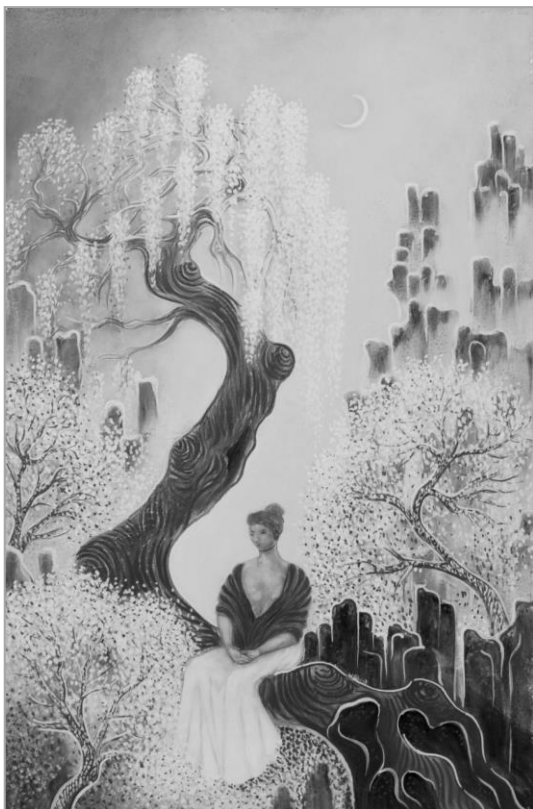

HOLDKELTE

(2010, olaj, 60x40 cm)

Olyan volt az arca,
minta Holdnak;
vállán a bárányok
daloltak
árván – megsebzett kis
lelkek voltak.
Szivárvány ölében
régi holtak
kerestek nyugalmat
s égi békét,
sóhajukat messzi
elkísérték
az emlékek, álmok.
Egymást érték
homlokán a vágyak.

És a mérték:
szíve dobbanása
volt.

DERENGÉS

(2008, olaj, 40x50 cm)

Belenőtt a fába Krisztus –
én voltam ott: virágfában.
Szikla tövén mély abisszus:
húsvét-fői virágzásban.

Kiáltoztak, sirtak kövek:
árnyékok az egek alján.
Imádságból fonott szövet
leszek én az Isten balján...

LITURGIKUS KOMPOZÍCIÓ
(2001, olaj, 70x50 cm)

Angyal lehettél
volna egyszer:
menny és a pokol
között a vegyjel;
költők nevében
bús sirámok,
próféták szerint
a jó irányok
szóltak szavadban
- édes álom...

***

Angyal, kezedben
már az életem
s halálom.

VÁNDOR
(2010, olaj, 50x60 cm)

Ha eltévednék:
Imádkozó kezemet
fogja az Isten.

JELEK
(2001, olaj, 70x50 cm)

Kerestelek az éjszakában,
kerestelek
az ébredő testek
szomorú szagában,
a verssorokban és Botticelli
képeiben... –
az angyal szárnyában
és a kismizett
hajnalok előszobájában
is kerestelek.
Most itt állok egyedül:
veled szemben.
S mikor már szemed
és a lelked se rebben,

azt keresem,
hogyan mondhatnám el
hiányod.
Szótalan, de mindig
egyre szebben,
angyalszárnyú, hiú
fellegekben,
s akár egy barázdaszéli,
fuldokló rögben...

Kerestelek,
hogyan megérkezzem hozzád:
mezítelen teremtésben
s jeltelen Jeleekben.

LÁTOGATÓK
(2007, olaj, 70x50 cm)

Tavaszi volt.
Virágozott az ég, az ég,
s még a szikla széle is
virágba borult.

Ebben a puhabimbós
ködben – mint olajos
vágy folyik át a köldökökben –
szívünkéből áradt a fény,
s hozsánna homlokunkra
hullt.

(...)

Fehér virágok zengtek
össze vérünk csalogány
vörösével,
s bimbókkal úsztunk
sziklák tetejére: dalokba
áradó széllel.

Talpunkat sebeztek bár
a vak kövek,
s hiába szétszakadt
a kígyók bőrébe száradt
szép szövet:
megláttuk egymásban
ez embert – és a jövőt.

Haldokló véneket
és a gyermekéneket:
az éppen elmenőt
s a felnővőt.

VAN EGY PILLANAT...

Van egy pillanat, amikor elválnak a fény a sötétségtől.
Mikor a virágok elfelejtik, hogy mit álmodtak az éjjel.
S mikor az emberek levetkőzik magukról nemcsak a levegőt,
hanem a köveket is. Van egy pillanat, mikor az ember felismeri,
hogy él: hogy nem kő, hanem virág.
Ebben a pillanatban történik meg a csoda.

KAPTATÓ

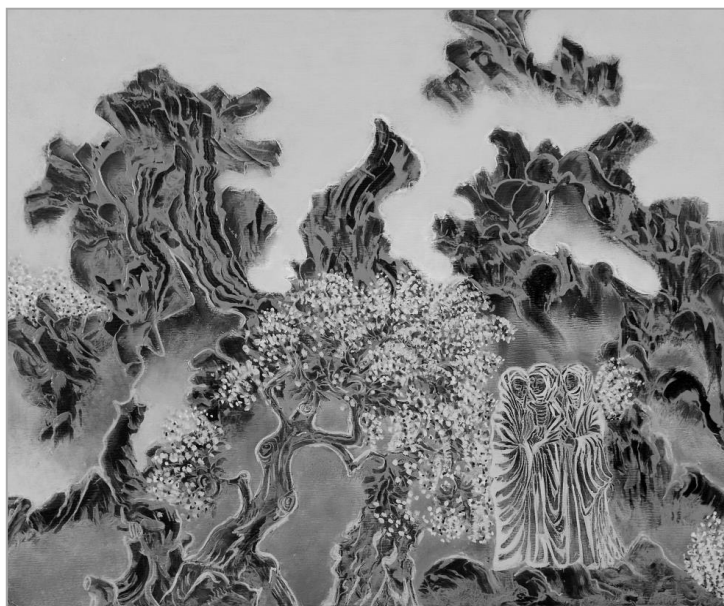
(2014, olaj, 40x35 cm)

Sziszüphosz soha nem jut fel a hegyre, mert lemondott arról, hogy hódítson. A lemondás másutt erény – itt büntetés. Végül „minden ember megtalálja a maga terhét” – írja Camus. Sziszüphosz mégis a felsőbbrendű hűségre tanít: a gazdátlaná vált világban meg kell szenvedni minden cselekvés értelmének megismeréséért.

ISTEN KERTJÉBEN
(2016, olaj, 50x60 cm)

Az Isten kertjébe hívtalak:
színekbe és imákba írtalak.
Isten kertjében lennék veled,
hogy áldott legyen az életed.

Táncoló virágba nőtt a test,
reményes hajnallá vált az est;
sárkányördögök fenyegetnek,
de az angyalok megszerettek...

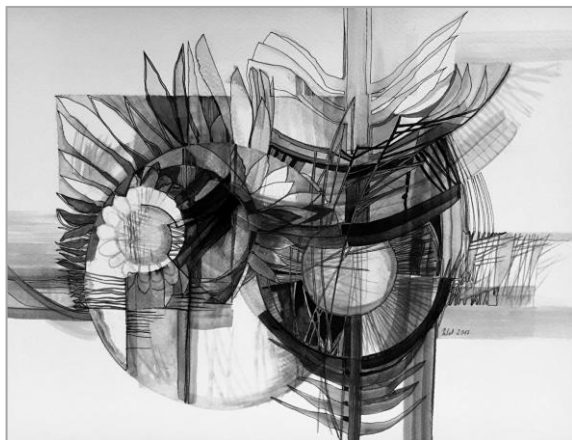
SZÓNYI SÁNDOR HOLLÓ LÁSZLÓ-DÍJAS FESTŐMŰVÉSZ 75. SZÜLETÉSNAPI KIÁLLÍTÁSA
2017 DECEMBERÉBEN VOLT LÁTHATÓ A DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT BELVÁROSI
GALÉRIÁJÁBAN. A MEGNYITÓ KERETÉBEN MUTATTUK BE AZ *ISTEN KERTJÉBEN* C., SZÓNYI
SÁNDOR FESTŐI VILÁGÁT MÉLTATÓ ALBUMOT, MELYBEN AZ ITT KÖZÖLT VERSEK SZEREPELNEK.

FÉNYKERESÉS AZ IDŐBEN
– A „VALAHA-ÉRZÉS” SZORÍTÁSÁBAN

*L. Ritók Nóra és Lukács Gábor művészpédagógusok
a 2017. évi Fekete Bori-díjasok*

A nemrég elhunyt Bényei József azt írta L. Ritók Nóra egyes technikájú, színes („tisztá, finom és éteri lebegésű”) grafikáiról, hogy nagy szavak helyett inkább a csönd illene hozzájuk; s „a megilletődés pillanatait” érezzük át a művek előtt állva. Nos, a művészetértő költőbarát szavainak igazságát ezúttal

is átélhetjük, hiszen:
az „alkotásainak
minden részletéből
süt a nemes, igaz
asszonyiség”.

L. RITÓK NÓRA: VIRÁG-
SZEDÉS ALKONYATKOR,
SZEMKÖZT, FENT;
FA-HÁZ;

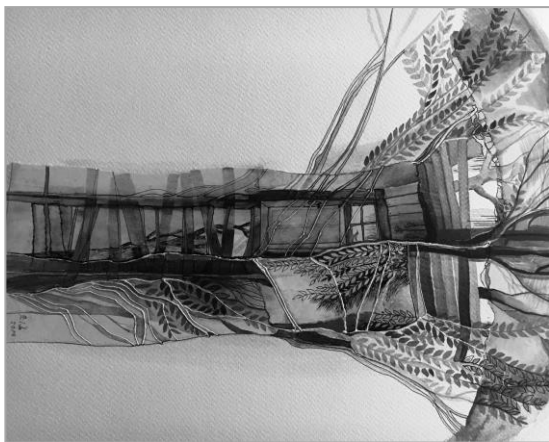
SZEMKÖZT, BALRA LENT:
LUKÁCS GÁBOR:
MŰTEREM (RÉSZLET)

A gender-elméletek korában megosztó (és veszélyes) is lehet a műalkotásokat annak alapján csoportosítani, hogy férfi vagy nő készítette őket. Magam ezért inkább a nagybetűs Művésztől beszélek, noha nem vonható kétségbe, hogy a világot másként látja egy nő, és másként egy férfi. – Miként másképp látja a világot a vallásos vagy ateista, a gyermek vagy felnőtt, a keleti vagy nyugati ember is.

Van tehát saját géniusza (lehet saját szelleme-szellemisége) az asszonyművésznek – ahogy ezt Radnóti Miklós az 1930-as évek második felének irodalmi kritikáiban szintén érzékelte. Radnóti összesen 12 olyan sajátoságot említett meg írásaiban, amely az asszonyköltőket jellemezheti. Alább csokorba szedtem ezeket az egymásnak ellentmondó minőségpárokat.

Fegyelem és érzékiség, az ösztönös tudás és a lelki emelkedés képessége, a részletező megfigyelés és a kozmikus távlat, az indulat és a rendteremtés, valamint a szemérmesség és az egyensúly érzékeltetése, végül a számadás, és az objektívált önmegalkotás szándéka.

Mindezek rendben is vannak – úgy vélem, helytállóak a megállapítások. De bajban leszünk ezekkel a fogalmakkal, ha Lukács Gábornál *férfi*as képeket, *férfi világképet*, értékszempontot keresünk. Hiszen Lukács Gábor ugyanazokat a művészi minőségeket mutatja föl a képein – csupán részben a technika,

az eszköz és a méret vagy a kifejezés módja, atmoszférája és kerete változik nála.

Igaz, hogy a részletező megfigyelés először nem tűnik oly egyértelműnek, a részletek kiemelt, felnagyított, metaforikus-szimbolikus kifejezése azonban igen. Lukács Gábor is szemérmességgel tekint a kozmikus távlatokba, és ebbe a szemérmességbe épül be a kritikája.

Ez a kritikai hajlam L. Ritók Nóránál azt eredményezi, hogy a kaotikus világot is a rendtörekvés irányában formálja, ám ezzel szemben Lukács Gábor a rendezettnak látszó világban mutatja meg a káoszt.

Jellemzi amúgy Lukácsot is a líraiság és a kemény kötések összhangja (mint ahogy Bényei fogalmazott L. Ritók Nóráról), a rontással és romlással teli világgal szemben pedig az ő művei mélyén is ott bujkál a remény.

Rétegekről szólt 2016-ban a nyíregyházi Pál Gyula Teremben rendezett (*Hatvan év pácban* c.) jubileumi Lukács Gábor-kiállításon a művészárs, barát és kolléga: Szepessy Béla. Festői élményrétegekről és az értelmezési lehetőségek rétegeiről, a képek (festmények, diópác grafikák – ez utóbbira utalt az ironikus címadás) olvasatainak mélyrétegeiről és időben aktuálisan változó üzeneteiről (pl. a *Bábel tornya* kompozícióknál). A 2016 elején a debreceni Kölcsey Központ Bényi Árpád termében is fölidézte itáliai élményeiket, a világlátást meghatározó művészet- és művelődéstörténeti rétegeket, az időben-térben meghatározhatatlan génusz sugallataival terhes, egyszerre egzisztenciális szorongás- és szabadságélményt magába sűrítő, magába olvasztó látomásrétegeket. S nem beszéltünk még szuggesztív Ady-élményéről, a személyes és kollektív emlékek „kötéseiről” vagy a faktúra, a festőanyag rétegeiről, az akár diópáccal egymásra festett több kép egymást

elrejtő s értelmező szintjeiről (ekképp a grafikai gesztus maga is festői tette válik).

HÁZTETŐK
(LUKÁCS GÁBOR
DIÓPÁC KÉPE)

Ez eredményezheti a tényt, amit Antall István így rögzített: Lukács Gábor jelrendszerében „a felület mozgása maga a mélység”, s komoly játéknak „intellektuális fedezete” van. Erről az intellektuális fedezetről s a halálosan komoly játéknak szinte puritán, a külsődlegességről és tetszetősségről lemondani képes képi magatartásról szintén Antall István írt – ennek részlete olvasható a meghívón. Lukács Gábor mozdulatából festészet születik, szellemi szabadsága pedig maga a teremtő fegyelem.

Ha L. Ritók Nóra képei előtt csöndben kell maradni, a Lukács Gábor-művek előtt is csak visszafogottan állapítjuk meg, hogy Egry József rajzlapjainak szegénység-szagát érezhetjük a pác alól előosonni. S tegyük hozzá:

mert miközben a fényt, a fény útjait, a fény festői beszédét keresi, önkéntelenül elkalandozik az időben és térben. Ez a művészi kutatás vezeti a reneszánszhoz, ugyanez irányítja a lírai-naturalista és szociográfiai-szimbolikus látáshoz (akár Bródy Sándort vagy Móriczot a prózában), expresszív-szimbolikus képi lírája pedig Ady költészetét idézi meg.

MŰTEREM-RÉSZLET
(LUKÁCS GÁBOR FESTMÉNYE)

Nem formai vagy stílusbeli, hanem szellemi és világnézeti Lukács Gábor kötődése az égi fényhez és a komor mélyvalóságához. A világ kettős, egymásnak ellentmondó atmoszférája még akkor is jól érzékelhető, ha gyakran az absztrakció, az élmény elvonatkoztatásának segítségével alkotja meg festői-grafikai helyzetjelentését.

A *Műterem-részletek* egyszerre állítják a posztmodern ember létfilozófiai, bizonytalan karakterét elének, de az ösztönök és álmok irracionális mozgásait is megmutatják, valamint kérdeznak, hogy mi a dolgom, mit kell tennem. A *Charon*- vagy az *Itália*-képek időrétegeket sűrítenek magukba: a jelenlévő hanyatlást is megállapítva. A *Háztetők* vagy a *Boltívek* a kívülről és felülről látás képességére hívják fel a figyelmet. Ahhoz, hogy a dolgok lényegét meglássuk, gyakran nézőpontot kell változtatunk, máskor pedig a felület mögé kell hatolni.

Álljunk meg *A kalitkakészítő háza* című képnél! A kalitka zárt, jól átlátható ellenőrzési és hatalmi szerkezet, azonban itt minden kusza, homályos, nincsenek egynemű minőségek. Mi lehet a kalitkakészítő álma? – Díszmadár biztosan nem szeretne lenni, ha művész. S eszünkbe juthat egy olyan metonimikus kapcsolat is, mely szerint a kalitkát a benne lakó madár (vagy madárember) jellemzi. Gondoljuk csak át, mennyien érezzük jól magunkat a kalitkában, mert látszólagos biztonságot ígér. De hol van Petőfi és az ő szerelme, a szabadság és szerelem, vagy épp a *Kutyák* és a *Farkasok dala* egymás melletti üzenete? Vajon mit áldozunk föl a látszólagos szabadságunkért? – kérdezi a néző, attól függetlenül, mit akart láttatni a művész.

***

Erre a másképp és máshonnan látásra kiváló példákat kínál L. Ritók Nóra művészete. A dolgok lírai mélyszerkezete, a természeti és emberi jelenségek kapcsolata vagy az egyén helye a világban már a '80–90-es évek fordulóján is foglalkoztatta, akkor azonban a természetbe még csak az általános emberi érzéseket fogalmazta bele. Lassanként azonban – megpróbálva a mítoszalkotás, a múlt és a történetmesélés különböző próbatételeit – az ember dolgai kezdtek el foglalkoztatni. Nemcsak az ember által alkotott dolgok, hanem az emberi tevékenységek és az emberi ügyek.

Ő a művésztanár-középgenerációt képviseli – 1960-ban született Berettyószentmártonban (közel ahhoz a helyhez, ahol Lukács Gábor művészpédagógiai alkotótáborokat vezetett, Zsákán). Tanulmányait Nyíregyházán végezte földrajz-rajz szakos tanárként (épp ott, ahol Lukács Gábor 1990 óta művésztanár), majd az Iparművészeti Egyetem vizuális kommunikáció szakán is diplomát szerzett (tegyük hozzá: Lukács is vizuális kultúra tanszéken dolgozik).

1993 óta tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, képregifa szakirányban. Előbb az állami oktatásban vállalt munkát, majd 1999-ben megalapította az Igazgyöngy Alapítványt, amely 2000-ben alapfokú művészeti iskolát nyitott. A gyermekközpontú, szociális kompetenciákat is fejlesztő művészeti oktatás nemzetközi szintre emelte az iskolát. Az utóbbi tíz évben az oktatás mellé esélyteremtő munkát társított, az integráció bonyolult problémájában keresve a lehetséges megoldásokat. Korántsem konfliktusmentesen teszi ezt – L. Ritók Nóra például nem a hivatalosságban hisz, hanem az emberben és a sorsban.

Ha környezetet, életteret, épületet ábrázol, abban mindig ott van az ember a sorsával: tehát a múltjával és a küldetésével együtt. A grafikusművész tanár (sok esetben szülőpótló pedagógus) azt a küldetést közvetíti, mely egy-

általán nem mond ellent a jelenben létezés örömének, sőt, az alkotás mozzanata és folyamata éppen ezt az örömet, a világ- és létezésélményt képes átadni azoknak, akik szinte reménytelenül, a világ peremén élnek.

Vallomása szerint rajzain a harmóniát keresi, a természet és a régmúlt lenyomatainak tükrözéseivel – gyakori utalásokkal a társadalmi problémák bonyolultságára – kutatja a lehetséges emberi és művészi válaszokat. Így grafikái összeforrtak a munkájával, a tevékenységei közé pedig néhány éve már az írás is fölzárkózott.

Az irodalom korábban is vonzotta. Egyik legszebb színes grafikai sorozata Arany János *Rege a csodaszarvasról* című verses-epikus művéhez készült (1995). Művei az irodalmat is segítenek megszerettetni – és úgy vezetnek vissza a történelembe, a mítoszi időkhöz vagy a mesei időtlenségbe, hogy láthatóvá teszi nemcsak a cselekményt, hanem az érzelmeket is.

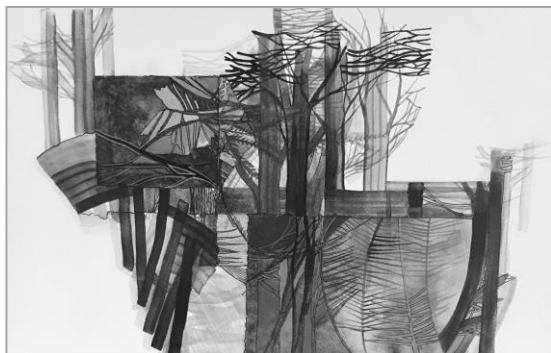

L. RITÓK NÓRA: ÜDVÖZLET EGY MISZTIKUS HELYRŐL

Tudatosan tagolt érzelmi univerzumában újabb képein is a fegyelem és az érzékenység, az ösztönös tudás és a lelki emelkedés képessége munkál.

Üdvözlét küld egy „misztikus helyről”, ami csak azért titokzatos, mert nem ismertük meg, és mert nem láttuk meg benne az evilági tükörképeket. Közben pedig a mítoszi múlt sajátos közelmúlt-kereséssé (valamint jelenkritikává) változott.

Nézzünk meg néhány képcímet! *B. már nem lakik itt. Tegnap még nyitva volt. El kéne menni szodáért. Az óra meséje. Tudja itt valaki, hol a kijárat? Egy tanya végnapjai. Valamit építettek. Valaha templom volt. Valaha híd*

volt. – Mindegyikben a veszteségérzés és a bizonytalanság dominál. Ez a grafikai világ nem is annyira az egzisztenciális, hanem a lírai fájdalokat erősíti föl bennünk.

L. RITÓK NÓRA GRAFIKÁJA:
ERDEI SÉTA

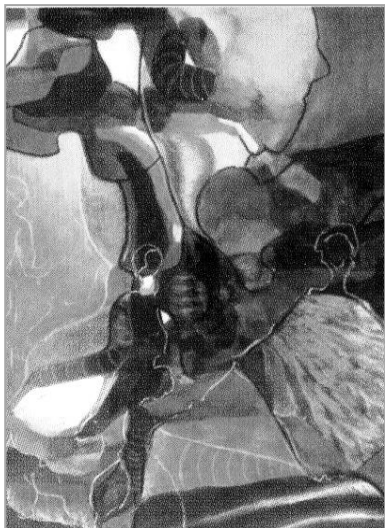
Lukács Gábor és L. Ritók Nóra is olyan művészpédagógusok, akik a Fekete Borbála által lefektetett elvet követik, felismerve, hogy a művészetoktatás talán még nagyobb önfeladással és alázattal jár, mint általában a pedagógusi hivatás. Mindketten hatékonyan vettek és vesznek részt a hagyományos oktatási keretek mellett a tehetséggondozásban: L. Ritók Nóra az Igazgyöngy Alapítványi Iskolában, Lukács Gábor pedig 1980-tól oktatott a Medgyessy Ferenc Képzőművészeti Körben, melynek 1990-től vezetője volt.

Fekete Borbála üzenete továbbá az is, hogy a művész világot önmagában teremtse újra, hogy aztán maga is újjáéledjen a tanítványok (emberek, felnövekvő sorsok) hétköznapi cselekvéseiben, emberi habitusában és megtartó emlékezetében.

L. RITÓK NÓRA ÉS LUKÁCS GÁBOR AZ OKTÓBER 7-ÉN, A SZOBOSZLÓI GALÉRIÁBAN RENDEZETT, KIÁLLÍTÁSSAL EGYBEKÖTÖTT DÍJTADÁSON – A FENT KÖZÖLT SZÖVEG A KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJÁN HANGZOTT EL.

(AZ ESEMÉNYFOTÓ FORRÁSA:
WWW.SZOBOSZLOSOUND.HU)

MÁS KÉP – MÁSKÉPP

Komizsár János pasztell kiállítása

Komizsár Jánosnak az elmúlt negyedszázadban több kiállítását nyitottam meg, közte nemcsak új anyagokat bemutató tárlatait, de születésnapj és alkalmi válogatásait is, egy rendhagyó megnyitónak szintén részese lehettem (amikor János képei és az én verseim szerepeltek a tárlaton). Volt egy közös sorozatunk 2005-ben – ez a *Színekre szavak* fantáziacímű ciklus volt –, melyben János akvarelljeihez

(akvarelljeibe) írtam verseket és lírai asszociációkat. A versek a képekkel egy időben születtek: a vízfesték szinte még meg sem száradt, odakerültek rá a sorok is (néhány lapot szépen el is rontottam...)

Hogy miért idézem föl ezt a közös epizódot? Nemcsak azért, mert a szabad asszociációk termékeny összhangját teremtette meg a festménysorozat, de azért is, mert az a képi világ, amelyet most egy autonóm, monumentális vállalkozásban láthatunk, születését a 2000-es évek elején történt műtermi találkozásnak is köszönheti. (Közös kötetünk után a ciklusnak volt folytatása is néhány lap erejéig; majd a gyűjtemény törzsanyaga Máriapócsra került: a művész szülővárosába, melynek előbb Pro Urbe-díjasa, majd díszpolgára lett. Ha már az elismeréseknél tartunk, három kitüntetést szeretnék még kiemelni a nívódíjak és más művészi rangok mellett: 2001-ben Holló László-díjat kapott, ugyanebben az évben ismerték el szakmai, művészetpedagógiai munkásságát a Debrecen Város Kiváló Pedagógusa címmel; 2016-ban Csokonai-díjat kapott.)

Komizsár János az absztrakt kifejezéssel, a spontán alkotói gesztus örömeivel akkor (a közös műtermi játék során) kísérletezett először, majd amikor az olaj és akvarell után kipróbálta a pasztell technikát is, ez az elvonatkoztatató festői látás komplex formában vált életművének részévé. (Ebben az új sorozatban számos lapon a pasztellt és akvarellt, a kétféle sejtelmességet, a festői és grafikai világ találkozásának kétféle útját ötvözte különleges együtt-

lét formájában.) A Pasztellfestők Egyesületével újabb inspirációkat kapott, valamint a grafikában (a tusrajzban) is fölfedezte a szubjektív spontaneitás, a formajáték, az asszociatív képalkotás újabb tereumait.

Még egy mozzanatot hadd emeljek ki, a grafika felé kanyarodva – hiszen ebben a válogatásban is látjuk néhány asszociatív grafikai montázsát. Mikor előbb csak Debrecen épített és szellemi örökségének illusztratív grafikai (és akvarell) feldolgozásával foglalkozott – melyek művészi dokumentumait találjuk az általa szerkesztett debreceni versantológiákban és önálló albumaiban –, kísérletezett groteszk-ironikus rajzváltozatokkal is. Ezekon a lapokon egyrészt városélményét, de még markánsabban az egzisztenciális kötődéseit, kérdéseit-kételeyeit fogalmazta meg. Ebből is született kötet: Erdei Sándor írt verseket Komizsár János rajzaihoz (a rajzversek és versrajzok gyűjteménye – mintegy azt jelezve, hogy a rajzban eleve ott volt a lírai áttétel és a költemény lehetősége – *Hit és türelem* címmel jelent meg 2010-ben). A pasztellfestés újabb technikai és formai megoldások felé nyitott kapukat, melynek eredményeképp most egész absztrakciós sorozattal örvendeztette meg közönségét.

Arts poeticájában az alábbiakat olvassuk: „Kétféle festői világom van, s ezek bennem élnek. Egyrészt a természet valós formáinak szeretete, másrészt az elvont formák vonzása, melyek élményeimmel keveredve, egy szimbolikus-absztrakt egységgé állnak össze. Festésetem ennek megfelelően archaikus és modern. Az elsőt tanultam a mestereimtől, a másik jött magától, kialakult. Jól megvannak egymással bennem.”

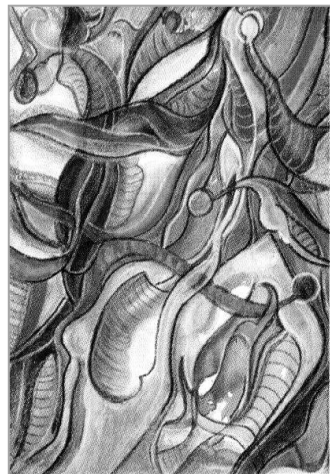

ÁLOM (BALRA);

MENEKÜLÉS
(JOBBRA);

AZ ELŐZŐ
OLDALON:
EMLÉKEIM
MONTÁZSA

KOMIZSÁR
JÁNOS
PASZTELLJEI

A mesterek (Boldizsár István, Halápi János, Holló László) bizonyára meglepődnének ezen az új képi világon. Mégsem csodálkoznának, ha figyelembe vennék, hogy Komiszár János műszaki egyetemi diplomát is szerzett, hosszú éveken keresztül volt gyakorlatvezető mestertanár az Ybl Miklós Műszaki Főiskolán, s gépészeti rajzot tanított a középiskolában... – tehát a természeti világ mögött a struktúrát, az összefüggéseket, a mérnöki (isteni) tervezés nyomait is látta. Az isteni „tervezés” felfedezése vagy a geometrikus törvények észlelése után pedig már ott is vagyunk a véletlen erejének megtapasztalásánál. A szerves világ ugyanis egyszerre festői és geometrikus, szabályszerű, mindemellett véletlenszerűnek hat; az absztrakcióban mindez valamilyen egyszerre profán és transzcendens harmóniává formálódik.

Noha eddig 15 könyvet illusztrált, s noha ebben az új absztrakt pasztell-sorozatban is felfedezünk néhány elvonatkoztatott, illusztratív erejű munkát, s noha a festő életművében mindig is fontos inspirációs elem volt az irodalom, a zene vagy színház, Komiszár János elsősorban a saját életeseményeit, saját lelki élményeit, saját egzisztenciális tapasztalatait illusztrálja. Nem az élményt fogalmazza át színekké és formákká, hanem az élmény hatását, annak szubjektumban kiteljesedő utóéletét világítja meg, helyezi fénybe, adja az élmény és egzisztencia egyedi és autonóm olvasatát. A szabad asszociációk képi megtestesüléseivel értelmezi önmagát és a világot: a külső és belső univerzumot.

Eddig 150 önálló kiállítása volt, Komiszár János mégis első alkalommal mutatkozott be autonóm absztrakt munkáival: akvarellal ötvözött pasztell festményeivel, egy grafikai összeállítást is bemutatva. Figyelemmel követtem a képek születését: a közösségi hálón folyamatosan megosztotta újabb munkáit, bevonva a közönséget a közös gondolkodásba. Absztrakt mű esetén nem koncepcióban gondolkodik a művész – nincsenek tehát előre elgondolt témái, címei sem. Címadásra hívta a művész a nézőt: s ahogyan címkézi és értelmezi a befogadó a képet, az már az értelmezés állomása.

Komiszár János tulajdonképpen nyitva hagyta a művet, mert az olvasóra bízta a befejezést. A műalkotás a címadással ér véget – és erre Umberto Eco is felhívja a figyelmet a *Nyitott mű* című munkájában.

Ugyanis a modern műalkotást nem vagyunk képesek leírni hagyományos művészettörténeti/stiliztikai fogalmainkkal, a műnek pedig három különböző nyitottsági fokozata létezik. A fizikailag befejezetlen művektől így jutunk el, a különböző értelmezések összevetésén keresztül addig, mikor az alkotást saját életünk tükrében látjuk el jelentéssel. Ám ha a nézőt címadásra szólítja

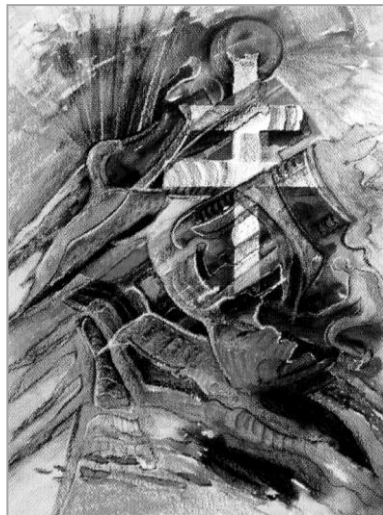

főlk alkotó, úgy jár el, mintha művének azt a címet adná, hogy *Cím nélkül...* Teljes befogadói szabadságot kínál, hiszen nem tudja, hogy az ösztönös mélyrétegek milyen saját nézői élményrétegekkel kerülnek párbeszédbe, diszkurzív kapcsolatba. (S egy alkalommal én is bekapcsolódtam a játékba – János vitéz-illusztrációt véltem fölfedezni egy olyan képben, melyet a művész eredetileg állóképeknek szánt, viszont fekvő helyzetben újabb olvasati lehetőségeket kínál: Iluska éppen föltámad Tündérországból, mikor János vitéz beledobja az élet vizébe az Iluska sírjáról szakított rózsát.)

KOMISZÁR JÁNOS PASZTELL FESTMÉNYE

Nem követtem végig a folyamatot, úgy vélem azonban, hogy ezek a címek a befogadói értelmezéseket is tükrözik. Mindenesetre a képek egyrészt emlékekből, másrészt a szakralitásból táplálkoznak. S ebből a szempontból szoros a kapcsolatuk a korábbi figurális festményekkel, ahol a természetélmény és a templomlátvány szimbolikus és allegorikus átfogalmazásait kaptuk. A templom nemcsak az épületet, hanem a magasságot és mélységet egyaránt tükrözte – most pedig ez a magasság és mélység a világkép és az értékszemlélet sarokpontjait jelöli ki számunkra.

Nem véletlen ugyanis a keresztformák változatos megjelenése, a krisztusi (és az emberi) áldozat vagy áldozatvállalás allegóriája, a megtisztulás és bűnbocsánat, siratás vagy remény kifejezése. De jellemezi a képeket az átmenetiség és a köztes lét megfogalmazása: ég és föld között, kétségek és bizonyosságok között lebeg a lélek; az emlékek montázsa is inkább jövőbe tekintés, mint múltkémlés... S azért jutott eszembe *Tündérország*, mert Komiszár képeit mesei időtlenség és térnélküliség jellemzi, az „*egyszer volt, hol nem volt*” spontaneitása és tudatossága, megszerkesztett véletlenszerűsége.

Látomásos kavalkádót kapunk Komiszár János montázsgrafikáinak ciklusában is. Groteszk önarcképek és nőábrázolások vezetnek rá az emberi (férfi-női) kapcsolatok abszurd transzpozícióira: mondataink gyakran nem azt jelentik, amit mondunk, érintéseink mögött vágy és félelem, tapasztalat és kísérlet, alázat és hódításvágy egyaránt megfogalmazódik. Az önarcképpelleg pedig tudatosan vállalt alkotói szándék – mert mit is üzen a kiállítás címe? A „*más kép*” egyértelműen arra utal, hogy a megszokottól más, eltérő képet látunk, és a művész *másképpen* fogalmaz. Azonban a két kifejezést egybeolvasva, ott találjuk a *képmást* is, tehát egy rejtett önarcképet kell keresnünk a képek mögött.

Visszatérő motívum a templom, mely ebben a kontextusban ugyanúgy az imádkozás helye, mint a lelkifurdalásé; az ember a bohóc, bolond és király; a művész griffmadár-szelídítő vagy épp kacsaidomár; mindent átfűt az erotika, és lehűt a kétség, átértelmez az ironia; az idill vagy a szépség purgatóriumma, relatív térré változik. Komiszár János absztrakt pasztell álmái – bármennyire mesei időtlenségben fogantak – nem a nyugalmat közvetítik, sokkal inkább a modern ember bolyongásait az álmok és szorongások világa között, így nem megállapítanak vagy kijelentenek, hanem folyamatosan kérdeznek. S ezek a kérdések elkísérik a nézői értelmezéseket, ott maradnak a képek lenyomatai akkor is bennünk, mikor elhagytuk a kiállító teret.

(AZ ITT KÖZÖLT CIKK KOMISZÁR JÁNOS 2017. OKTÓBER 14-ÉN NYÍLT KIÁLLÍTÁSÁNAK MEGNYITÓJÁN ELHANGZOTT SZÖVEG SZERKESZTETT VÁLTOZATA.)

Komiszár János grafikáihoz

ÚGY DALOLTAM ÉRTED...

Úgy daloltam érted, mint cselédfák ősszel:
tajtékos színekkel készülve a télre.
egymásra borultak verejték hangjaim,
s téged képzeltelek ázott tollú égre.

Elrejtőztem végül a szép avar között,
s megszínezte arcom az Október vére.

LOVAK SÖRÉNYÉBEN...

Lovak sörényében leheleted a szél.
Kígyót nevelt a királyi fészek.
Fellobbantod álmom s a kihűlt parazsat,
egymáshoz gyúlnak a szikkadt részek.

Kacagnak a lovak a véremben:
jóllakott már Éva az édenben...

MINDEN CSILLAGBAN...

Minden csillagban a szemed láttam –
te észre sem vetted, hogy repültem;
s mikor felzúgott a Hold harangja,
a templom két tornya közt feszültem.

A lépted gyöngye volt –
rajzoltam neked is szárnyat.
Nem néztél fölfelé –
szivárvány-árnyékban a házad.

KOMIZÁR JÁNOS GRAFIKÁI

KERESZTMETSZET

*Oláh Sándor bőrszobrász,
festőművész kiállítása*

Oláh Sándort bőrszobrászként ismerhette meg a közönség az 1990-es évek elején – ekkortól állította ki rendszeresen egyéni technikával készített bőrszobrait. A gipsz alakú plasztikát a bőrrel rokonította. A gipszszobrot oly módon vonta be a bőrrel, hogy annak redői különleges, izgalmas felületeket hoztak létre. A plasztika így az anyag véletlenszerűségeit is megmutatta, s mivel középponti motívuma a nő volt, ezzel a technikával a nőiség izgalmas változásaiban jelent meg – a bőr elsősorban a haj és a ruházat redőiben adott a szobornak lendületet, ritmust, magán hordozva az alakító kéz, az alakító lélek rezonanciáit is.

A bőr és gipsz technika előbb a reliefekben, bőrszobrászi domborművekben kereste az újabb megtestesülési lehetőségeit, majd Oláh Sándor elkezdett kísérletezni a síkfelülettel. Bőrgrafikai – az anyag és a technika, a női és ornamentikus téma miatt – szecessziós hangulatú alkotások lettek, melyek a női szépséget ugyanúgy dicsérték, mint a kivonulás esztétikáját.

Bizonyos értelemben Oláh Sándor is magányos alkotó volt: nemcsak ezért, mert ebben a művészi felfogásban kevés követője és társa lett, de azért is, mert nem kereste a művészi csoportosulásokat, nem állt az „iskola-követők” közé.

Ezen a kiállításon bőrszobrait, reliefjeit, bőrgrafikáit is bemutatta, s láthatunk egy bőrre festett képet – kisméretű *Velencéje* kiemelkedő munka, melynek

faktúráját a bőr gyűrődései teszik izgalmassá – s ez már előre jelezte az orientációját a festői ábrázolás felé. Az Egri Tanárképző Főiskolán szerzett média-pedagógiai diplomája után az új évezredben iratkozott be a Nyíregyházi Főiskola rajz szakára, ahol a második diplomáját is megszerezte. Ekkor kezdett intenzíven foglalkozni a festészettel, közben pedig – a szobrászi, plasztikus formaalakító karakteréből adódóan – a bronz kisplasztikák készítésében is komoly művészi eredményeket ért el.

A bronz másképp viselkedik, mint a gipsz és a bőr, noha a bronzszobor makettje szintén agyagból – plasztilinből (modellezési), könnyen formálható anyagból – készül, a bronzöntés és cizellálás során azonban itt is működhetnek a művészi véletlenek.

Oláh Sándor bronz kisplasztikái művészi stílusgyakorlatok, hiszen többféle felfogásban készültek. *Szerelmespár* aktja (*jobbra, fent*) minimalizált, torzószerű formában jeleníti meg a tiszta együvé tartozást, megható (és mélyreható, szimbolikusan is értelmezhető) ábrázolása ez a férfi-nő kapcsolatnak. A művész szecessziós hajlama itt is megfigyelhető: a stilizált, letisztult formában mintegy a természet mozgását, a növényi létet, a születést és növekedést érzékeljük. *Olvadó lány* című szobra ugyanúgy egyszerre szimbolikus és szecessziós (karakterénél fogva nagyobb, a köztéri megvalósításra is alkalmas), a *Napozó akt* viszont a Rodin-féle szimbolikus és impresszionista stílusba ágyazódik, s előképe is felfedezhető a francia szobrász munkáiban. A virágkoszorus női fej azonban – az arc szimbolikus karaktere mellett – szintén az impresszió, a pillanatnyi benyomás és a szecessziós ornamentika

egységét mutatja, végső kialakításában a véletlen, vagy a művészi trouvaille is szerepet játszott. A nő virágos hajkoronája ugyanis eredetileg nem volt betervezve a kompozícióba, de az öntésből keletkezett „bronzhulladék” applikálása igen jól sikerült. A szépen kidolgozott szimbolikus női fej és a rusztikus hajdísz tavaszt vibráló ellentétes mozgalmasságban áll egymással. A gondolat, a benyomás (impresszió) és az ösztönös (erotikus) archaikus szféra találkozik a plasztikus kifejezésben, tükrözve egyúttal a művész külvilág felé mutatott nyugodtságának és mélyben fortyogó indulatainak, érzéseinek disszonanciáját.

Kiállításának Oláh Sándor a *Keresztmetszet* címet adta, mellyel minden bizonnyal arra kívánt utalni, hogy válogatásában művészi orientációinak széles spektrumát mutatja meg: bőrszobor, bőrgrafika, bőrfestmény, bronz kiplasztika, valamint olajfestmény szerepel a kínálatában – utóbbi dominanciájával, hiszen tulajdonképpen ez az első alkalom, hogy nagyobb festményválogatással jelenik meg a közönség előtt.

A kiállítás hosszmetset jellegét viszont ugyanúgy hangsúlyoznám. A keresztmetszet horizontális, térbeli (esetünkben stílus-, műfaj- és témabeli) sokszínűsége utal, a hosszmetset azonban vertikális, tehát időbeli. Oláh Sándor nemcsak tematikai, hanem kronológiai áttekintést is nyújt a

művészetéről. A '90-es évek elejétől vezeti a nézőt művészeti ágak között, technikai, tematikai és stílusbeli változatosságában/változataiban a 2010-es évek közepéig, napjainkig.

Ebben az áttekintésben egyszerre érzékelhető a stúdió munkásságának az önálló festői nyelv kialakításának a szándéka. A műfajok közt megtaláljuk a portrét, a szituációs és a karakterábrázoló zsánereképet, az aktot, a tájfestményt, az absztrakt geometrikus ábrázolást, a szimbolikus festményt.

A *Keresztmetszet* és *Hosszmetszet* mellett ezért az *Átmenetek* címet is jogosnak érezzük. Az átmenetek leginkább az olyan társításban érzékelhetők, mint amikor az absztrakt konstruktivista bőrkép és az egyik első festői stúdió, a *Bartók-variációk* találkoznak egymással. A hangok megjelenítésének két dimenzióba sűrített változata és a tér geometrikus (szakrális) fölépítése két eltérő reprezentációt, ám azonos szemléleti gyökeret mutat. Amint a tér (és idő) kifejezésének is két eltérő módját kell alkalmazni képen és plasztikában. S éppen ebből fakad a kép plasztikus érzékelése.

OLÁH SÁNDOR: BARTÓK

Ez nem az aprólékos kidolgozottságban, inkább a benyomásjellegben vagy az impresszionista befejezetlenségben nyilvánul meg. Oláh Sándor az elbeszélő időt tehát egyúttal elbeszélte térként is értelmezi.

Festményeinek világára illenek a realista és impresszionista stílusjelzők. Realista ábrázolása egyrészt a portrékban, szimbolista kifejezése a naturalista impressziót is megjelenítő zsánerszituációkban, impresszionizmusa pedig a tájábrázolásában mérvadó. S abban is, ahogy az érzékiséget és benyomásokat a sorsábrázolás szándékával ötvözi. *Zsuzsanna* című aktja metaforikus és allegorikus, hiszen felidéz a Zsuzsanna és a vének klasszikus szituációját – viszont a hiánnyal dolgozik: a leselkedő vének csak Zsuzsanna tekintetében jelennek meg. Szent Hildegard szakrális látomásából profán vágy lesz; és a melankolikus gondolkodó nő maga a tiszta szimbolizmus. Az *Alkudozás* (lásd az előző oldalon) visszavezet bennünket Millet naturalista szemléletéig – a

környezetben maga a sors (a milió mint elrendeltetés) fogalmazódik meg –, Cézanne posztimpreszionista ábrázolásáig. A *Bárban* jelenete (mint modern zsáner) napjaink egzisztenciális hiábavalóságát mutatja – a hangulat mellett a gondolatot is ösztönzi.

Oláh Sándor tájképei csak részben anizok (képeslapok): az élmény feldolgozása, az emlék és látomás szubjektív kifejezése határozza meg a képalkotást. A tájban az ember sokszor csak jelzésszerűen jelenik meg, mégis a táj embersége dominál: hiszen a művész a tájba az emberi érzéseket, saját egzisztenciájának reflexióit fogalmazza bele. Általában is jellemzi a művészt a saját élmény létezés-vonatkozásainak kitágítása: a látvány csak a felszín, a látvány mögött kell visszakövetni saját kapcsolatainkat is az időben és térben, a helyek és emberek között.

OLÁH SÁNDOR BŐRFESTMÉNYE:
VELENCE

(AZ ITT KÖZÖLT CIKK OLÁH SÁNDOR OKTÓBER 15-ÉN A DEBRECENI ELMÉLETI GALÉRIÁBAN RENDEZETT TÁRLATÁN ELHANGZOTT MEGNYITÓSZÖVEG SZERKESZTETT VÁLTOZATA.)

MIÉRT?

OLÁH SÁNDOR
OLAJKÉPE

BIHAR-ORSZÁGI ECSETNYOMOK – MINT LÉTEZÉSHELYEK

A 80 éves Tóth Sándor festőművész képeihez

Tóth Sándor 2017 novemberében volt 80 éves. A Holló László-díjas művész alkotói egzisztenciáját három pillérré építette föl: elsőként a szülőföldhöz, „Bihar-országhoz” való hűségre, az itt indult és innen kiteljesedett művészpedagógiai hivatásra, valamint a világba tekintő kalandra. Négy évtizedet töltött a katedrán, de a mintegy 60 esztendei munkásságában is meghatározó nála a tanítás szándéka.

Mire tanít Tóth Sándor? – A szülőföld megtartó erejére, a tradíciótiszteltetre, s arra is, hogy bezárkózás helyett szét kell tekinteni: a világban, a történelemben, a művészetben, a kultúrákban és az emberek között. Teszi ezt a „színek vonzásában” (mint korábbi katalógusának címe üzeni ezt). S színei nemcsak a festőpalettán sorakoztak, hanem a gyermekszemekben is megjelentek. A gyerekektől (a tiszta lelkektől) és a társadalmi-kulturális közegtől talán többet tanult, mint a stúdiumokból vagy az utazásaiból.

Az utazás jelentőségét abban is megélte, hogy rájött: el kell menni időnként otthonról, hogy felfedezzük, hol van az igazi otthonunk, és az milyen értékeket tanított meg velünk. Bihar (Hencida, ahol született és annak általános iskolájában dolgozott, illetve Berettyóújfalu, ahol megtelepedett, s ott gimnáziumi tanár lett) egyszerre tanította a hétköznapi gyötrelmet és gyönyörét, a kitartást és alázatot, de megtanította a nehéz körülmények között talpon maradó ember tartását is. Számptalan emberi szín és árnyalat rajzolóddott meg a természeti vagy az emberi környezet finom hangzásaira figyelve, s érzékeny színdallamok csendültek föl nemcsak a természeti tájakban, hanem az emberi természetben való barangolási során is.

TÓTH SÁNDOR:
NÁDTETŐS HÁZ UDVARRAL
(1989)

Tóth Sándor pedagógiai és művészi munkásságáért miniszteri kitüntetést, szolgálati emlékérmét, Kölcsey Ferenc életműdíjat kapott; Hencida díszpolgára lett, s Holló László-díjjal is elismerték tevékenységét. Első önálló tárlatát 1961-ben rendezte Hencidán, ahová minden évtizedben visszatért a képeivel, s Berettyóújfalu is rendszeresen otthont adott a tárlatainak. 70. születésnap kiállítását is Újfaluban rendezhette meg, de Budapesttől a Balatonig vagy Hódmezővásárhelyig, Debrecenig számos helyen bemutatkozott, legnagyobb szeretettel pedig a Bihar és Sárrett falvaiba vitte el a festményeit. Egyre érettebb, kiforrottabb formában mutatta be művészetének alakulását.

BERETTYÓ-HÍD
HENCIDÁN (2013);
SZEMKÖZT, FENT:
FORUM ROMANUM (1980);
LENT: FIRENZE CÉDRUSSAL
(1980)

TÓTH SÁNDOR FESTMÉNYEI

A szülőföld-képek mellett utazásainak lenyomatai szintén megjelentek munkáin: Erdélytől Franciaországig, Északtól a mediterránig. Ám művészetének középpontja mindig a bihari táj múltjának és jelenének, a bihari ember tárgy és természeti környezetben megtestesülő életformájának a bemutatása.

Példája azt is üzeni, hogy előbb a szülőföldet kell megismerni, közben figyelni a tágabb horizontra. Mint 70. születésnapján írtam: „Be kell járni az égi és földi utakat, a fényben fürödni és barangolni a múltban. Meg kell ismerni szellemi kertjeink, a mesék világa mellett a fizikai létezés boldogságát és gyötrelmeit. Ki kell lépni a végtelen ég alá, botorkálni a sárban, hogy azután a múlt kútjában ugyanúgy megtisztulhassunk, mint a fény sugárzásában. Szóba kell állni az utcán a hencidai parasztemberrel, az öreg házak falai mögött kell megsejteni a rengeteg szenvedést, mellette az életerőről, vitalitásról tanúskodó kitartást, a konok büszkeséget vagy a hétköznapi örömből táplálkozó alázatot, ami a bihari embert jellemzi.”

Szóba állt Tóth Sándor nemcsak az ismerőssel, hanem a messzi ismeretlennel is. Erdei Sándor szavaival: a művész igazi „kultúrember”, amikor a magyar kultúrát keresi Európában. Távoli vidékeken (a Meteoráknál és Itáliában, Párizsban vagy más európai nagyvárosokban vagy az erdélyi magyar mű-

veltség és a transzszilván szellem emblematikus helyein) nemcsak szemlélő, de résztvevő is – részvétele pedig festményvilágában, művészi és emberi viselkedésében is visszatükröződik. S Erdei szerint minden képén van valami, ami az ember keze munkáját mutatja, például „a lekaszált rét a paraszti szorgoságot idézi, a legelésző állatok a munkás életű tanyalakókra utalnak” – fogalmazott. Matolcsi Lajost is megragadta a racionalitás és a szenvedély összhangja – mint írta: művészete *értelmet és érzelmet* ötvöz, a lélek békéje ott

van a hencidai, bihari tájak és a Berettyó vidéke által ihletett festményeken, bennük „az igazmondó teljes ember tehetsége szól [...] értelmileg gazdagon, tiszta formában”. Tóth Sándor tehát a látványt belső érzésein szűri át, hitelesen ábrázolja a művészt körülvevő

világot; kevés elemből is sokatmondó kompozíciót alkot; a drámai kifejezést a mindent elárasztó, sugárzó szépség varázsa ötvözi; a múlt és jelen békésen megfér egymás mellett a szép színharmóniájú képeken. Ezt tükrözi az ünnepi katalógus festményválogatása. Az ember áll a kép középpontjában akkor is,

ha az alakot csak jelzi: az ember sorsa foglalkoztatja, a küldetés, hogy mi végre vagyunk a világon, és ki vagyok én ebben a világban. Az ember és az egész emberi élet ott van a környezetében – ezért is foglalkoztatja Tóth Sándort az életterek ábrázolása. A *Hencidai falu*, a *Csere-* vagy a *Herpály-* és a *Béka-tói* képek, az újfalui profán anizok, és a *Régi porta* a maga tiszta drámaiságával, mely az alföldi festészet örökségét is megidézi.

„Közvetlen környezetem, szülőföldem szép határában ma is állnak a tanyák. A félelmet keltő vihar idején a hús szél végigsöpör a pusztán, és tépi az útjában álló fákat. A tanya fehér falú épületei vakítóan világítanak a sötétlő ég alatt. A nagy kontrasztok a drámaiság kifejezése érdekében születtek” – írja Tóth Sándor vallomásában.

A tradíciókövetés nem elbeszélő, nem anekdotikus jellegű – gyakran lírai vagy drámai hangsúlyokkal igyekszik nyomatékosítani a mondanivalót. Élmenysűrítő a festői közlésmód. A városképeknél sem leltárt készít, hanem az anyag és szellem találkozását mutatja be (leginkább szülőföld-ábrázolásában), de az úti élményeket is képes a látvány felől közelítve úgy feldolgozni, hogy a két világ találkozásának expresszív élményét (egzisztenciális konfliktusát) színekkel és fényekkel, az épületek és a környezet mellett optikai hatásokkal is érzékelteti. Ez a lírai realista ábrázolás mellett a festő impresszionizmushoz való vonzódására mutat rá. S nemcsak pl. a párizsi munkákon, de a legújabb alkotásokon, a *Tükröződő lombok*, a *Szomorúfűzek*, *Pipacsmező c.*, de az 1982 vagy a 2000-es virágoskert-képeken is. Tanulságos összehasonlítani pl. az 1957-es *Szeged c. képét*, az 1978-as *Dubrovnik*, illetve az 1980-as *Forum Romanum* festményeket az újabb művekkel: a stílus- és szemléletváltások jeleit egyaránt érzékeljük. Az élményrétegek, kifejezőmódok változása arra mutat, hogy realizmustól jutott el a látomásos impresszionizmusig.

Tóth Sándor természeti naplójában máig fontos a megőrzés szándéka – fényeket őriz a levegőből, és (Hamvas Bélával szólva, *A virágszedés lélektanát* idézve) úgy tűnik: elegendő virágot gyűjtött a téli napokra. A természeti napló mellett meghatározó az úti-napló vezetése: friss élményeket és emlékeket formál képpé (pl. *Londoni este*, *Moulin Rouge*), egyszerre izgatja az optikai hatás és a képzelet vagy a hangulat, a fények és árnyékok viselkedése, a játék izgalma. A festő lelke szinte átköltözik az anyagba.

Ennek az identitásőrző és azonosságkereső festői tervnek fontos része lett mára az absztrakció. A realizmustól nemcsak az impresszionizmusig, hanem egészen az absztraktkig jutott el, melynek festői dokumentumai már az 1980-as évek végén megmutatkoztak (pl. a *Melódia* c. képen); szintén az absztrakcióhoz vezető konstruktív látás jellemezte az 1998-as *Lutécia* c. festményt; s így jutunk el a legújabb – *Galaxis* (2015); *Izzásban* (2017) c. – képekig.

Következetes utat járt be Tóth Sándor: a lokális univerzum kitágult európai és világi látássá, majd az egyetemes létezés, az elvont isteni szabályok faggatása foglalkoztatta a művészt. Az emberi lélek egyszerre kapaszkodik hangyaként a folyóparti fűszálon a fény felé; s kapaszkodik közben az ember a csillagokba is, ahol már nincsen idő, csak a tér, a létezés helye. – Tóth Sándor megfestett helyei: létezhelyek, otthonkereső és hazataláló képek.

(AZ ITT KÖZÖLT SZÖVEG – ÉS A KÖVETKEZŐ LAPON OLVASHATÓ VERS – ELHANGZOTT TÓTH SÁNDOR 80. SZÜLETÉSNAPI KIÁLLÍTÁSÁNAK MEGNYITÓJÁN, NOVEMBER 6-ÁN, BERETTYÓÚJFALUBAN, A BIHARVÁRMEGYE GALÉRIÁBAN.)

LUTÉCIA (1998, FENT);
MELÓDIA (1988, LENT) –

TÓTH SÁNDOR FESTMÉNYEI

BIHARBAN CSÍP A SZÉL...

Biharban csíp a szél,
Berettyó lehel magából
könnyekkel ólmozott ködöt.
Hűvösebbek a hajnalok,
s bánatos tejek csikarják
a gyöngye gyermekköldököt.

Amerre szétekint
a gazda, zsombék szélein
zörget megszakadt csodákat.
Sárkányszigetre csormolyát
fürtözik, és megríkatja
a virágzó gesztenyefákat.

Éjszaka liheg ránk.
A házfalon átsüt a hold:
párnánk alatt reményt matat.
S reggelre égig ér minden
szín – tehén bőg s ló nyerít;
belénk csíp a megserkent tavasz.

(Berettyóújfalu, 2017, november 6.)

HÁZA BÉKATÓN
TÓTH SÁNDOR FESTMÉNYE

MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG**KIERKEGAARD
MAGYAR NYELVŰ RECEPCIÓJA***Farkas Szilárd könyvéről*

A Koncz Sándor Kierkegaard-könyvéről írott, valamint a dán „filozófus” személyes olvasatáról adott vázlatokat a *Néző • Pont* című folyóiratban közöltem 2013-ban.

2015-ben jelent meg Farkas Szilárd műve Kierkegaard 1930-as évekbeli magyar nyelvű recepciójáról, a *Pannon Tükör*

Könyvek sorozatban (a zalaegerszegi *Pannon Írók Társasága* gondozásában). Farkas Kierkegaard-interpretációja meghatározó fejezetét alkotja a Magyar Művészeti Akadémia *Ösztöndíjas Tanulmányok* sorozatában megjelent *Nihilizmustól a krizeológiáig* c. kötetnek is, mely a 20. századi magyar filozófia válságértelmezéseit mutatja be. Mindkét helyen (a monográfiában és a tanulmánykötetben) találtam utalást a Koncz Sándor könyvét ismertető recenzióm első változatára. Farkas méltatja Koncz Sándor Kierkegaard-monográfiáját, melynek értékét az adja, hogy „meglátta a korabeli válság-problematika jelentőségét, és kijelölte helyét a magyar Kierkegaard-befogadásban”. Utal a szerző arra, hogy a krízisgondolat jelentőségét az általam írt „tanulmány” is hangsúlyozta, azonban a téma korabeli jelentőségéről nem írtam. Farkas Szilárdnak igaza van, ugyanis: mivel nevezett írásom nem tanulmány, még csak nem is kritika, hanem könyvismertető esszé, céljaim között nem szerepelt a korabeli diskurzusok értelmezése, az olvasók számára pusztán Koncz Sándor álláspontját kívántam vázlatosan bemutatni.

Míg a válságértelmezésekről szóló kis kötetben a Koncz Sándor-reflexió a Kierkegaard-fejezeten belül is csak egy bekezdésnyi, a Kierkegaard-recepciót bemutató kötetben külön alfejezetet szentelt az értelmezésnek (*Koncz Sándor – az eredmények szintézise, a beteljesületlen remények* címmel), mintegy 16 oldal terjedelemben. Itt is elismerően szól Koncz munkájáról. „*Kierkegaard és a világháború utáni teológia* című műve az 1930-as évek interpretációs hullámának betetőzője, az addigi eredmények szintézisét adó, nemzetközi

mércével is mérhető teljesítménye”. Farkas Szilárd méltányolja azt, hogy Koncz a többi kortárs Kierkegaard-„kutatóval” polemikus viszonyban alakította ki a saját értelmezéseit, s könyvfejezetében áttekintette azokat a témaköröket, kérdéseket és interpretációs irányokat, amelyek Koncz Sándor művének újdonságát adják.

Farkas Szilárd részletesen szól a könyv főbb tételeiről és fejezeteiről, gondolatmenetéről – ezeket itt nem ismételjük (saját interpretációmban olvasható volt az összefoglalás), noha értéke az értelmezésnek a tágabb (például nemzetközi filozófiai) kontextusba helyezés, illetve a kritikai megjegyzések és kitekintések sora. Koncz Sándor következtetései jogosságát indokolja is – például így: „... a stádiumokban Kierkegaard nemcsak a romantika illúzióival, a moralizmussal és a vallás humanista idealizálásával számolt le, hanem az egész filozófiai gondolkodás kritikáját adta. Ezen elsősorban a rendszeralkotó filozófusok absztrakt, kategóriákat gyártó gondolkodásának és a kierkegaard-i konkrét, paradoxon, valóság, egzisztencia terminusok mögött megbújó, magára hagyott szubjektum polémiáját értette. E fogalmak ütköztetésével tulajdonképpen a dán gondolkodó német idealizmussal szembeni kritikai magatartását filozófiájának lényegi elemeként ismerte fel, fő összekötő elemként a világháború utáni teológia felé, amelynek szintén alapvető sajátossága a „kritikai radikalizmus’.”

Külön méltatja aztán a szerző a Koncz-könyv negyedik fejezetét (*Kierkegaard és a világháború utáni teológia pozitív összefüggései*), melyben az egész kierkegaard-i gondolati építmény megelevenedik, s melyben körültekintő és mély elemzéseket kapunk, a dán filozófus szellemtörténeti helyét is kijelölve. Kierkegaard egzisztenciájának középpontjában a keresztyénség áll, ember és Isten közt semmilyen más viszony nem létezhet, mint a hit, ezért a dialektika fogalma is átalakul nála, tudniillik a logika és értelem helyett azt a hit működteti. A dán filozófus „vallás elleni küzdelmeit” azonban egyetlen mondatba sűrítve kapjuk: „Az itt-lét halállal való harcában a polgári jólét és ragyogó intelligencia helyére az élet átértékelt értékei: a szenvedés és mártírium kerülnek” – idézi Farkas. Lábjegyzetes kritikája szerint: néhány kisebb megjegyzést leszámítva Koncz Sándor nem beszélt Kierkegaard dán egyházzal vívott harcáról, azonban nem ennek a ténynek a takargatásáról van itt szó, hanem egy „elegáns” megoldásról: egyszerűen nem beszél erről a problémáról. Elismerte a támadásokat és az egyházzal történt szakítást, azonban munkásságának inkább arra a részére koncentrált, melynek a világháború utáni teológia szempontjából volt jelentősége. „Koncz könyvének

ezen interpretációs hiátusáról egyébként Vitéz Ferenc is jobbnak látta hallgatni” – fogalmaz Farkas Szilárd. (Beszél e vonatkozásról Bölcskei Gusztáv, melyre a konferencia tanulságai közt utaltam, ám az előtte írt recenziós vázlatban még nem térhettem ki rá.)

Noha most csupán Farkas Szilárd monográfiájának egyetlen fejezetével foglalkoztunk, tény, hogy könyve logikus és okos fölépítésű: az elméleti problémák ismertetése után kijelöli a magyar Kierkegaard-recepció helyét a nemzetközi hatástörténetben, bemutatja fő alakjait az 1930-as évekből (Brandenstein Bélát, a pszichológus Brachfeld Olivért és Noszlopi Lászlót, Hamvas Bélát, a protestáns teológusokat: Ravasz Lászlót, Tavasz Sándort, Vasady Bélát, Széles Lászlót, Szeberényi Lajost), törlesztve valamit a magyar filozófiatörténeti kutatások adósságaiból is.

MADÁR JÁNOS versei:

ITT MARAD ARCOM

Rejtőzködnek a lélek súlyos ütései,
de a tenger örvénylő zaja kivet. Belül
hordom már sebeimet. A remény
naponta bekötöz, megcsikordul

a Hold mégis. Lassan véremhez
vékonyodik az ég is. Ha belém
hull az utolsó csillag, megfeketedett
kavicsokra – – – feszül a szám.

Azon a napon a mindenek anyaga
eljön hozzám. Körülállnak majd
a kövek, a fák, a fáradt fémek is sírva.
Itt marad arcom a tárgyakra írva.

FELOLDOZÁS

Megvirrad az utolsó éjszaka.
Elénk áll sirályokkal a falsík.
Megérint – – a szótlan föld.
Szemed az égen lassan elalszik.

Tenyered vékony és törékeny lesz.
Virág, csönd száll új telembé.
Mint egy csillag, úgy feketetülsz.
Arcod hull a végtelenbe.

KAZINCZY EMLÉKEZETE

Ajkán a szavak visszamúlnak,
börtönök éje, gyöngy.
Minden széthullott vers
fölfénylő göröngy.

Nyelvét harapta ketté,
hogyan szíve egy legyen.
Jót s jól zengj, tiszta ének:
véréből tüzet a föld vegyen!

NAGY GÁBOR MIKLÓS versei:

AZ ASZTRONAUTA VALLOMÁSA

Két ringó emlőd gyönyörű Hold-íve világít.
Felfénylő Tejutat habzsol a köldöködön
léha-mohó szám. Éhes, tétova mozdulatokkal
járom súlytalanul bőröd csillagait.

MEGMARAD ÁLLANDÓNAK A VÁROS

Megmarad állandónak a város a lomha időben
– nézd meg jól magad is Aquincum falait!
Látod, a város nem pusztán a kövek sokasága,
s mostoha századok elnyúvik a gránitot is.

Nem köveket gyúr, formáz várossá az idő. Ez
több annál, amit itt utcák és a terek
alkotnak, sokkal több házak szürke soránál:
omlik a kő – s van, ami állja a századokat.

Nem csak a kő, a beton, meg a téglá, gerenda, az aszfalt,
nem csak ezekből lesz várossá ez a tér.
Épül az élni tudásból s építő akaratból:
mindig a megmaradó polgárság a habarcs.

És nem a hódítók emlékét őrzik a szobrok:
őrzik azét, aki itt városokat felemelt.
Őrzik azét, aki nem pusztít, rombol, hanem épít
színházat, tereket, művelt városokat.

Nem csak a márványból épült aranyos palotákból
érkezik az, kinek itt szobrot emelhet a kor.
Nem csak a trónörökösből, nem csak a hercegi sarjából
sarjadhat várost építő akarat,

s jobbító szándék – mi kiállja a lomha időt is.
Múltak a századok és nem gazdag hadurak,
ámde a polgárok, költők, várost alapítók
régvolt emlékét őrzik az utcanevek.

FUCSKÓ MIKLÓS versei:

MINDENHATÓ GYEREKKOROM

Báránnyá bővöltem bokrokat
göröngyöket sziklaóriássá,
madarak pitypangból szálltak szét a szélben,
tücskök ciripeltek ökörnyal-vezetéken,
s csengett szavuktól csendes csigaházam.
Kopott sörényű, kivágott facsikók
száradt szemete lófaroakként lobogott
a szélben, s vele hajam –

Vágtámtól dühöngött a föld és porzott
vaduló vihar-csatám robajától,
kardomtól jajdultak vadvirág-katonák,
fejek potyogtak a virágszárról,
mert rőzséből is kardot csinált
egykor gyermek-fantáziám.

Várrá vált az erdőszéli farakás,
én voltam egyedüli kapitány-katonája,
oroszlánordítás volt a macskanyávogás,
gyakran vadak támadtak a várra
– megvédtem én, s aztán indultam portyázásra –,
az ősz csósz bácsi viskóját rohamoztam
valóságos veszett dühvel,
mert bizonynal volt rá okom...

Tengert kavart a szél a kenderáztatón,
nagy vihar volt, kóróhajóim ropogtak,
és sorra lebuktak a papírhajó-halottak,
a halak kiúsztak a partra,
víz tarajával repültek, a légtelen
fuldokló matrózként hanyta a víz
magában élő állatait.

Az égből nagy kék dunyha lett fejem felett,
ha későig találtam kullogni kint...
Fölöttem az ég volt tető-takaró,
a határ volt az én szobám,
a mező volt virágos-hímes szőnyegem,
s friss lomb volt a nyoszolyám.

Az erdő egy egész más világ volt,
miben törvény volt a változás –
ősz a nyár után ruhát váltott
az ágon, s nappal mosolyogtak a fák.
Éjjel a sötét csúffá marta arcomat,
elrejtett engem, látszani vágyót,
magába foglalt az éjnek részeként,
s már nem is voltam, csupán csak sötét.
Akasztott hullák lógtak az ágon,
nappalra eltűntek sorra a fákról,
félelemtől lázas fantáziámból.

Álmomban szőlő termett az akácágon,
dinnyét kínált felém a kevély tölgy,
kökénybokron ribizli piros-feketéllett,
gyümölcskosár lett a madárfészek –
pelyhes, nagy sárga narancsok kiszálltak,
étket vinni az édes fiókáknak...

A réten marhák nyomai – elszórt tükrök –
csillogtak a nap sugarára eső után,
s föl-fölnéztek a szivárványra.
Marhalepényekből a penészleki porban
bárányt, tehénkét, jászolt szobortam,
s mire kész lett a szabadtéri tárlat,
a templomtól hazáig megmutatta,
hol járt a gulya s a puccos kis pulya –

Átugrós-patak a kertek alján
hömpölygött, mint nagy folyam,
mint Nílus, esőtől áradottan.

Az én falum volt maga Velence,
eső után utcán-dűlőn hömpölygött az ár –
élő sárkányokat szobrászkodtam az égre
felhőkből, s rejtettem felhők mögé,
tüzet okádtak dörögve a földre,
villámot szórtak, s párát leheltek,
míg átváltak sovány fellegeknek
és megszűnt a vihar –

Fényes nap-láng-lobogásban
víg, üde mezőkön jártam,
hol visszhangzott tündérek kacagása,
zöld fűszálak fejem fölé nőttek
s dzsungelt álmodtam a pusztaságba:
én voltam Robinson, Tarzan,
kecskét dühítő torreádor,
világot teremtettem semmiből,
mindenható fantáziámból...

Én voltam minden példaképem,
voltam hős pilóta, repültem
fák tetején ülve, pilótafülke-
gallyak közül kandiztam a mélybe...
Legfőképpen mindig
más voltam magamnál,
és olyanná bűvöltem a világot,
hogy más legyen, mint milyet *ti* láttok.

Nekem sivatag lett a homokdomb,
szelíd óriás a templomtorony,
elfújhattam volna a világot,
ha képzelem, hogy orkánt okádok,
s ha virágokat gondoltam a rétre,
álomba bódítottak az illatok...

Nem értettelek *titeket*, titokzatosok,
mert nem tudtátok megérteni,
hogy egyedül szeretek játszani,
s hogy magam találtam ki *magam*,
hogy így nagyok fölött
mindenható vagyok.

ŐSZI FOHÁSZ

(*Hárs Ernőnek, odaáttra*)

Istenek istene,
mit nem adnék érte,
ha léteznél,
ha volnál:
térdedre ültetnél,
fölibém hajolnál –
(Utassy József)

Góg és Magóg meg 'kifiaborja' vagyok én,
hogy nem átalom döngetni a hallgatás falait,
a csillagflitteres ég selymét magukra öltött
angyalszárnyak setét suhogásával kiséperve
a lélek búnszemetes, dohos zugait –
Mert a bepállott igazságok, hamis toleranciák,
lojális lakáj-érdemek dicsőségét kikötözni
a közterek pellengér rúdjaihoz volna isteni érdem,
s kiválni végre, a falkaideák fullasztó szorításából,
az ethosz-teremtő önjelöltek és érdemosztók
képéről letörölni a rizsmázt –

Úgy beleszoktam, Uram, a bűnbe, a megalkuvásba,
annyszor hajlított el tőled utamon, hamis érdemeket
szórva fejemre az, ki épp, mikor, magának írt arra jogot,

s a túlélés alamizsnáival elvakította szemem a kényszer
– lásd, most is mily galád mód mentem magamat –,
s szerelmeimmal, kiket hamisan sose áltattam potya
ölelésekért esedezve, hányszor tértem a kárhozat útjaira,
s én, ki élni a kék gyönyörét – teremtésed dicsérve –
meg nem vettem, elalélt lélekkel loptam a mámort,
odaáldozva tisztaság-álmaimat, vonzásod bűvöletét,
míg kifakult bennem a lélek –

Az ígéretekből krózosok, hányszor csörgették
harminc ezüstöknél csengőbb szavaikat fülembe,
s mégis meg nem siketült bennem a hamisság hangjait
mérni teremtett műszer, még rárezonál a csalfa szavakra,
küldi a vészjeleket, az útmutatókat

most, hogy az ősz közeleg –

Nem tudom én már, Isten, a neved félés nélkül
vetni papírra,

de add Teremtőm, Uram, hogy ne legyek többé 'kifiaborja',
mert úgy vágyom térdedet meglövelni, Atyám,
s féleletnyi fájdalomaimat számítsd be meglakolásul,
s mit a tiédből eltékoztam a gőg fattya-fiaként,
azt ne vedd már vétkemül arcod előtt –

Mint hittem magam egykor leendően büntelenebbnek,
mikor majd mérni érdemem magadhoz visszahívol!
S lám, most a csillagflitteres ég alatt csonkolt bakaként
állok előtted a hajnali szárnyzuhogásban, érdemérmeim
mind letéptem – aggassa mellyére ki magát győzni véli –,
összeragasztott álmaimat, szándékaimat lásd a hitemben,
Te, ki bennem is laksz, úgy hívj megítélni.
Szívem kérégen, szemem sarkán a ráncok megsaporodtak,
majd' három évtized szüntelen fájdalomla marta tagjaimat,
s árnyat vetett tekintetemre,

de vágtat még bennem a vágy,

add, hogy megfussam futásomat!

PENÉSZLEK, 1970

1.

A fehérszagú pirkadásban
megindul az ájtatos processzió.
Fekete fejkendős asszonyok
kezében gőzölgő kanna ring.
S mert a tejhozamtól függ a létük,
hogy nőjön a napi ázsió,
a kis tehénért imádkoznak,
hogy szép üszőt borjazzon megint.

2.

A gond palástjával beborítja őket
minden zsolozsmás éjszaka.
A dunyha alatt szuszogva
melegíti asszonyát az ember.
Így szaporítják a szegénységet,
míg végleg megtérnek haza,
s a kezük-kapálta földben
az utódok sorsa is gyökeret ver.

3.

Elindulnak a legkisebb fiúk
mesterséget tanulni vágyva,
s míg tudásuk nő, kezükből
kancsalul a földbe bólínt a sarló.
De önmagukból szökni mégse tudnak
– sorsot választva/váltva:
a város járdáján éget az aszfalt,
s örökre szúrja talpukat a tarló.

LÁTLELET

Lelkesül bennem a lélek
Daganat döng a szív helyén
Szakadék-visszhangban élek
Isten térdel a tetején

Utazik bennem egy út
Lépeget csonkán egy lépcső
Kutakodik mélyen egy kút
Tornyosul egy égisz éró –

MENTSÉGE A VERSÍRÁSRA

(Vitéz Ferencnek, barátsággal)

most, hogy magosságodból idetérítetted,
mint terroristák a repülőgépeket,
csupasz papírlapomra földi vezérléssel
landoltatom felmentő versedet –

kezemre adtad, bár közöm nincs hozzá,
lejegyzem szavait, amíg még hagyod,
mert kiválasztottál a sok szószabó közül
inasodnak, – mesternek méltó nem vagyok –

így hát bűnszöveget alkotunk,
ha másban nem, e versben tettestársak,
ezer vétkemre vezeklő penitenciának
elég lesz tán, hogy egy csapat vagyunk.

FUCSKÓ MIKLÓS (PENÉSZLEK, 1961) 1978-TÓL PUBLIKÁL. DEBRECENBEN ALAPÍTOTT ALKOTÓ-STÚDIÓT CSOMÓPONT NÉVEN (1982), MŰVÉSZETI SZERKESZTŐJE VOLT AZ EGYETEMI ÉLETNEK. BUDAPESTEN RÉSZT VETT A SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY ALAPÍTÁSÁBAN, BUDAKALÁSZON A VÁROSI ÚJSÁG ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐJE VOLT, SZENTENDRÉN A FOLYAM FOLYÓIRAT VERSROVATÁT VEZETTE (1989-91). ÉDENKERTHELYISÉG C., VÁLOGATOTT KÖTETE 2018-BAN JELENIK MEG.

BÁGER GUSZTÁV versei

a *Nézi, ahogy nézem* című új verseskötetből

Az idei könyvhétre jelent meg a közgazdász költő új kötete (a 2014-es *Edzésterv*, a 2015-ös *Zongorahangoló* és a 2016-os *Találgatom, mit üzensz* című kötetekhez hasonlóan ezúttal is a Széphalom Könyvműhely gondozásában). Az eddigiekhez képest is hangsúlyosabban van jelen a kérdés, hogy „adhat-e igazi értelmet életünknek az a szellemi dimenzióitól megfosztott világkép, mely a keresztény Európát visszatántorítja önmaga felismerésétől”.

Az 1938-ban született József Attila-díjas és a Magyar Érdemrend középkeresztjével kitüntetett Báger a civil életben egyetemi professzor (a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen oktat közgazdaságtant), a Magyar Nemzeti Bank Monetáris Tanácsának tagja (korábban az Állami Számvevőszék főigazgatója, majd tudományos tanácsadója volt). A közgazdaság és a költészet nem túl rokon hivatások, a versekben azonban ott van az a közéleti felelősségvállalás, melyhez a gazdasági és társadalmi folyamatok elemzése is hozzájárulhat.

„A globális folyamatok elemzéseinek kávészünetében a költő hangyák után kutat a hajópadló rései közt – olvassuk az új kötet ajánlásában –, vagy kíméletlen önvizsgálatot tart, mert úgy tudja: a mikro- és a makrokozmosz lényegét tekintve egy. [...] figyelme a tudatalatti örvénylések szürreális káoszából egyre inkább egy tudatfeletti rendezettség és harmónia felé törekszik. A valóság mélyebb összefüggéseinek intuitív megragadása egy modern, látomásos-filozofikus lírát eredményez. Ez a megszólalás kérdések és rejtvények formájában emlékeztet a titokra, mely elalvásunk előtt még evidencia lehetett.”

Báger Gusztávról Csontos és János és Szabó Mihály készített portréfilmet az *Írókorzó* sorozatban (melyet 2018-ban kezd vetíteni a Magyar Televízió), a film közönség-bemutatóját október 31-én tartották a Magyar Írószövetség székházában.

FOGSÁG

Amit nem ért a vers, csak egyfajta számtan:

párnába varrtan létezni a világban.

S mint repüléstől megfosztott tollazat,

lüktetni csendben egy fejnyi súly alatt.

GÖMB-MOZAIK

Haydn. A hegedűre figyelek.
Közben fehér cérnát fűzök a túbé.
Csöngetnek. Leteszem a varrást.
A leszakadt gombot a hamutálba ejtem.
Halványkék borítékot nyújtanak át.
Jó hírek. Te még alszol.
A takaród derekadra csavarva.
Hajad zuhataga egy kispárnára omlik.
Jobb combodon szúnyogcsípés.
Egy pillangó az ablakon betéved.
Kézfejedre száll.
Közelebb hajolok.
Nézi, ahogy nézem.

JÓSLAT

Kiszökik a városból a rend,
az utcákból a nyugalom,
a házakból a béke.

Burjánhó hajszáltrepedések,
súlyos köd roppantja össze
a gömb alakú tornyot.

Leolvad a szilva hamva,
megfutamodnak a formák,
szétrajzik a terv.

Szőnyegbombázás utáni csend.
A teremő akarát
túlélők után kutat.

JANCSÓ-MOZAIK

A halszemoptika megréfálja az embert.
Feljebb tolják a horizontot,
az égi vizek alája kerülnek.

Egy erős szeméremszőrzetű lány
kenyeret dagaszt meztelen
a pattogó kemence mellett.

A fantázia angyalai keskeny létrákon
egy torony csúcsába másznak. Mind szőke.
Egy fekete sincs a csapatban.

Minden filozófia erotikus.
Minden filozófia vérre megy.

A szabadság államtalan hon.
A szabadság hontalan állam.

Legyen mindenkinek egy filmje.

EURÓPA ELRABLÁSA

Őt szolgálják a növekvő hiányok.
Ő van a váratlan következtetések mögött.
Ilyet még a legidősebb angyal se látott:
a kettő négyfelé törött.

Tövis közé hullt mag az Élet.
Mi tölthetne ki egy kontinensnyi űrt?
Megállt a haladás, az időből kilépett.
legalább *erre* fény derült.

EGY BIBLIOFIL PATIKUS: KAZAY SÁMUEL

Gáborjáni Szabó Botond „könyves” monográfiájáról

Gáborjáni Szabó Botond Kazay Sámuel (1711–1797) debreceni könyvgyűjtő patikus életéről és sorsáról, illetve magáról a Kazay-könyvtár gyűjteményéről szóló tekintélyes, mellékletekkel és adattárral (Kazay ókori monumentumokról – épülettöredékekről és épületbelsőkről, sírkövekről, tárgyakról – készí-

tett rajzaival és a 2400 kötetes könyvtár állományának rekonstruált katalógusával) gazdagított monográfiája hiánypótló összegzés. Kazay Sámuel a 18. század derekán a korszak legjelentősebb polgári magánkönyvtárát hozta létre Magyarországon – a kutatók (Berlász Jenő és Szelestei Nagy László) egyetértéssel abban, hogy „a kollekció bibliofil értéke állja a versenyt a kor főúri könyvgyűjteményeivel, és tartalmilag élvonalbeli tudósok könyvtáraival vetekszik”. A monográfiáról eddig született recenziók kiemelték, hogy a magát „Krózusnál is gazdagabbnak” tartó művelt patikus igen büszke volt kollekciójára, benne a ritkaságokra. (Pogány György: „Krózusnál gazdagabb...” *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 2014/november–december) Gyakorta keresték fel főurak is egy-egy különlegességért; tudott róla a korabeli, 18. század végi értelmiség, de a jelentősége a 19. század elején is nyilvánvaló volt (megemlékezett róla Kölcsey is egyik, Kazinczyhoz írott levelében, 1812-ben). A hosszú életű, 86 éves korában elhunyt debreceni gyógyszerész életútja elsősorban a főúri könyvtárakkal vetekedő gyűjteménye miatt lehet különösen érdekes, általa pedig pontosabb képet kaphatunk a felvilágosodás könyvkultúrájáról (emeli ki Hegyi Ádám a *Magyar Könyvszemle* ismertetőjében – 2015, 131/2). S mivel igazi „könyvészek”, bibliográfusok, könyvtörténészek és könyvtárosok foglalkoztak a megjelenés óta eltelt három évben a művel, magam alább – néhány kiemelés mellett – elsősorban az interpretációk összevetésére, illetve egybeolvasására vállalkozom.

Kazay gyűjteménye Debrecen 18. századi, lassan polgárosodó kultúrájában arra a jelenségre is ráirányítja a figyelmünket, hogy noha a 19 század

végéig számos falusias jellemzője volt a városnak, a cívisek érdeklődése tükrözte Debrecen egész országra kiható jelentőségű iskolaváros jellegét: az itt élők igényelték a szellemi táplálékokat. Rögtön jelentsük ki, Oláh Róbert régi-könyves szaktudós szavaival: nem valamilyen patikáriusi segédkönyvtárról van szó, Kazay gyűjteménye ugyanis szervesen illeszkedett a korabeli debreceni professzori könyvtárak sorába. (Oláh Róbert ismertetése az *Egyháztörténeti Szemlében*: 2015, XVI/1.) Az is árulkodó adat, hogy míg a Kazay-könyvgyűjtemény törzanyagának megszilárdulása idején, az 1770-es években az analfabetizmus országosan megközelítette a 60 százalékos arányt – s még Pesten is majdnem 30 százalék volt –, ez az arány Debrecenben csak 20 százalék! Gáborjáni Szabó Botond (aki annak a Debreceni Kollégiumi Nagy-könyvtárnak az igazgatója, ahová a Kazay-gyűjtemény került) magát a kollekción is úgy mutatta be, hogy kereste közben a tágabb összefüggéseket, a gyűjtői működés városi művelődési hátterét, a város- és a művelődéstörténeti referenciákat. Hegyi Ádám szerint G. Szabó Botond monográfiájának erénye és újszerűsége abban is rejlik, hogy Kazay felekezeti nyitottságának „szakszerű elemzése” nemcsak a kollekción terjed ki, hanem „bemutatja a vallásszabadságát feltve őrző Debrecen vezetőinek küzdelmeit, amelyben gyógyszerésznünk néha kétes hintapolitikát folytatott. Nem véletlen, hogy néhány vezető református értelmiségi neheztelt rá [többször hivatkozik a szerző pl. Hatvani István professzor neheztelésére], miközben Weszprémi Istvánnal és Sinai Miklóssal oly mély barátságot ápolt, amely könyveiknek közös használatát is lehetővé tette számukra.” (Hegyi 2015) Pogány arra is felhívja a figyelmet, hogy „a historia litteraria korabeli sajátosságai adják azt a keretet, amelyben kibontakozik a bibliofil patikus emberi és gyűjtői portréja. Egyúttal pedig a magyar polgárosodás sajátos, debreceni útjával, a cívisek világával is megismerkedik az olvasó”. (Pogány 2014)

Gáborjáni Szabó Botond valóban úgy mutatja be a gyűjteményt, hogy a tematikai leírásig és a katalogizálásig eljutva a 18. századi Debrecenről, annak szellemi életéről, a gyűjtő kapcsolatrendszerén keresztül a társadalmi és intellektuális állapotokról is átfogó képet kapunk. Könyv- és könyvtártörténeti vagy olvasásszociológiai szempontból pedig azért tanulságos az összegzés, mert „Kazay hagyatéka szokatlan bőségben tartalmazza az 1750-nel kezdődő könyv- és olvasástörténeti korszak információit éppen arra a periódusra vonatkozóan, amelyben korlátozottabban áll[nak] rendelkezésünkre a biztos adatok”. Mindezzel együtt Gáborjáni Szabó szerint indokolt a régi debreceni könyvkultúra értékeinek újragondolása, a jelenleginél alaposabb feltárása.

„Miközben a felvilágosodás és a reformkor olvasástörténeti monográfiája országos áttekintésében publikumnak is alig tekinthető szűk csoportokról számol be [...], érdemes megvizsgálnunk, milyen lehetett az átlagos helyi polgárok könyvekhez való viszonyulása” – tűzi ki a feladatot a szerző, aki szerint a csekély példányszámú debreceni könyvgyűjtemények gyakorisága (a néhány kötetestől a 60–80 kötetes kollektiókig) komoly értéket és tanulóságot hordoz.

Kazay Sámuel Komáromban született, 1746-ban került Debrecenbe, s 1753-ban Csáti Sámuel patikus segédje lett, annak halála után, 1955-től a patika „gondviselője” (provizora – s nevéhez fűződik az Arany Angyal patika felépítése a Piac utcán). A gyűjtéshez, az alpművek mellett a könyvritkaságok beszerzéséhez nem lett volna elegendő a patikusi jövedelem, jómódjának megteremtéséhez azonban szántóföldjei, szőleje és malma segítette hozzá. Elengedhetetlen feltétel volt az anyagi biztonság mellett latin, görög és héber nyelvtudása, valamint olaszul és franciául is olvasott. Műveltsége a késő- reneszánsz eszményekre alapozódott, vallási tolerancia, nyitott világnézet, befogadó szemlélet jellemezte, a reneszánsz studia humanitatis elve pedig természetesen ötvözte a humán és természettudományok iránti érdeklődés egymáshoz közeledését. „Bibliotékájában a legkülönbözőbb hittudományi irányzatok szerzői keverednek mintegy 85 különböző bibliakiadással, a Kollégium mai gyűjteményének néhány becses darabja is tőle származik. Érdekelte az egyháztörténet, a történelem, a jog és az egyházjog, s néhány tucatnyi filozófiai kötet jelzi a tájékozódását.” (Oláh 2015) Komplex gyűjtemény kialakítására törekedett, a modern és az antik témák ugyanúgy érdekelték, a könyvek mellett a művészeti alkotásokra és a régészeti emlékekre is kiterjedt figyelme, azokat szintén gyűjtötte.

G. Szabó a könyvek mellett többször hivatkozik Kazay numizmáira, festményeire és antik tárgyaira, ami azt tanúsítja, hogy komplex gyűjteményben gondolkodott. Ezt a szenvedélyét megalapozhatták a pozsonyi élményei, illetve a kollégiumi oktatás, a városi értelmiségi közeg, és gyarapíthatta a sokirányú tapasztalatokra törekvést egyre bővülő kapcsolatrendszere, de nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy ifjúkori lakóhelye, Tótvázsony környéke gazdag római kori lelőhely volt, és az ottani felfedezésekről Kazay rendszeresen készített rajzokat. Monok István szerint GáborjániSzabó nem egyszer hivatkozik a „nyomasztó görög-római” műveltségre, ez a műveltség azonban nem „nyomasztó”, a görög kultúra mély ismerete nagyon is inspiratív. (Monok István: „Egy könyvgyűjtő patikus élete és gyűjteményének sorsa”).

Iskolakultúra, 2014/10.) Ezzel szemben rögzítsük, hogy a „nyomasztó” kifejezés egyáltalán nem szerepel a könyvben, sőt, a szerző abszolút pozitívan értékeli a klasszikus műveltséget.

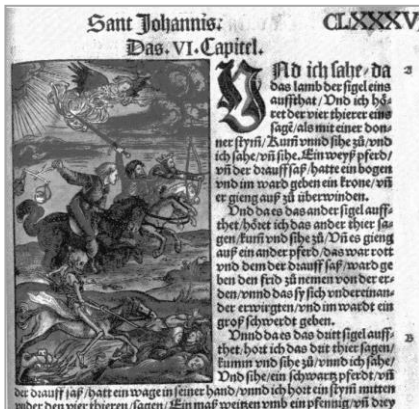
„A bibliotéka enciklopédikus jellegű volt, ilyen értelemben párhuzamba állítható a kor nagy magánkönyvtáraival, ugyanakkor számos jellegzetességben különbözött is azoktól. Az egyik ilyen figyelemreméltó eltérés a természettudományok magas aránya, a 490 kötet a gyűjtemény 22,24 százalékát jelentette. Ezzel szemben a történeti és a jogi irodalom jóval szerényebben volt jelen a tékában, mint más korabeli gyűjteményekben, az előbbi aránya 5,58, utóbbié 3,18 százalék. Hiányoztak a kollekciónak a nevelélméletnek a korszakban oly fontos és kedvelt művei, alig szerzett be szépirodalmi művet és nyelvileg is eltért a kor könyvtáraitól abban az értelemben, hogy változatlanul a latin nyelvűek domináltak, 78,8 százalék volt az arányuk, a görög vagy részben görög nyelvűeké 7,9 százalék volt. Az élő nyelvek csak meglehetősen szerényen voltak képviselve. Különösen feltűnő a magyar nyelvű művek alacsony, mindössze 2,3 százalékos aránya. [Oláh Róbert ismertetése azt a magyarázatot véli elfogadhatónak, mi szerint a tulajdonos nyelvismerete alapvetően meghatározza egy gyűjtemény összetételét.] A historia litteraria tárgykörébe (könyvészeti kézikönyvek, katalógusok, életrajzi lexikonok, bibliográfiák) tartozó munkák aránya viszont kifejezetten magas, 3,18 százalék, ez az érték is jellemzi a gyűjtő tudatosságát, könyvekre vonatkozó komoly szakismereteit. Anyagi lehetőségeinek függvényében, sőt gyakran azokon felül vásárolt különlegességeket, ősnymtatványokat, kódexeket, kéziratokat, egyéb raritásokat.

AGYÖNYÖRŰSÉG
ÉS A KÍNOKKAL KÖZELGŐ
HALÁL. RÉSZLET KAZAY
KÖTETÉNEK CÍMLAPJÁRÓL

[Oláh külön megemlíti, hogy Kazay antik kultúra iránti rajongását jelzi: legkedvesebb szerzőit – pl. Arisztotelész, Curtius Rufus, Hésziodosz, Eutropius munkáit – olykor hat vagy nyolc kiadásban is beszerezte, valamint számos humanista alkotást forgatott.] Kazay vonzódott a képzőművészetekhez, patikáját festett bútorokkal rendezte be, számos festménye is volt. Érthetően előszeretettel vásárolt illusztrált köteteket, gyűjteményében számos, az európai nyomdászat pompás rézmetszetekkel díszített kötete is megvolt.” (Pogány György kiemelése és összegzése, Monok és Oláh kiegészítéseivel – az adatok G. Szabó Botond osztályozásából és statisztikájából származnak; a szerző önálló alfejezetben tekintette át a kollekciónak erősségeit és hiányosságait, táblázatokkal is szemléltetve az összevetéseket.)

A gyűjtemény leírása és tematikai csoportjainak ismertetése a következő szempontok szerint halad: gyűjtést segítő kézikönyvek (historia litteraria); magyar vonatkozások; klasszikus auktorok; teológia és bibliák; egyháztörténet; a történelem és segédtudományai (diplomatika, numizmatika); jog és egyházjog; filozófia; orvostudomány és gyógyszerészet, botanika, kémia és fizika; földrajz és útleírások, illetve atlaszok; csillagászat és asztrológia; ősnymtatványok (kódexek és kéziratok, possessorok és bibliofil értékek), illusztrációk (Kazay viszony a művészetekhez).

RÉSZLET KAZAY STRASBOURGI,
1524-ES BIBLIAKIADÁSÁBÓL

Monok István recenziója kiemeli, hogy Gáborjáni Szabó Botond nem egyszerűen a helyi és magyarországi értelmiség levelezését vette számba Kazay gyűjteményfejlesztési elveinek azonosításához, de azokat a lehetőségeket is bemutatva, amelyeket egy debreceni (vagy általában egy magyar) gyűjtő igénybe vehetett (pl. a Kollégium által árusított könyvek, aukciók, a könyvkötők és nyomdászok eladásai, a külföldre utazók szerzeményei, tanulmányutak és kifejezetten könyvbeszerző utak, kiadói katalógusok használata). Oláh Róbert azt is hangsúlyozza, hogy Kazay Sámuel jelentőségére ugyan már többen felhívták a figyelmet korábban (Berlász Jenő, Szelestei László), a

gyűjtő neve még a művelődéstörténészek számára is jórészt ismeretlenül csegett Gáborjáni Szabó Botond könyvének megjelenése előtt – „az önmagát gyakran ’szegén szúrto patikárius’-nak aposztrofáló Kazay főúri könyvtárakba illő kincsek birtokában volt, ám regényes története eddig nem talált méltó monográfusra”. (A regényes történet eleve ott kezdődik, hogy az elszegényedett dunántúli középnemesi család gyermeke 37 éves korában kezdte el felsőfokú tanulmányait Debrecenben. Azzal folytatódik, hogy minden vagyonát könyvek beszerzésére fordította, végül teljesíthetetlen hiteleket is vállalva. S mentalitástörténeti tudásunkat gazdagítja az adat, hogy Kazay nemcsak a primer szakirodalom iránt érdeklődött, hanem „a könyvek, a tudományos irodalom tudománya”, a tudományok története, az újkori tudásrendezés modellje iránt is.) A hiányt pótolta tehát G. Szabó Botond monográfiája, melynek összehasonlításai „találóak és meggyőzőek”, idézete „szemléletesek és továbbidézendők”; egyes részfejezetei „önálló tanulmányként is olvashatók”. Kazay könyvekhez fűződő viszonyáról írja, hogy bibliofil igényessége soha nem kerekedett az új tartalom megismerésének vágya fölé; feljegyzései az olvasás és a könyvtárépítés tudatosságára engednek következtetni; a kollekción létrehozása kitaró és tájékozott személyiséget, továbbá nemcsak kiterjedt kapcsolatrendszerrel, hanem tudást és ítélőképességet is feltételez.

G. Szabó Botond (mintegy 150, jellemzően színes – a Kazay-gyűjtemény sokféleségét és fontosabb tematikáit reprezentáló illusztrációt is közlő) monográfiája tartalmi részének „epilógusában” megállapítja: „Kazay könyvtárának vizsgálata azzal a tanulsággal jár, hogy polcain nem csupán a kor tudományos és művészeti irányzatainak széles skálája található meg, de a legújabb és legkülönfélébb divatok is lelkes követőre találtak személyében [...] Mint ahogy könyvei és olvasmányai ismeretében annak elismerése sem tagadható meg tőle, hogy tökéletesen tisztában volt a kor nagy felismerésével, melyet utazók, gondolkodók és népszerű ’vademberek’ közvetítettek: a föld országainak hihetetlenül gazdag kulturális, vallási, társadalmi és természeti sokféleségével.”

A monográfusi alaposságot jelzi, hogy a könyv harmadfélszáz oldalnyi tartalmi részéhez mintegy ezer lábjegyzet (hivatkozás és kiegészítés) készült, a felhasznált irodalom jegyzékében több mint kétszáz tétel szerepel. (A nyomtatott verzió után nem sokkal elkészült az elektronikus változat is, amelyben a kiadó már javította néhány illusztráció hibásan megjelent képaláírását.)

(GÁBORJÁNI SZABÓ BOTOND: KAZAY SÁMUEL ÉS A DEBRECENI KOLLÉGIUM. EGY KÖNYVGYŰJTŐ PATIKUS ÉLETE ÉS GYŰJTEMÉNYÉNEK SORSA – FEJEZET A HISTORIA LITERARIA MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETÉBŐL. TISZÁNTÚLI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLETI GYŰJTEMÉNYEK KIADVÁNYAI, 1.; DEBRECEN, 2014., 497 OLD.)

NYITOTT KÖNYV AZ ÉLETE

*Gáspár Ferenc monográfiája
Pósa Zoltánról*

„Ő az, aki egyenesen felmászik a létra aljáról a sátor magasába, hogy ott aztán előhúzza a hegedűt, és eljátssza a dalt, amit valaha hallott csengeni és zokogni a szívében” – írja a szinte teljes portrét adó „*Formabontó előszó*” elején Gáspár Ferenc, a prózaíró „trubadúr”. „Nyitott könyv az élet – utal a monográfia címére –, mert aki ismeri Pósat, az tudja, hogy tényleg így van,

tényleg a saját életét írja, tényleg nincs benne semmilyen valóságbuckfenc, cirkuszi salto mortale, illetve csak filozófiai és stilsztikai értelemben, de úgy aztán igencsak bővelkedik nyelvi sziporkákban”. Több ezer oldalnyi immár a Pósa Zoltán-féle „dal”, véget nem érő narratíva, melybe ugyanúgy beletartoznak a versek és elbeszélések, mint az „asztalhajlító” nagyregények.

Ezek közül Gáspár Ferenc már a bevezetésben kiemeli az *Aranykori tekercesek* c. nagyregényt (2003-ban jelent meg a mű a Széphalom Könyvműhely gondozásában), melyet akár kulcsregénynek is nevezhetnénk, noha Pósa inkább a „kult-regény” címkét tartja megfelelőnek. „Hasonlóan a maga korában szinte ismeretlen *Ulysseshez*, Pósa regénye is csak vargabetűkkel tört utat a magyar irodalomban, annak ellenére, hogy a hivatalos irodalomkritika folyamatosan hiányolja a hatvanas-hetvenes éveket bemutató 'nagy' műveket, másfelől Pósa a liberális mainstreamtől eltérően formailag nem csak szójátékokra, a minél meghökkentőbb szókapcsolatok, mondatszerkezetek leírására teszi a hangsúlyt” – noha ezekből is akad példa bőven Pósa regényeiben, bár nem vendégszövegekkel dolgozik, hanem saját kútfőből –, és kerüli a számára vállalhatatlan tartalmi referenciákat, például a pornográf vagy obszcén kifejezések használatát is.

Gáspár Ferenc értelmezi azt is, mit jelent Pósa Zoltán számára az „aranykor” – miután „megmászta az *Ama töröket* (1985), menekült négy sávon (*Menekülés négy sávon*, 1994), és aratott pürroszi győzelmeket (*Pürroszi*

győzelmek, 1995)”. Magyarországon a forradalmi változások idején jött el az „aranykor” (1848, 1956), Pósa regénye mégsem a forradalomról, hanem az 1956 utáni Kádár-korról szól, pedig tudjuk, hogy az 1968 és 1972 közötti időszak korántsem tekinthető aranykorinak. Pósa azonban átélte, és „pontosan tudja, hogy ’56 rövidke két hetéből bomlott volna ki az igazi aranykor, ezért szenved a hatvanas-hetvenes évektől, amikor az egyetemi lét már nem direkten, szájbarágósan volt diktatórikus, úgy, ahogy a mindennapok élete sem. A diktatúra sokkal ravaszabban volt jelen, de jelen volt.”

Pósa Zoltán 1948-ban született Debrecenben, itt végezte egyetemi tanulmányait is 1967-től, s noha tudományos diákköri munkáival kimagasló eredményeket ért el, politikai okok (keresztyén hitvallása) miatt őt is „számúzték”. Bár egykori 56-os tanárai (Julow Viktor, Kovács Kálmán, Barta János) jóvoltából már diákkorában több írása megjelent az *Alföld* folyóiratban, 1989-ig az agrártudományi egyetem tudományos segédmunkatársa volt (azaz: szakfordító), az *Egyetemi Élet* újságírója, üzemi lapok megtúrt riportere, a megyei lap gyakornoka, középiskolai tanár és kollégiumi nevelő, könyvtáros és gépíró adminisztrátor. Csak a rendszerváltozás időszakában került kiadói segédszerkesztői állásba, s még a sci-fi folyóirat, a *Galaktika* szerzője is volt. A „reakciós partizánnak” saját szépirodalmi munkája szinte meg sem jelenhetett a rendszerváltozásig. Erről s a versek és novellák keresztyén, ellenzéki hangneméről is vallott Csontos János portréfilmjében (*Ezeréves Pósa Zoltán – Isten, vagy Sátán, harmadik út nincsen*, 2008).

A hatalom hallgatásra ítélte ugyan, rengeteg élménye halmozódott föl ebben az időszakban, ideológiai meggyőződése pedig aktív közéleti szerepre indította őt a rendszerváltozás után. A jobbközép orgánumot (*Literátor*) és keresztyén irodalmi folyóiratot szerkesztett (*Aprószentek*), a református szeretetszolgálatnál dolgozott, a *Napi Magyarország* főmunkatársa volt, majd a *Magyar Nemzet* külső szerzője, 2000–2011 között belső főmunkatársa, a kulturális rovat frontembere lett.

Ha csak egyszerűen dokumentált volna, akkor is kortörténetet írt volna, ám mindezt az élményanyagot az önéletíró dokumentatív fikció (vagy allegória) szintjére emelte. Harminc kötete közt vannak kisregények (*A nagyragadó félszegűszó*, 1992; *Visszafojtott sírás*, 1992), nagyregények (*Menekülés négy sávon*, 1994; *Mediterrán tintabúra*, 1999), „megaregények” (*Aranykori tekercek*, 2003 – hat kötetben; *Seminoma, avagy kórház a város közepén*, 2015–16 – két kötetben) és egyszerű regények (*Különleges szakasz*, 2004; *Irodalmi dandy, avagy koranyári üdvözet*, 2005; *Az ifjúság mara-*

déka, 2009), van elbeszéléskötet (*Tetszhalál után*, 2000), interjúregény (Zsille Zoltánnal: *Az alanyi szociográfia kurucos szobúvésze*, 1996), vannak verseskötetek (*Magyar vagyok*, 1997; *Alászállás*, 2006; *Olvasó*, 2007; *Törtött tükörbe néztél*, 2008; *A fehér bohóc feltámadása*, 2011; *Egy az Isten*, 2013), valamint irodalomtörténeti munkák (*Hernádi Gyula monográfiája*, 1990; *Két világ határán*, 1995; *Hernádi Gyula emlékkönyv*, 2006), s breviáriumok is megjelentek munkásságából (Gáspár Ferenc 2010-ben és 2011-ben készített összeállítást Pósa verseiből, kisregényeiből, az íróról szóló kritikákból, tanulmányokból és köszöntőversekből).

Nos, ez utóbbi „breviárium-jelleg” a monográfia olvasását is meghatározza: Gáspár gyakran és bőséggel idéz Pósa Zoltán munkáiból, mintegy a róla szóló olvasatokat szintetizálja az írói önértelmezéssel. Ennek ellenére értelmezői interpretatív alaphelyzetről beszélhetünk. Gáspár Ferenc újraalkotó olvasata kronologikus élményösszegzés, miszerint: a Pósa-művek a monográfus primer élményeinek lenyomatává is válnak. Gáspár Ferenc úgy beszél Pósa Zoltán irodalmáról és esztétikájáról (világnézetéről, s benne az alanyi Én világban elfoglalt helyéről), hogy alkotói-monográfusi tükrét is megkapjuk a rendszerváltozás előtti és a rendszerváltozás utáni évtizedek (közel fél évszázad) történéseiről, jelenségeiről, szellemi-lelki folyamatairól.

Gáspár Ferenc monográfiája végigköveti azt a folyamatot, ahogy a mellékszereplőből főszereplő lett, közben beszél a hetvenes-nyolcvanas évek „nyögvenyelős” ellenzékiességéről. *Az ifjúság maradéka c.*, a visszarendeződés éveiről szóló regényt már kiforrott műnek tartja, s nagyobb fejezetben mutatja be a mega-regényt, a „nyelvújítás, szerkezeti innováció, szürrealizmus és kulcs-naturalizmus” egységében. Önálló fejezetek foglalkoznak Pósa autopsziográfiájáról és ars poeticájáról (benne a megmentő s megtartó társnak, Barna Mártának szóló „imákkal”), illetve a tanulmányíróról. Kortárs irodalomtörténeti kontextusba helyezi az „örökifjú” Pósa-életművet azzal, hogy több stációban írja le és értelmezi a recepciót, a kritikai visszhangot egyrészt az „agyonhallgatott monográfia”, a Hernádi Gyula-arckép köré formálja, másrészt vizsgálja a József Attila-díj felé vezető alkotói és recepciósi utat, a bartóki szintézist adó *Aranykori tekercsek* fogadtatását, s beszél Pósa Zoltán költészetéről a kritikák tükrében.

Noha Gáspár Ferencet gyakran elragadja a leíró hév, domináns a cselekményismertetés, illetve a műinterpretáció – és ilyenkor Pósa szövegeihez fordul, azokból bőséggel idéz –, a monográfia egészéből kirajzolódik egy stílussteremtő író arcképe. Pósa tudatosan és drámai erővel szerkeszt; az

egy-egy szám első személyű leírás nála nem szerepbe helyezkedés, hanem egyértelműen az önéletrajzi jellegre utal, máskor az adott történetet különféle szemszögekből láttatja; az író sokkal hamarabb megtalálja a kiutat az infernókból, mint regényhősei (tehát élet és regény mégsem teljesen azonos) – a „tisza filozófia” markánsabban megjelenik a regényben, mint az életgyakorlatban; minduntalan beleakadunk a hatalom és a magánélet közötti viszonyok útvesztőibe; s nemcsak saját betegségeiről ír, hanem a kádári szocializmus betegségeiről (egészségügyi visszásságairól) is.

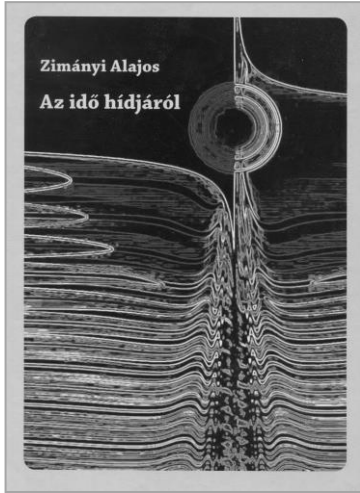
A poéta hitvallása egyúttal nemcsak az életmű, hanem a monográfia világnézeti alapját is megalkotja: „Minden igaz költészet a lét metafizikus lényegének föltárására törekszik. Meghatározza helyünket a világegyetemben, nem szűnik meg kutatni a választ az örök kérdésre: mi végre vagyunk a világon élet és halál pólusai közé szorítva. Ennek megválaszolása a költészet és az irodalom misztikus, metafizikus, ha tetszik: szürrealista küldetése.”

Ekképp lesz Pósa Zoltán műve is misztikus, metafizikus, ha tetszik: szürrealista. Nemcsak költészete, hanem egész prózaírói nagyvállalkozása. Szeretőmő s önmagukba mindig visszatérő asszociációi, nyelvi és szellemi-lelki játéka a tudattalan és az ösztönös-archaikus tájékaik ugyanúgy föltárják az olvasó számára, mint a korlátozott létezés kényszereit és szabadságvágyakozásait. S egyúttal azt is, hogy amikor minden egyetemes sötétségbe borul, csak az „Istenbizonyosság” jelentheti a jelzőpóznákat a világosság felé.

Ebben a világosságban nemcsak az egyéni lét kiútja kerül a hit fénykörébe, de a hit Magyarországon és a megjobbulásban is, majd miközben groteszk nyelvöltéseket formál az író és költő a szellemi-lelki „elsivatagosodással” szemben, elsősorban arra figyelmeztet, hogy a saját sorsunkban és közvetlen szellemi, lelki és fizikai környezetünkben kell kutatni az értékeket. Ha kell, akkor protestálni, ha kell, éles harcokat vállalni, önmagunkat és hitünket azonban soha nem feladva kell haladni az irodalmi hadak útján. Jókaik Anna Pósa Zoltán költészetéről írt summázata szerint azért szeretik az olvasók is Pósa műveit, mert „bár tudja, hogy katabázis nélkül nincs katarzisz, mégis benne él a reménnyel teli biztos tudatosság”.

Ez a remény teszi nyitott könyvvé nemcsak Pósa Zoltán életét, művét és személyiségét, hanem a vele együtt megélt Kádár-kort vagy a rendszerváltás hiteit és csalódásait is.

(GÁSPÁR FERENC: PÓSA ZOLTÁN, AKINEK NYITOTT KÖNYV AZ ÉLETE.
COLDWELL KIADÓ, ÉLŐ IRODALOM SOROZAT, BUDAPEST, 2016., 251 OLD.)

ZIMÁNYI ALAJOS: AZ IDŐ HÍDJÁRÓL

Összegyűjtött verseivel jelentkezett 2017-ben a Bagamérban élő Zimányi Alajos (1944), aki református pap-költő, grafikus. „Születésversei, anyaversei, istenes versei mind-mind embERVERSEK. [...] mestere a formának, sokszínű a lírája. Mégis [...] tömör, japános versmetszeteket tár elénk akkor is, ha éppen nem haikut vagy tankát formál a szavakból” – írta ajánlásában Papp Dénes. Noha alapélmény számára a fájdalom is, a költő nem sír és nem sirat, teszi a dolgát: emlékezik és megőriz – véli a költőtárs, Kerékgyártó Kálmán.

ZIMÁNYI ALAJOS verseiből:

KÉPEK A MÚLTAMBÓL

Nem illatoznak
a hajnal hajában
csordaszagú
reggelek.

Kolompolásukra
nem válaszol
a messze zúgó
harang kongása.

Nem reped fel
a levegő bőre
a kondás
cserdítésére.

A villám se csap
a felhők asztalára,
ha útnak indul
hazafelé a csorda.

DÖNTÉS

Istenem!
Tudom, hogy vagy.
Mutasd hát
Krisztus-arcodat,
hogy nyomodba szegődjek
akkor is, ha nem látlak!

KERESEM

Anyám az eget
magára rántotta.
Hiába keresem,
nincs már alatta.

FÜGGŐÁGYAT

Függőágyat
szóttam neked
Napból szakadt
sugarakból.
Nézem, ahogy
ringatlak,
és elalszol.

RÁM ADJA

Anyám már régen
felhőkkel teli
égekádban
mossa fehérre
Holdszappannal
ingemet.

Két csillag közt
összeérő
fénykötélre
tereget.

Csak álmaimban
jön haza.
Utoljára
majd akkor,
ha rám adja.

OTT ÁLL

Úgy dobálja
két tenyere között
a csillagok porát,
ahogy más
a lisztet szitálja.

Anyám estére
kötényét
az égre rázza,
csillagokká válva.

Régóta ott áll
hiánya
holdudvarában.
Keresem.
Hol van?

EZ IS SZERELEM

Két tenyeremben
a Nap lángol.
Évtizedek óta
benne napozol.

TAR KÁROLY VERSEI (EGYÜTT SÍROK AZ ÉGGEL)

Noha előző kötetében (*A remény karjai között, 2016*) már elbúcsúzott, utolsó verseit szánva az olvasó elé, az idén októberben újabb kötetét mutatta be a 85 éves debreceni, Holló László-díjas költő (aki 2000 óta adja ki verseskötönyveit – azóta viszont ez 31. gyűjteménye; s nem is valamilyen vékonyka füzettel jelentkezett, hanem több mint hetven költeményét olvassuk!). *„Még egy kötetet / kivert a kor / s úgy látszik előtte / meghajolt / a sors”* – írja a költő a hátsó borítón, illetve a következő szavakkal folytatja az ajánlást: *„Élet, halál, megtépett világ. küzdelem, harc, álmodás, fájdalom, jószág, csalódás, szerelem, szépség, teremtés és számtalan más emberi érzés szól hozzánk ebben a verseskötetben, amely egyfajta összegzés, áttekintés, visszanezés egy emberi életre, egy sorsfordító világra, egy nemzet szép és fájdalmas pillanataira.”*

TAR KÁROLY verseiből:

A PUSZTAI SZÉL

Fut, szalad, forog, dühöng
a pusztai szél
és félelmetes,
ahogy kergeti a port
a cívís város közepén.
Úgy száll, kering,
mintha gazdátlan lenne
s valahol otthont keresne,
mintha ölelni szeretné
azt az álmot, amit az egekben
a csillagok közt látott.
De amit a viharban
csúnyán legázolt,
azt másnap a napsütésben
csillag-csókbba mártott
s már el is felejtette
a dühöngő mámort.

SZERETLEK SZÓBAN, CSÓKBAN...

Szeretlek szóban, csókban,
 ágban, a mezőn nyíló vadvirágban,
 a hajnalban hulló napsugárban.
 Szeretlek fényben, égen,
 a szellőben szálló szépségben,
 hosszan tartó ölelésben.
 Szeretlek télen, jégen, hóesésben,
 csillagok közt álmodó reménységben.
 Szeretlek kezemben, ölemben,
 simogató szeretetben,
 szívemmel szálló szerelemben.

ÉN NEM TUDOM...

Én nem tudom
 mi lesz velem
 s meddig jön társam
 a végeken,
 meddig önti rám
 szép szavát,
 a jóság égi csillagát
 és dúdolja halkán dallamát
 az istennek szóló
 szent imát.
 Meddig járok halmokon,
 apró picci falvakon,

pokolba bújó sarkokon
 s meddig fogja kezemet
 a markomba bújó szeretet?
 Meddig látnak a csillagon,
 az életet adó szárnyakon?
 Mikor futok fel az égre,
 a mindenség szent ölébe?
 Óh, bizony még nem tudom,
 mely csillag lesz az otthonom,
 melyiken mondok majd imát,
 és ölelem a szentek szavát.

[MÉRT NEM TUDOD?]

(Még egyszer visszanézek – részlet)

Óh, ember!
 Te, aki formálsz a világot
 és csodákat teszel
 a termő gyümölcsfákon,

[...]
 mért nem tudod
 emberibbé tenni
 a saját halálad?

KÖDÖBÖCZ GÁBOR FŐSZERKESZTŐ (FENTI KÉP, JOBBRA), SZAKOLCZAY LAJOS SZERKESZTŐ (BALRA), BERTHA ZOLTÁN (BAL OLDALI KÉPEN, FENT)

AGRIA 40

Az Egerben szerkesztett irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat 40. számát mutatták be szeptemberben a hevesi megyeházán. A XI. évfolyamát számláló folyóirat jubileumi számának bemutatójára mintegy százan voltak kíváncsiak.

Ködöböcz Gábor irodalomtörténész, egri egyetemi tanár, a folyóirat főszerkesztője mellett értékelték a lapot Szakolczay Lajos és Bertha Zoltán irodalomtörténészek, valamint jelen volt és hozzászólásával színesítette a programot számos szerző (költők és prózáírók, esszéisták és kritikusok), akik közül többen megjelentek publikációjukkal a jubileumi számban. Mint ismételten kiderült: az *Agria* hiányt pótol nemcsak a régióban, hanem az országos és a határon túli magyar irodalmi és művészeti közéletben; mintegy kánonokon kívül, kánonok felett működik; értékrendjével az egyetemes magyarság ügyét ugyanúgy szolgálva, mint a vidéki Magyarország szellemi (és lelki) egzisztenciáját, gondoskodva közben az identitás-képzés változatainak és fokozatainak ápolásáról.

KAISER LÁSZLÓ (KÖLTŐ, ÍRÓ, SZERKESZTŐ, KÖZÉPEN); MADARÁSZ IMRE IRODALOMTÖRTÉNÉSZ ITALIANISTA (LENT)

Az Agria 40. számának szerzőitől

SEBESTÉNY-JÁGER ORSOLYA:

PILINSZKY

Pilinszkyt nem lapozhatom öblös fotelban,
mint Krúdyt vagy Kosztolányit.
Verseit kemény széken, kőpadlón olvasom,
vagy gyertyafényben kint, a diófák alatti padon.

Múltja lövészárkot rejtő, sötét évtized,
hol még csodaként kortyolták a tűnődő vizet,
és szűkszávú kincs volt gyomornak a kenyér.

Szava a szívig ér, akár a gyökér,
s míg lassan, időtlen morzsolom,
él tovább, mint szőlőinda lugas rácsokon.

CSONTOS JÁNOS (1962-2017):

LÉLEKKUFÁR

Pókerarc vagyok és kimért:
ki ad többet a lelkemért?

vannak énnálam jobb kofák,
sóderbányászok, jópofák,

Senki többet? Az alkuszok
szenvédelye fel-felbuzog.

mind megmutatja, míg dumál,
mi mindent tud egy üdvkufár.

Portékámat, e tompa asztrált
kínálom: becsszó, alig használt,

Fausztusz immár nem leszek
és az árból sem engedek:

itt-ott tán furdalt, lyuknemű,
mégis úgyszólván újszerű.

eladó-kedvem fénnel oszló,
éhen veszhet tőlem Mefisztó.

AKNAY TIBOR:

RÁOLVASÓ

Fenyőfáznak ága hajlik
toboz szemű ága hajlik
tű ujjbegyű ága hajlik
gyanta fogú ága hajlik
mintha volna ága karja
mintha ága betakarna.
Fenyőfáznak ága hajlik
rigóbölcső ága hajlik
felhőfésű ága hajlik
esőgyöngyös ága hajlik.
fenyőfám a tűhajában
napot visel ágbogában
s mezítelen csillag éjjel
beszélget az éji széllel.

ANTAL ATTILA:

KLASSZIKUS MÁJUS-ESTE PATAKON

Mécsese imbolygó lángjánál
kertje virágait hímezi gyolcsára
a vár gondos úrnője

a Bodrog-ízű szél a bástyák ormain
apró örvényekké törik szét

öblös pincetorokból tógájuk lebbentve
diákok röppennek a kollégium felé

a Megyer-hegy hűvösödő malomkövével
kései szekér zörög át a tavaszról a nyárba

JÁTÉKOS

A ház, a kert, az út, a lomb,
a kő, a víz, a fa, a domb,
a föld, a hang, a csend, az ég,
az éj, a nap, a gond, a rét,
az egy, a sok, a lesz, a volt,
az áll, a megy, az él, a holt,
a láng, a tűz, a hús, a jég,
az új, az ó, a múlt, a rég,
a vad, az ősz, a fél, a mersz,
a száz, a szem, a szó, a vers.

ezüst fény csordul a gyertyázó gesztenyefákról
a bibliotéka tölgyfapalcán éjszakára
összebékül zsoltár Bacchus és Platón

ANGA MÁRIA:

KETTEN LESZÜNK

A hegyek és a völgyek itt maradnak.
A vízözön nem viheti el őket.
Ketten leszünk akkor. Ketten.
Voltál te valaha is magányos?

SERFŐZŐ SIMON:

AZT LÁTJÁK

Kakas kukorékol.
Csakis az öreg tyúkpásztor lehet.
Más ilyentájt, éjfélkor
kakas képében
fel nem szállna a kerítésre.

Ám hajnalban az ajtóból
többen is látják:
ballag a rongyos ólak megett.
S mintha a felesége lenne,
halad mellette a gacsos gereblye.

Mennek felgyűjteni petrencékbe
a partoldalt, a fél mezőt.

Pedig dehogy mennek ők!
Hisz mások azt észlelik:
otthon neszeznek a ház előtt.

De azt is csak képzelik!
A gereblye tejfogait rég elhullajtva,
kint szundít az árokban.
Borszagtól bűzlő gazdája meg
hajnal óta mellette horkol.
Feje alja vakondtúrás,
takarónak fa árnyékol.

BOZÓK FERENC:

SÖTÉT ERDŐBE JUTOTTAM

És mondd, te Dante, hogy számoljak én el
az emberélet útjának felével?
Kevés a tartalom, hiány a bőség,
s a test, az agy, s a szív „teszkós” minőség.
Én negyven éven át Istent kerestem,
de lelkemen nem áll túl jól a testem.

OLÁH ANDRÁS:

KÖZÖNY

ízetlen világban éhezik a lélek
miattad – de csak magamtól – félek

maradtam csönd messzire számkivetve
átlapozott a lét fanyalgó kedve

kimért közönnyel figyelt az átlag
már csak az emlékek kútjában látlak

ereimbe szárad kiszikkadt véred
bajban a szívem ha szívedhez érek

reményed voltam s lettem a végzet
jövőddel is az én múltam végzett

BARNA T. ATTILA:

FÜST

Hideg van, látszanak a levegő csontjai.
Az ablakon belógatja kezét a tél.

A némaság fehérre meszelt falai között

várákozom.

Szememből füst szivárog.

SERFŐZŐ ATTILA ÚJ KÖTETEI

Serfőző Attila *Santiagoóig* című (fotókkal színesített) útleírása a szerző eddigi öt Camino-útjának élvezetes, önironikus, de a belső küzdelmeket és az apróbb emberi történeteket is felvillantó szintézise.

A horizonton túl című kötetben a 2014–2017 között született mintegy nyolcvan versét közli – az alkalmi költeményektől, a képekben gazdag, érzéki-ösztönös szerelmes verseken át a költői-filozófiai reflexiókig. A „pároskönyv” a szerző 8. és 9. kötete.

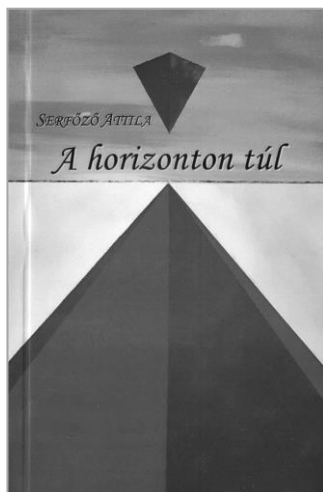
SERFŐZŐ ATTILA versei:

NAP-KÖD

Egy átluggatott világmezőn
túlról jöttél,
vadul csörtetők kupacain át,
hogy botladozó vörös
végtelenségükre csomót köss.

OTT VÁRLAK...

Ott várlak, ahol újra keresnem kell,
a lehetetlen utáni térben,
amerre senkit nem érdekel
a csend mögött húzódó félelem.
Majd kutatlak szárnyak verte porban,
ott, hol a szív csak akkor dobban,
ha ázott lángoktól melegített vért
kap a test.
Ott várlak, ahol a Hold Napot fest,
és ezer karjával ölel át a fény,
a világmindenség peremén.

KISGRAFIKA – AZ EMLÉKEZÉS JEGYÉBEN

A Kisgrafika Barátok Körének negyedéves folyóirata utóbbi lapszámait az emlékezés jegyében adta ki. A téli szám címlapján az a könyvjegy látható, melyet Balajti Károly Vasné Tóth Kornéliának címzett az Arany János emlékévként alkalmából – egyúttal a „címzett” külön írást is szentelt az Arany emlékét felidéző exlibrisek bemutatásának. A 2017. évi nyári számban Ürmös Péter megnyitóját olvassuk a KBK '56-os, „Magyar forradalmak és szabadságharcok” c. vándorkiállításához.

Ugyanitt olvasható szemle (szintén Vasné Dr. Tóth Kornélia tollából) olyan módon az exlibrisekről, mint a magyar kultúra „szószólóiról”; folytatódott a *Híres gyűjtők könyvjegyei az OSZK-ban* sorozat; a költészet napjára pedig a „verses képek – képversek” összeállítással emlékeztek. Az őszi lapszám a debreceni Nagy Sándor Zoltán grafikusművész mutatja be (a művészről A „fausti” ember címmel írt Vasné Tóth Kornélia); és az elmúlt évben elhunyt Józsa János festő- és grafikusművészről szintén megemlékezik a szemle. A debreceni művész retrospektív grafikai kiállítását májusban rendezték meg a gödi művelődési házban. Itt a grafikai életmű (ezen belül a kisgrafikai és a

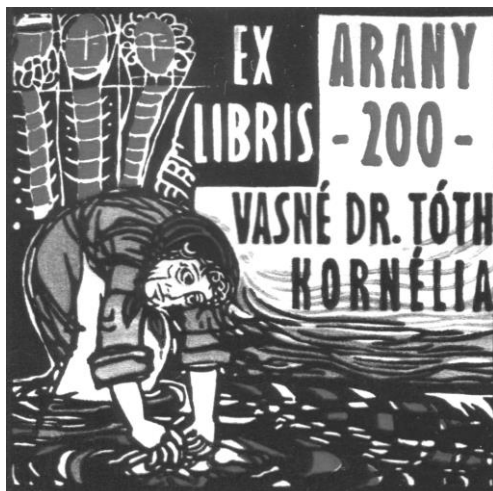
könyvjegy állt a középpontban), ám a novemberben a Debreceni Akadémiai Bizottság székházában nyílt tárlaton a festői hagyaték eddig kevésbé ismert szeletei tárultak föl (a korai művekkel, illetve a nagyméretű egyedi grafikákkal egyetemben). Vasné Tóth Kornélia is hangsúlyozza: Józsa témavilágában pl. a könyvek vagy a nőábrázolás mellett a zenének és a hangszeret megszólaltató ember alakjának is középponti szerepe volt, s az irodalmi vonatkozású könyvjegyekből valóságos arcképcsarnokot tudunk rekonstruálni.

„A dekorativitás, a kis formákban rejlő nagy üzenetek teszik e műfajban alkotott műveit különlegessé. Józsa alkotásai mindig egy belső élményt tükröznek, nem a valóság fényképszerű visszaadására törekednek. Mindezt a tőle megszokott stilizálással és jelképteremtéssel valósítja meg. Ebbe éppúgy belefér a játékoság, mint a formai fegyelem” – írja Tóth Kornélia.

A dekorativitás és gondolati mélység, a belső élmény és a külső környezet konfliktusa, a stilizálás (eszményítés), illetve az ironia kritikája, a játékoság és a forma-fegyelem jellemzi azokat a műveket is, melyet a művész halála után bő egy esztendővel, Józsa János 81. születésnapjára emlékezve mutattak be Debrecenben.

JÓZSA JÁNOS ERIKA PORTRÉJA (FENT; AZ ELŐZŐ LAPON, LENT: NŐ ÍRISSEL CÍMŰ FESTMÉNYE); BALRA LENT: NAGY SÁNDOR ZOLTÁN KÁLVIN-RÉZKARCA, JOBBRA LENT: NAGY SÁNDOR ZOLTÁN ARANY-LINÓMETSZETE – VASNÉ DR. TÓTH KORNÉLIA EXLIBRIS EI

SÓLYOM SÁNDOR verse:

EGY RÉGI NYÁR EMLÉKE

*„Fejemet lehajtom
emléked ölébe”
(Győry Dezső)*

Július volt és hőség.
A konzervgyár udvarán már vártak ránk
az üres raklapok és mi ... a hangyák
szorgosan raktuk a konzerveket,
mert a norma ... az felülírt mindent.
Délben, ha gyomrunk nagyon korgott,
néhány halkonzerv feláldozta magát
és jóllakott az egész brigád.
Hétvégén, a bért már zsebre rakva,
feszítettünk, és irány a „Kispiszkos”-ba,
ahol vártak már a telepiek.
Kolbász illatozott, bor, majd néhány gitár,
hogyan kezdetét vegye a mulatozás.
Dracu megengedően bölintott
(nem csak a gyárban volt brigadéros),
hogyan a szép és kreol Mirabellát,
a macskaszemű karcsú lányt
(alig múltatott tizenhat éves)
táncba vigyem. Egymás ritmusába
belefeledkezve: eltűnt a világ!
Reggel csókkal ébresztett, s karomba
bújva suttozta: te, diák..., te diák,
ezer éve lesz, hogy én vártam rád,
és végre az enyém vagy... te diák!
Szeress, és ne hagyj el, mert az lesz
a halálod, vagy boldogtalanul keresed,
de soha már meg nem találod
a szerelmed és a szerelmet...

Engem pedig elér a nagy átok,
mert nem gádzsó volt, akit szerettem,
és elhagyott, mert csak addig szeretett...

A lány ferdeszeme és barnasága
rajzaimban, képeimben ma is helyet kér,
bár ma már mit sem tudok róla,
talán ahogy ő sem...
De emléke bennem él,
akkor is, ha már nem emlékezne rám,
ahogy a romossá lett konzervgyár.

ÚJABB GONDOLATOK A MŰVÉSZETRŐL – *Sólyom Sándor gyűjtéséből*

„Javitoknak értéket az ad, / Hogyan szolgálja az emberek javát” (*Hegedüs Géza*)

„Azoknak írunk, akik velünk gyötrődnek.” (*Illyés Gyula*)

„A szimbólum a valóságtól való költői félelem.” (*Karácsony Benő*)

„A művészet bizonyos értelemben vezeklés is. A lélek mentése.” (*Sütő András*)

„A művészet szükségképpen az életet tükrözi, mintegy megtisztítja a lényeket az esetlenségégekől, és a végén életszerűbb lesz, mint maga az élet.”

(*Paolo Santarcangeli*)

„A művészet az élet csodálatos díszje – nem lehet más, mert minden művészet lényege a díszítés.” (*Henry van de Velde*)

„A művészet épp olyan szükséglete az embernek, mint az evés és az ivás. A szépségnek és a szépséget megtestesítő alkotásnak a szükséglete elválaszthatatlan az embertől, ezek nélkül talán nem is kívánna élni... A szépség igénye leginkább akkor fejlődik ki az emberben, amikor konfliktusba keveredik a valósággal, amikor felbomlik benne az egyensúly... Ilyenkor nyilvánul meg legerősebben az emberben a legtermészetesebb vágódás a harmónia és a nyugalom után – a szépségben pedig harmónia és nyugalom is van.” (*Dosztojevszkij*)

„Az írás végső soron nem egyéb, mint [...] erkölcsi magatartás.” (*Márai Sándor*)

„Az ízlés egyébként is önvédelmi kategória.” (*Moldova György*)

KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK**HÁROM NEMZEDÉK JELEN-LÉTE**

HORVÁTH BÍBOR festőművész, HORVÁTH ISTVÁN képzőművész, SZABÓ ANTONIA képzőművész és SZABÓ JÓZSEF fotóművész kiállítását („JELEN-LÉTEK.

Három nemzedék”) a Debreceni Művelődési Központ Belvárosi Galériájában láthattuk 2017 szeptemberében.

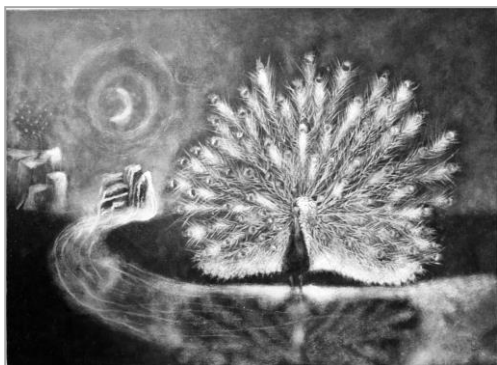
A meghívó szövege kellően orientálta az érdeklődőt a szerves kultúra és művészetek hagyományáról, melynek késő-modern meggyökereztetésében és alakításában meghatározó szerepet vállalt a cívisváros. Debrecenben évtizedek óta jelen van egy erős talapzattal rendelkező országos művészeti irány, az úgynevezett organikus művészet, melynek képviselői számos egyéni és csoportos tárlattal jelentkeztek a Belvárosi Galériában is. Olyan fontos kiállítások tartoznak ide [a többi közt], mint a debreceni MAG csoport bemutatkozása, vagy a 2017 nyarán tragikus hirtelenséggel elhunyt Makoldi Sándor festőművész jubileumi tárlata.

Ebben a sorban jelentős helyet foglal el a mostani kiállítás, mely több nemzedék egymásra hatását is igyekszik érzékeltetni. A sorozatban a város képzőművészeti életében évtizedek óta meghatározó szerepet játszó Horváth István, Szabó Antonia művészpár és gyermekük, Horváth Bíbor festőművész közös tárlatát rendezték meg, a legidősebb generáció munkásságát pedig Szabó József fotóművész munkáinak a bemutatásával láttatták a szervezők.

SZABÓ ANTONIA: ŐRZŐK, VIGYÁZZATOK (FENT)
SZABÓ JÓZSEF: ALGÉRIA (1930–33; BALRA, LENT)

HORVÁTH BÍBOR: PÁVA (BALRA);
HORVÁTH ISTVÁN: AZ UTOLSÓ NAGY TEKNŐ

A három nemzedéket élénk állító kiállítás célja az volt, hogy megmutassa a magyar művészeti örökségben gyökerező szellemiség megjelenésének – akár egy családon belüli – különböző útjait a város közönségének.

„KEZEINK MUNKÁJÁT TEDD MARADANDÓVÁ...”

Ezzel a címmel nyílt vallásos témájú népművészeti kiállítás a Reformáció 500. évfordulója alkalmából szeptember elején a Debreceni Tímárház – Kézművesek Házában (a tárlatot Nagy Zsoltné Kiss Katalin református lelkipásztor nyitotta meg).

A szakrális közegben a 19. századi Debrecen mélyen vallásos református polgári közössége is életre kelt. A mennyezetkazettákkal rekonstruált kiállítói templomtérben kialakítottak egy úrvacsora-vételi enteriőrt; az úrihímezések a debreceni alkotók munkáját dicsérik; valamint grafikák, plasztikák, faragások, kerámiák hirdették a hit és a szakrális kapcsolat művészi-népművészeti kifejezésének lehetőségeit.

FÜLÖP SÁNDOR EMLÉKKIÁLLÍTÁSA HAJDÚBÖSZÖRMÉNYBEN

Ez év tavaszán újabb név gyarapította „Hajdúböszörmény, a festők városa” magángyűjteményből ismert alkotói névsorát. Március 15-én nyílt meg Fülöp Sándor festőművész, művésztanár állandó kiállítása, melyet a Sillye Gábor Művelődési Központ konferenciatermében láthattunk. Ezt az anyagot érintetlenül hagyva, a városnapj ünnepségek keretében újabb hagyatékrész hirdette szeptember 12–25. között a szülőföld- és identitásélményt. A művelődési központ galériájában bemutatott képzőművészeti anyag egyúttal a reformációs évfordulókat (az 500. jubileumot és a magyar református egyház 450 éves ünnepét) kötötte össze a hajdúváros tradícióival (melynek elkülöníthetetlen része a református örökség).

Ennek a hagyatéki válogatásnak egyik részét a nyáron ismerhettük meg a milotai gyülekezeti házban, a jelentősen kibővített képanyag pedig még inkább meggyőz a hely szellemének karakterformáló erejéről. S arról is, hogy az alkotószemélyiség szintén képes átalakítani a tájkaraktert. Fülöp Sándor Hajdúböszörményben ismerte föl művészi hivatását. Debrecenben született (1928-ban), de Böszörményben nőtt fel, itt érettségizett 1948-ban, a Bocskai István Református Gimnáziumban. Király Jenő inspirálására a Képzőművészeti Főiskolára jelentkezett, ahová föl is vették, kollégiumi hely híján azonban Debrecenben folytatta és Egerben fejezte be pedagógiai tanulmányait.

A gyermekkori élmények kitörölhetetlenek az ember személyiségéből, s különösen fontosak a művész számára. Móricz az *Életem regénye* c. könyvében írja, hogy mindaz, ami fontos, tízéves koráig megtörténik az emberrel. „Tízéves koromig több történt velem, mint azóta ötven év alatt” – fogalmaz. A felnőtt életté, a hivatás, a családalapítás és a számadás helye ugyan Szatmár, a Hajdúság élményköre végig jelen volt Fülöp Sándor életművében.

FÜLÖP SÁNDOR KIÁLLÍTÁSI ENTERIÓRJE
(HADUBOSZORMENYAFESTOKVAROSA.HU)

SZALKA TÁRLAT (1. SZATMÁRI MŰVÉSZTELEP – FÜLÖP SÁNDOR EMLÉKÉRE). A 15. Matula Napok keretében Szalka Tárlat címmel nyílt kiállítás október 3-án a debreceni Dóczy Gimnázium Galériájában; a művésztelep alkotásait november 17-ig tekinthették meg az érdeklődők.

„KINEK HÍNAK? HOL LAKOL? SZEGRŐLVÉGRE ROKONOK VAGYUNK” – Ezzel a címmel nyílt képzőművészeti, családtörténeti és a böszörményi identitástudatot erősítő időszak kiállítás szeptember 8-án a Hajdúsági Múzeumban, ahol Pál Nagy János és Dombi Erzsébet leszármaszottainak (Pálnagy Zsigmond, Pálnagy Balázs, Rác Imre és Pál Nagy

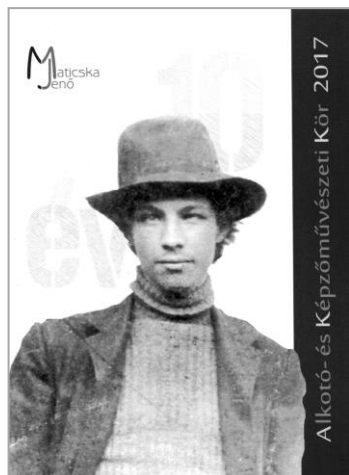
Pálnagy Zsigmond
Pálnagy Balázs
Rác Imre
Pál Nagy Balázs

Balázs) munkáit tekinthetik meg december 20-ig az érdeklődők. A kiállításon a múlt és jelen mellett fotó- és alkalmazott grafika, illetve a festészet is találkozott.

PÁRHUZAMOS VILÁGOK

Fenyvesvölgyi Tamás rajztanár-festőművész szeptember végén mutatta be *Párhuzamos világok c.* tárlatát a Debreceni Egyetem Élettudományi Galériájában. A művész látvány- és érzelmi alapú képein impresszionista felfogással használja a tust, akvarellt és pasztellt, egyedi vegyes technikát alakítva ki.

„HÚSZAK”

A 2006-ban szervezett s két év múlva már a nagybányai munkát is megkezdő Maticska Jenő Alkotó- és Képzőművészeti Kör 18 tagjának s két vendégalkotó (az ungvári Soltész művészpár) műveit mutatta be a kör 10 éves jubileumát ünneplő tárlat szeptember végén a debreceni DOTE Elméleti Galériában. Tíz alkotó (képzőművész és költő) alapította meg a kört Nagybányán, de művésztelepekre Torockóba, Csángóföldre, Kalotaszegre, Hargitába és Koltóra is eljutottak. A 18 (+2) jelenlegi tag mellett további több mint tíz művész vett részt a Maticska-kör munkájában.

SZATMÁR
HATÁROK NÉLKÜL

A történelmi Szatmár vármegye egyházi kincseiből válogatott kiállítás nyílt Nagyecsedén.

A Reformátusok Szatmárért Közhasznú Egyesület 7. alkalommal rendezte meg a *Szatmár határok nélkül* református találkozót szeptember 16-án Nagyecsedén, ahol az ünnepi istentisztelet és a szabadtéri műsor mellett egyházi kincsek válogatását mutatták be a Berey József Helytörténeti Gyűjteményben. A Milotai Nyilas István emlékérmét ezen a találkozón vehette át Kovács Jenő, Nagykároly polgármestere Fülöp István egyesületi elnöktől, Szalay Kont esperestől és Kovács Lajos nagyecsedei polgármestertől.

CSÁSZI JÓZSEF 100 – H. CSONGRÁDY MÁRTA: VISELETEK

A 2017/18-as évadot két kiállítással kezdte a Debreceni Egyetem: az Élettudományi Galériában szeptember 2-án nyílt meg Császi József fotós, festő és zenész centenáriumi emlékkiállítás; másnap az Elméleti Galériában a Holló László-, Kölcsény- és Jó Ember-díjas H. Csongrády Márta képző- és fotóművész *Viseletek* című tárlatát nyitotta meg Erdei Sándor költő, újságíró.

VINCZE LÁSZLÓ: ÁTMENETEK

A Holló László-díjas grafikusművész *Átmenetek* című új kiállítását október 4-étől mutatta be a Debreceni Művelődési Központ Belvárosi Galériája.

A székelyföldi születésű Vincze László sokarcú alkotó, aki elsősorban grafikusművészként ismert Debrecenben és határainkon túl, de azok, akik munkásságát eddig is figyelemmel követték, számon tartják táblaképeit, exlibriseit, versillusztrációit, könyvoldalait, borítóterveit és szobrait is – mégpedig a legjobb kortárs műalkotások között...

Eddig már több mint 120 egyéni és csoportos kiállításon szerepelt, s e mostani, 60. születésnapjára tartott tárlatán az eddig kevésbé ismert, figurális alapokon építkező lírai absztrakciós munkáit is megmutatta a közönségnek.

(A tárlat október végéig volt látogatható – 27-én a művész tartott tárlatvezetést.)

SZISZÜPHOSZ (2017); BÖLCS ((2017) – VINCZE LÁSZLÓ VEGYES TECHNIKÁJÚ LAPJAI

ANGYALI GEOMETRIA

Aknay János Kossuth-díjas festőművész *Angyali geometria* című kiállítását P. Szabó Ernő művészettörténész október 14-én nyitotta meg Győrben, a Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeumban (az Esterházy-palotában). A tárlat november 19-ig volt látogatható.

LÁTVÁNY ÉS ANYAG

Bíró Lajos emlékkiállítása

A Magyar Festészet Napjához és az 1956-os forradalomhoz kapcsolódott a 90 éve született Bíró Lajos festőművész emlékkiállítása, melyet a debreceni Kölcsey Központ Bényi Árpád Termében október 10-én nyitottak meg (Bíró az '56-os forradalom egri eseményeinek egyik vezetője volt). „Látvány és anyag – ez a kettős kötöttség a festői tevékenység specifikuma. (...) A megjelenítés képi egységének megvalósítását, az eszközök összefogottságát, a hangsúlyok tudatos megteremtését próbáltam megtanulni.” – Bíró Lajos ezt az éltre szóló festői magatartást képviselte tanárként is, iskolateremtő mesterként is. (Fotók: www.fonixinfo.hu)

1956 KÉPTÁRA

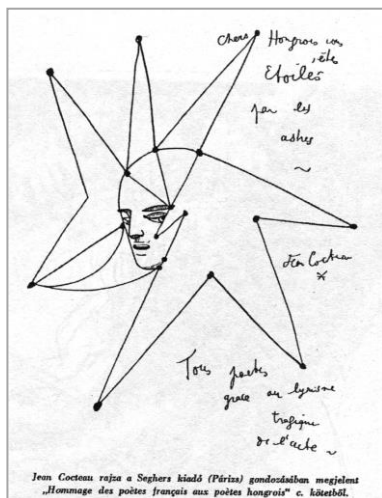
„Gyorsjelentést” írt 1956 „virtuális” képtáráról Sümegi György művészettörténész, mely az ’56-os forradalom 60. évfordulóján jelent meg, 2016-ban. Virtuális képtárról van szó, mert a forradalomról szóló művek csupán töredékesen, „gyűjteményekbe szétosztottan” található meg. Sümegi György azonban arra tett kísérletet, hogy az 56-os képtárat „valóságossá” tegye, s maga is elkezdte gyűjteni a forradalmi műalkotásokat. Személyes és kollektív vizuális recepciót kapunk tehát.

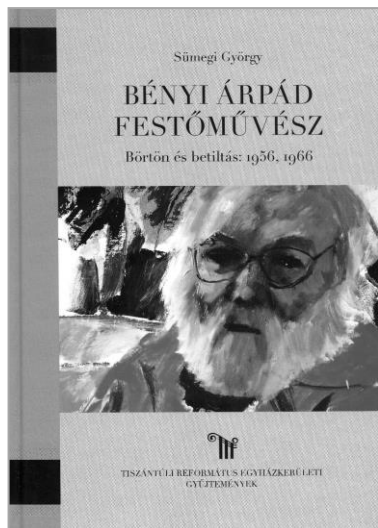
A könyvben a forradalom leverésétől 1989. június 16-ig adja a forradalom s a Kádár-rendszer alatt született művek szemléjét. „E vázlatos gyorsjelentésem elemei, a forradalom és szabadságharc vizuális össz-képének, a *visual history*nak egésze a Kádár-korszak művészetéhez tartozik még akkor is, ha ennek a fölismerése, egyáltalán a tudomásul vétele igen lassan, évtizedes késéssel megy végbe” – írja Sümegi, aki megjegyzi, hogy a „három T” kategóriájába tartozó művek külön legendáriumba illeszkednek.

A műtárgyjegyzékben másfélszáz szerzőt sorol föl, köztük Amberg Józsefet (78 lappal), Bényi Árpádot (13 grafikával), Bíró Lajost (23 művel), Borsos Miklóst (14 alkotással), Deim Pált (12 Golgota-variációval), Görgényi Istvánt (31 festménnyel), Jakovits Józsefet (forradalmi sorozatával), Kocsis Imrét (31 munkával), Kondor Bélát, Kusztos Endrét, Marosán Gyulát (34 grafikai lappal, valamint a 33 darabos történelmi rajzmappával), Rapaich Richárdot, Somogyi Győzőt, Szalay Lajost, Szántó Piroskát, Tóth Menyhértet és Zsögödi Nagy Imrét.

JEAN COCTEAU RAJZA

A „HOMAGE DES POÈTES FRANÇAIS AUX POÈTES HONGROIS” CÍMŰ KÖTETBŐL (SEGHERS, PARIS)

56 ÉLMÉNYE ÉS A FESTŐÉLETMŰ

Bényi Árpád életművét, jelentőségét szinte lehetetlen megítélni 1956 élményének figyelembe vétele nélkül – nyilatkozta Sümegi György művészettörténész, a *Bényi Árpád festőművész – Börtön és betiltás: 1956, 1966* című színes albumkönyv szerzője a kiállítás-megnyitóval egybekötött októberi könyvbemutatón a Debreceni Református Kollégiumban. Bényi Árpád két és fél évet ült börtönben a „*Szabad Magyarországot!*” feliratú plakátjáért, s 1966-ban első kiállítást betiltották.

Sümegi György az 1956-os forradalom és a bebörtönzés (a következmények) tükrében mutatta be könyvében Bényi Árpád életét és művészetét, nyolc alfejezetben kínálva dokumentumokat a forradalomhoz; körbejárva az 1966-os betiltott debreceni kiállításának körülményeit; hét „nekifutásban” pedig Bényi Árpád vallomásaiból idézett a szerző. A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények által gondozott könyvet gazdag adattár és színes képmelléklet gazdagítja.

(AZ EMLÉKKIÁLLÍTÁSON
BÉNYI ÁRPÁD FESTMÉNYEI
ÉS GRAFIKÁI, BÍRÓ LAJOS
BÖRTÖNRAJZAI, ILLETVE A
SÜMEGI GYÖRGY GRAFIKAI
GYŰJTEMÉNYÉBŐL
SZÁRMÁZÓ ALKOTÁSOK
SZEREPELTEK.)

BÉNYI ÁRPÁD:
A KULTÚRA TEMETÉSE

SZABÓ MAGDA 100

SZABÓ MAGDA VISSZATÉRÉSE A „HOLTIG-HAZÁBA”

Szabó Magda születésnapján, október 5-én avatta föl az író emlékműszobrát (E. Lakatos Aranka szobrászművész alkotását) a Kossuth téren, Debrecenben Papp László polgármester és Fekete Károly református püspök.

Szabó Magda a „holtig-hazáról, Debrecenről így írt: „A kötődés, az elkötelezettség nálam majdnem fizikai jelekkel jár: külföldön valójában mindig mindenütt idegen maradok, de igazán gyermekmódra aludni nem tudok másutt, csak Debrecenben”. A diploma után két évig egykori iskolájában, a Dóczyban tanított, s ugyan 1942-től már Hódmezővásárhelyen találjuk, s onnan három évvel később a fővárosba költözött, Debrecen jelentette számára az otthon nyugalját. A hamvainak egyik felét tartalmazó urnát a szülei sírjában helyezték el, a másikat Budapesten, a férje, Szobotka Tibor író sírjában.

A „holtig-haza” érzését erősítette az a négy ajándék, amelyet az otthonnak köszönhetett: a Gályarabok Oszlopának nevelőereje, Csokonai sírja, zengő anyanyelve és a Nagytemplom, amiről így írt: „Ötezren férnek be, ez hazánk legnagyobb protestáns egyházi épülete. Ha meglátom, mégsem az jut eszembe róla, hogy kálvinista vagyok, hanem hogy magyar.”

85. születésnapjára kapta meg a Nagytemplom bejárati kilincsenek másolatát. Szabó Magda 1985-ben lett a Tiszántúli Református Egyházkerület Főgondnoka, a zsinat elnökségi tagjaként is a kálvinista Debrecenért, a református iskolaügyért, Isten szolgálatáért és az ember-formájú nevelésért küzdött. Bölcskei Gusztáv korábbi református püspök szerint Szabó Magda hitbe való kapaszkodását jelképezte a mozdulat, ahogyan megfogta, és meg-simogatta a Nagytemplom kilincset. A tradícióba való kapaszkodás adott erőt egyénisége megtartásához, hogy a diktatúra évtizedeiben se adja be a derekát, hogy Istennel dikciózva hű legyen a családi és a debreceni örökséghez, s így beszéljen műveiben a helyi és az egyetemes emberi értékekről.

A Nagytemplom egyik tornyát Szabó Magda édesanyjának, a másikat édesapjának nevezte. Református édesapjától, Szabó Elek városi tanácsostól a kitartó kálvinistaságot, katolikus édesanyjától, Jablonczay Lenke tanítónőtől az ökumenikus nyitottságot is útravalóul kapta. „Amikor Luther és Kálvin a világtörténelem színpadára lépett, a haladást képviselték. Reformáltak. Protestáltak minden ellen, ami hazug volt, ami meghamisítása volt valami-

nek. Szeretnék én is protestálni" – nyilatkozta. Ez a protestálás pedig a tiszta helyzetrajzokkal, az igazság felmutatásával indul.

Az életmű egyik kutatója, Kabdebó Lóránt írta, hogy Szabó Magda regényei egyrészt az egymás iránti kíméletlenség állapotrajzát adják, másrészt az idillt keresik, új életre keltik a múltat, és megtörténik a csoda is, „amikor két ember áttöri a falat, bejáratos egymás világába” (mint például *Az ajtó* vagy a *Régimódi történet* és a *Für Elise* című regények esetében).

E. Lakatos Aranka centenáriumi szobrán Szabó Magda rálát a Nagytemplom két tornyára, és ha mellé állunk, lelkünk előtt is megelevenedik nemcsak az író családi legendáriuma – a szülőkkel és a református felmenőkkel –, de Debrecen és a reformáció közeli és régmúltja. Számos szakmai díja és kitüntetése mellett ez a fajta elkötelezettség indokolta, hogy a Debreceni Református Teológiai Akadémia díszdoktorává avassa, Debrecen városa pedig díszpolgári címet adományozzon neki, a Nagytemplom kilincse mellé megkapva a Város kulcsait is.

E. Lakatos Aranka Szabó Magda bronz zsánerszobra egyszerre fejez ki eleganciát és derűt, időben és térben is tág horizontokat befogó szellemiséget. A könyvek, melyeken jobb keze pihen, ugyanúgy jelképezhetik műveit, mint a két Szentírás Szövetséget, valamint két helyet, két időt, két embert, melyeket (és akiket) ez a szoborban újraéledő „régimódi történet” összeköt.

A szoborállítás Katona Gyula debreceni vállalkozónak köszönhető, aki az elkészítés költségeit állta, s aki – tulajdonjogáról lemondva –, a szobrot Debrecennek adományozta.

E. LAKATOS ARANKA
SZABÓ MAGDA-EMLÉKMŰVE
A DEBRECENI KOSSUTH TÉREN

EMLEKHÁZAT ÉS DOMBORMŰVET AVATTAK AZ ÍRÓ SZÜLETÉSÉNEK CENTENÁRIUMÁN

A Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziumának udvarán kialakított emlékmúzeumban a régi (az 'abigéles-dóczy's) öltözetet is kiállították: ilyet hordott az iskola tanulójaként Szabó Magda. Látható itt az írógépe, szemüvege s egy telefon, melyből az író szól hozzánk.

A Dóczy leánygimnáziumba járt, és tanári pályáját ugyanitt kezdő író halála után egy évvel már emlékszóbat alakítottak ki a gimnáziumban, és most ezt bővítették emlékházzá.

„Kínótte magát azért, mert a szívünkben is sokkal nagyobb Szabó Magda, mint azok a tárgyak, könyvek, ruházatok, emlékek, fényképek, amelyek belekerültek egykor a szobába, és most az emlékházba” – mondta Fekete Károly, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke. Papp László polgármester sorszerűnek nevezte, hogy a reformáció 500. és a magyar református egyház alapításának 450. évében ünnepeljük a magyar irodalom meghatározó alakjának 100. születésnapját. „E szellemi örökség alapja az a református hit, melyet a családi és az iskolai keretek között zajló kálvinista szellemű nevelés tett megingathatatlaná, amely élete végéig kiapadhatatlanul táplálta személyes életét és írói munkásságát egyaránt”.

JUHA RICHÁRD
SZABÓ MAGDA
BRONZDOMBOR-
MŰVÉT A DÓCZY
GIMNÁZIUMBAN
AVATTA FEL
FEKETE KÁROLY
PÜSPÖK
ÉS PAPP LÁSZLÓ
POLGÁRMESTER

EMLÉKTÁBLÁT AVATTAK OKTÓBER 5-ÉN, SZABÓ MAGDA SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁN – MUNKÁSSÁGA ÉS VÉGAKARATA ELŐTT TISZTELEGVE – DEBRECENBEN, AZ ÍRÓNÓ GYERMEKKORI LAKÓHÁZA HELYÉN ÁLLÓ SVETITS KOLLÉGIUM FALÁN. EMLÉKBESZÉDET MONDOTT A DEBRECEN KULTÚRÁJÁÉRT- ÉS HOLLÓ LÁSZLÓ-DÍJAS CSERÉP ZSUZSA, AZ ÍRÓNÓ BARÁTNŐJE, ILLETVE TASI GÉZA, SZABÓ MAGDA KERESZTFIA ÉS SZELLEMI HAGYATÉKÁNAK GONDOZÓJA.

AJÁNDÉKOMAT MEGBECSÜLD – TURCSÁNYI BÉLA SZABÓ MAGDA-EMLÉKTÁRLATA A DEBRECENI BENEDEK GALÉRIÁBAN

Turcsányi Béla festőművész még Szabó Magda halála után kezdett hozzá annak az emlékező portrékiállításnak a megfestéséhez, melyet az elmúlt évtizedben az ország számos helyén bemutattak – a centenáriumon pedig a debreceni Méliusz Könyvtár

Benedek Elek fiókkönyvtárának galériájában október 10-én mutattak be, tárlatnyitóval egybekötött rendező megemlékezés keretében, Szabó Magda családi legendáriumának „titkaira” is orientálva a figyelmet.

RÉGIMÓDI TÖRTÉNET
TURCSÁNYI BÉLA
FESTMÉNYE

A REND ÉS A KÁOSZ

Erdős János festőművész kiállítását rendezte meg novemberben a budapesti Széphárom Galéria. „A hatvanas években mindent meg akartam festeni. Ma már csak azt a keveset, amiben minden benne van – írja a művész, akinek témája „a megismerhető, a tapasztalható és a csak sejtethető, nem ismert világ kettőssége” (avagy: a ráció és emóció, a rend és káosz).

ERDŐS JÁNOS FESTMÉNYE

TISZTELET ERDÉLYNEK – NAGY ELŐD KIÁLLÍTÁSA

Nagy Előd festő- és éremművész *Tisztelet Erdélynek* c. 75. születésnapjára tartott tárlatát november 6-án nyitotta meg a gyergyói festőbarát, Gaál András a budapesti Csokonai Művelődési Ház Palota Galériájában.

A 75 éves művész, akinek alkotásait a Magyar Nemzeti Galéria mellett a Budapesti Történelmi Múzeumban és a Petőfi Irodalmi Múzeumban is megtaláljuk, eddig több mint 80 önálló kiállításon mutatta meg képeit, rajzait és éremplasztikáit a közönségnek.

NÉHÁNY VALÓSÁG AZ EGRİ BOROZÓBAN

Ahogy a debreceni Sesztina Galériában bezárt *Szertár* kiállítás, már meg is nyílt szeptember 16-án a *Néhány valóság* című kamara-tárlat az Egri Borozó Galériájában (Wahorn András, Kopasz Tamás, Szurcsik József, Töttös Kata és Ulrich Gábor alkotásaiból).

ULRICH GÁBOR KÉPZŐMŰVÉSZ
EGYIK „VALÓSÁGA” A „NÉHÁNYBÓL”

„MAKROFONISTÁK” VAGY „SÚRÍTETT PARADICSOM”? ZENÉS KIRÁNDULÁS KÖZELI FEJEKEN

Perjés Péter és Tamás Nándor debreceni zenészek *Sűrített paradicsom* c., klasszikus rockhősök túlvilági „színhátékát” fikcionáló könyvének bemutatójával együtt nyílt meg Molnár Péter fotográfus kiállítása *„Makrofonisták” – zenés kirándulás közeli fejeken* címmel a debreceni Egri Borozó Galériájában november 10-én.

MOLNÁR PÉTER
(A HAJDÚ-BIHARI NAPLÓ
MUNKATÁRSA)
MONUMENTÁLIS KÉPEIN
ÉNEKESEKET ÖRÖKÍTETT
MEG AZ EXTÁZIS VAGY A
TEREMTŐ MÁSÁLLAPOT
PILLANATÁBAN

(FOTÓ: MATEY ISTVÁN)

ÉLES BULCSÚ TÁRLATA A NAGYKÖRŰ GALÉRIÁBAN

Legújabb sorozatát elindító „kerítés-képeit” is elvitte a debreceni Éles Bulcsú képzőművész a 2017. augusztus 11-étől egy hónapon át nyitva álló kiállítására, melyet Verebes György Munkácsy-díjas festőművész nyitott meg. Éles Bulcsú az elmúlt évek munkáiból válogatott, s a hangsúly a látványból kialakult vonalon volt. Egyfajta „expresszív konstruktívizmusnak” lehettek tanúi a tárlat látogatói, ahol a képeknek sokszor mély gondolati és asszociatív tartalmuk is volt.

SZÍNHÁZ, HIT, VALLÁS – TAMUS ISTVÁN ÉS PÁL HUNOR KIÁLLÍTÁSA

Színház, hit, vallás címmel október 30-án nyitotta meg Fekete Károly tiszántúli református püspök Tamus István és Pál Hunor közös kiállítását a debreceni Csokonai Színház első emeleti kiállítóterében. A reformáció 500. évfordulója alkalmából rendezett tárlatra Tamus István grafikusművész négy évtizednyi alkotómunkája legkedvesebb darabjaiból válogatott: bemutatta a II. Debreceni Református Világtalálkozó Alapítványi Díját elnyert trilógia darabjait, a gyerekkor és a nagyszülők emlékének szentelt metszeteket s a hivatása és egyháza kötelékében készült képeket.

Pál Hunor színművész színházi munkája mellett 2015-ben kezdett faragással foglalkozni. A fametszés, ékfaragás, dombormű készítés technikai módszereit autodidakta módon sajátította el. Az alkotáshoz, vallási témájú műveirehhez számos színpadi szerepe/szereplője adta az ihletet, akik bizonyosságot nyertek hitükben, és akik segítettek művészi útkeresésében.

(MONTÁZS: WWW.CSOKONAISZINHAZ.HU)

„TÚZBÓL, FÖLDBŐL”

LÁSZLÓ KINGA képző-
és KUSTÁR GÁBOR
szobrászművész közös
kiállítását nyitotta meg
Fátyol Zoltán művész-
tanár és Hodossi Sándor
főiskolai docens
november 7-én a
Debreceni Református
Hittudományi Egyetem
református kollégiumi
főépületében.

„NINCS TALÁN MÉG ELFELEDVE A DAL”

A 200 éve született Tompa Mihály költőre,
református lelkészre országos rendezvény-
sorozat keretében emlékeztek – november 13-
án a debreceni Dóczy Gimnáziumban, ahol a
vándorkiállítás megnyitója után, Imre László
professor emeritus Tompa Mihály időszerűs-
égéről, Vitéz Ferenc irodalmár a lelkész-költő
életművének vallási élményű verseiről beszélt;
a rendezvényt és a vándorkiállítást
Bölcskei Gusztáv professor köszöntötte.

PROTESTÁNS HŐSÖK 2. – KÖNYVBEMUTATÓ A KARAKTER 1517-BEN

Két fővárosi bemutató közt november
14-én a debreceni közönségnek is be-
mutatták a protestáns irodalmi és
művelődési enciklopédia második
kötetét a Karakter 1517 könyves-
boltban. A rendezvényt Fekete Károly
református püspök köszöntötte, aki az
első kötet egyik szerzője volt.

A MENEKÜLŐK LETT A REFORMÁCIÓS DRÁMAPÁLYÁZAT GYŐZTESE

A jubileumi drámapályázatot „*Akikre nem volt méltó e világ*” címmel közösen hirdette meg a Csokonai Színház, Debrecen városa és a Tiszántúli Református Egyházkerület a Reformáció 500. évfordulójára. Április végéig 45 pályamű érkezett, a válogatott listára 13 darab került fel. Nyolc darab a reformáció elterjedésének és kezdeti küzdelmeinek korszakában, a 16-17. században játszódik, főhősei között van Bálint pap, Méliusz, Huszár Gál és Martonfalvi György. Az egyik darab ideje a 19. század, másik kettő a 20. század közepén játszódik, egy mű napjainkat köti össze a gályarabok történetével, s egy másik időjátékban Méliusz és Csokonai, Ruyter admirális és Jókai is összetalálkozik. Számos olyan mű született, amely a drámai feldolgozást kívánó lélektani szempontokat állítja előtérbe. A pályázat fontos eredménye, hogy a darabok új drámai figurákat és azok belső küzdelmeit jelenítették meg.

Ilyen a pályadíjas mű: Győri L. János és Győri Katalin *Menekülők* című drámája. A rendezői nyilatkozat szerint nemcsak a feszültséget, a radikális kérdésfeltevéseket, a hús-vér figurákat kell kiemelni, hanem azt is, hogy „nagy szíve van a darabnak”, s ebben a férfias korszakban megjeleníti a női nézőpontot is (Lippainé és Komári Csapkés Györgyné alakjaival). A *Menekülők* 1660-ban, Várad eleste után játszódik. A váradi deákok Martonfalvi professzor vezetésével menekülnek Debrecenbe – így lesz a Debreceni Kollégium az „ország iskolája”, a város pedig „egész Magyarország és Erdély világosító lámpása”. A darab nemcsak a váradiak befogadásának dilemmájáról, de Lippai Sámuel professzor és felesége tragikus sorsáról is szól. A közélet és magánélet feszültségéről, a tanár és diák viszonyáról, a reformációs és a modernkori jelenségek párhuzamáról. A művelődéstörténeti hűség mellé az emberábrázolás hűsége társul. Egy világnézetileg többszörösen rétegzett időszakban mutatja föl az emberi cselekvés jogát. Magát az embert, aki a saját igazáért harcol.

Papp László polgármester a díszbemutató előtt azt emelte ki, hogy a „világnézetileg többszörösen rétegzett” 21. században is érvényes üzenete van a darabnak. Győri L. János és Győri Katalin arra is figyelmeztet, hogy a döntés, a felelősség vagy a magánéleti konfliktusok elől soha nem lehet elmenekülni...

BÁLVÁNYOK BUKÁSA

Sárkány Győző 50 rajza – 50 gondolattal

A Pesterzsébeti Múzeum Gaál Imre Galériájában november 8-án nyílt meg Sárkány Győző Ferenczy Noémi-díjas grafikus, Érdemes Művész 2018. január elejéig látható grafikai kiállítása az 500 éves Reformációra emlékezve. Bálványok bukása címmel mutatták be a tárlathoz kapcsolódó kötetet is.

Sárkány Győző a bukás és újrakezdés szemszögéből ragadott tust – fogalmazott Cs. Tóth János művészeti író a *Bárkaonline* szemléjében a kiállításról. „Élet és halál, építés és rombolás, öröm és tragédia, szeretet és gyűlölet, születés és elmúlás, rend és káosz... – ez a kiállító koncepciójában mind megidéződik. Az egész emberi történelem bálványai lépnek színpadra lapjain. [...] Sárkány Győző arra figyelmeztet, az emberiség egésze sem tanult a múltból, minduntalan megismétli hibáit. Ezzel együtt a világnak szüksége van a megújulásra, a folytonos újrakezdésre. Ha megszületik az emberi gyarlóságból egy bálvány, kegyetlen vége lesz: épp azok által vész el, akik magasra emelték.”

Sárkány győző nem moralizál, hanem kérdéseket tesz föl. „Megbocsátható-e az emberi esendőség? Miért van kiszolgáltatottság? Miért sérülékeny az emberi lélek? Válasz: az örök feszültség sziszifuszi küzdelméből ki kell lépnie az embernek. Az organikus emberi fejlődésben vannak megtorpanások és újrakezdések. Ebben a folyamatban van titokzatosság, időn kívüliség. Ez jellemzi a grafikus munkáit. Hol is vagyunk, melyik évszázadban? A torzókat nem köti össze cselekmény, szürreális és groteszk egymás mellé rendeltség teszi izgalmassá a lapokat. A kontextus talányos, mert a figurák sokszor izoláltak és különböző archaikus

időkből lépnek elélnk. Kozmikus térben lebegő alakok egymásmellettisége teremt a befogadó számára gondolkodni való témát” – idézzük tovább Cs. Tóth értékelését, amely szerint Sárkány Győző grafikai misztikus világba röpitenek, és egyszerre meghökkentőek, titokzatosak, szimbolikus jelentésűek.

A tárlathoz kapcsolódó könyvben ötven „szellemi munkás” vall a reformációról és Sárkány rajzairól. Az inspiráló 50 gondolat szerzői között van Aknay János Kossuth-díjas festőművész, Bagdy Emőke klinikai szakpszichológus, Batta András zenetörténész, egyetemi tanár, Cs. Tóth János művészeti író, D. Udvary Ildikó művészettörténész, Drozsnyik István képzőművész, Fekete György Kossuth-díjas belsőépítész, Feledy Balázs művészeti író, Jankovics Marcell filmrendező, művelődéstörténész, P. Szabó Ernő művészettörténész, Szigeti Jenő teológus, Szurcsik József Munkácsy-díjas képzőművész.

KLEBELSBERG-SZOBOR LESZ DEBRECENBEN

Tisza István szobra mellé kerül 2018 májusában az egykori vallás- és közoktatásügyi minisztert ábrázoló bronz alkotás, a Debreceni Egyetem Főépülete előtti téren – a művet Juha Richárd szobrászművész készíti. Az egyetem pályázatot írt ki a köztéri műre, s a beérkezett négy makettből az egyetemi polgárok szavazással dönthették el, melyik alkotás legyen a nyertes, szem előtt tartva a kiírásban megfogalmazottakat, miszerint: a terv illeszkedjen a Tisza István ábrázoló alkotáshoz, s az álló alakos szobor terv utaljon a kultúrához való kötődést jelképező könyvre is. A tervpályázatot a legmagasabb szavazati aránnyal Juha Richárd szobrászművész nyerte. Klebelsberg Kunó sokat segített a Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem fejlesztésében, s jelen volt a 1927. október 17-i zárókő-letételi ünnepségen is (ahol a névadó Tisza István szobrát is felavatták, s az egyetem díszdoktori címet adományozott gróf Klebelsberg Kunónak).

JUHA RICHÁRD SZOBORTERVE (FOTÓ: DEBRECENI EGYETEM)

500 ÉV MEGÚJULÁS

Mintegy harminc (elsősorban magyar és elsősorban protestáns) szerző műveiből készült az a reformációs emlékévként tisztelgő irodalmi összeállítás, amellyel Erdélyi Márta Sesztina Jenő-díjas versmondó és Andics Árpád Holló László-díjas fotóművész, tanár járta 2017-ben a régió településeit (a református templomok mellett iskolákban, könyvtárakban, múzeumokban, idősök otthonában mutatva be műsorukat). Az irodalmi műsor mellett narrációs szövegek segítették egyrészt a történelmi, egyház- és művelődéstörténeti események, jelenségek megértését és a tájékozódást a kanonizált és kevésbé ismert szerzők világában.

Az 1517 és 2017 közötti részt a szerkesztők öt évszázadra bontották. Andics Árpád a narrátori szövegekben Európa és Magyarország világtörténelmének legfontosabb eseményeit, kortársait, meghatározó technikai újdonságait mutatta be, és szólt a magyar egyháztörténet meghatározó csomópontjairól, prédikátorairól. Párhuzamos idősíkokat vizsgált: utalva a kölcsönhatásokra, a kortársakra is.

Andics Árpád szövegeiből kitűnt, hogy a Reformációt egy olyan képzeletbeli „fának” tekinti, amely a komplex környezeti hatások függvényében növekszik, fejlődésében stagnál – vagy éppen az életéért küzd. A jövőre tekintve azonban a „Semper reformanda est”, a „folytonos megújulás” elvét tartja követendő vezérgondolatnak. A következő sikeres 500 évhez fel kell ismernünk minden olyan technikai újdonságot is, amely a gyülekezeti élet hatékonyságát, belső kommunikációját segíti – figyelmeztetett rá (utalva pl. az egyházi-gyülekezeti internet- és Facebook-használat pozitív lehetőségeire).

Az évszázadokat megidéző, Erdélyi Márta előadásában elhangzó irodalmi szemelvények (mivel az egy órás időkorlát miatt nem volt lehetőség teljes művek elmondására) a befogadói élmény mellett leginkább azt az orientációt erősítették,

mely szerint az irodalom mindenkor hű tükrök az életnek: a társadalmi változások ugyanúgy megjelennek bennük, mint az egzisztenciális vagy a hitre vonatkozó kérdések. A hitvalló, egyházi történelmet idéző versek többsége főként az utóbbi kétszáz évből lett válogatva, a lendületes előadáshoz igazodva.

ERDÉLYI MÁRTA A KARAKTER 1517
KÖNYVESBOLTBAN (2017. 03. 21.)

Ismereteink szerint hasonlóan összetett (mondhatni: nehéz) műsort mások nem vállaltak fel: a Reformáció 500. évfordulójára bemutatott műsorok szűkebb időkeretek között mozogtak. Andics Árpád beszámolt róla, hogy az ősbemutatót követően Csohány János nyugalmazott teológiai professzor a következő szavakkal gratulált a közreműködőknek: „Megcsináltátok a lehetetlent!”

Nos, ez az elismerés is erőt adott a 2017. március 21. és december 10. között lebonyolított 28 előadáshoz! Most pedig már csak azt várnánk, hogy a műsorban elhangzott szemelvények egészében is olvashatóak legyenek egy antológiában!

FENT: ERDÉLYI MÁRTA ÉS ANDICS ÁRPÁD A VIZSOLYI REFORMÁTUS TEMPLOMBAN – 2017. 09. 09.;
KÖZÉPEN: ERDÉLYI MÁRTA A DEBRECENI VERES TEMPLOMBAN – 2017. 10. 29-ÉN;
LENT: MŰSORKÉP A DEBRECENI TÉGLÁSKERTI REFORMÁTUS TEMPLOMBÓL, 2017. 10. 15-ÉN

(FOTÓK: ANDICS ÁRPÁD)

Az „500 ÉV MEGÚJULÁS” című programsorozat előadásai

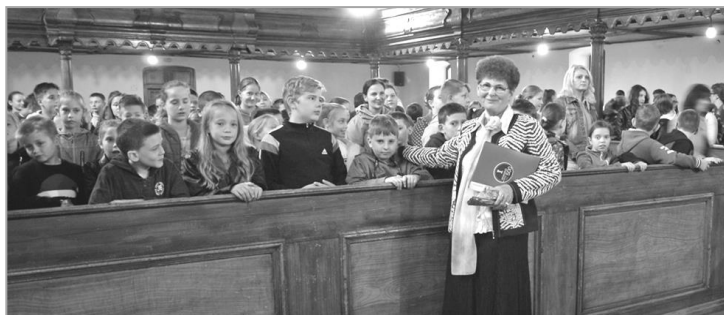
Narrátor: ANDICS ÁRPÁD Holló László-díjas fotóművész; tanár

Előadó: ERDÉLYI MÁRTA Sesztina Jenő-díjas versmondó

- 03.21. Karakter 1517 Könyvesbolt és Kávézó. (Bemutató előadás)
- 05.14. Bárándi Református Templom
- 05.21. Nagyhegyesi Református Templom
- 05.28. Nagylétai Református Templom
- 07.02. Erdőgyaraki Református Templom (Erdély)
- 08.06. Buji Református Templom
- 08.20. Kocsordi Református Templom
- 09.08. Hajdúnánási Református Templom
- 09.09. Vizsolyi Református Templom
- 09.16. Hajdúbagosi Református Templom
- 09.22. Debrecen, Árpád Téri Református Templom gyülekezeti terme
- 09.24. Újfehértói Református Templom
- 09.28. Debrecen, MÉLIUSZ Központi Könyvtára
- 10.01. Debrecen, Mester Utcai Református Templom
- 10.04. Debrecen, MÉLIUSZ Újkerti Fiókkönyvtára
- 10.08. Debrecen, Református Kistemplom
- 10.15. Debrecen, Tégláskerti Református Templom
- 10.22. Téglási Református Templom
- 10.26. Debrecen, Méliusz Juhász Péter Református Idősek Otthona
- 10.27. Ebes, Széchényi Ferenc Tájézmúzeum
- 10.29. Debrecen, Református Verestemplom
- 11.05. Derecskei Református Templom
- 11.11. Bagaméri Református Templom
- 11.19. Hajdúböszörményi Református Templom 1. (felnőtteknek)
- 11.20. Hajdúböszörményi Református Templom 2. (iskolásoknak)
- 11.29. Debrecen, Kerekestelepi Református Templom
- 12.03. Hajdúsámsoni Református Templom
- 12.10. Debrecen, Füredi úti Református Templom

A műsorban elhangzott művek szerzői:

ADY ENDRE; ANDICS ALPÁR; ASZTALOS SÁNDOR; BABITS MIHÁLY;
 BEDE ANNA; BERZSENYI DÁNIEL; BÓDÁS JÁNOS; CSUKA ZOLTÁN;
 DSIDA JENŐ; GÁRDONYI GÉZA; HUSZÁR GÁL; JUHÁSZ GYULA;
 LUTHER MÁRTON; MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER; MURAKÖZY GYULA;
 OLÁH GÁBOR; PÁKOZDY FERENC; PILINSZKY JÁNOS; PETRÓCZY KATA SZIDÓNIA;
 REMÉNYIK SÁNDOR; SINKA ISTVÁN; SYLVESTER JÁNOS; SZABÓ LÓRINC;
 SZENCI MOLNÁR ALBERT; SZEGEDI KIS ISTVÁN; TÓTH ENDRE;
 TÜRMEZEI ERZSÉBET; VITÉZ FERENC; ZILAHY LAJOS.

FENT:
HAJDÚNÁNÁSON 2017. 09. 8-ÁN

KÖZÉPEN:
HAJDÚBAGOSON 2017. 09. 16-ÁN

LENT:
A VIZSOLYI TEMPLOMBAN 2017. 09. 9-ÉN

(FOTÓK: ANDICS ÁRPÁD)

A NÉZŐ • PONT TÁMOGATÓI ÉS ELŐFIZETŐI

BODÓ ISTVÁN és felesége – Debrecen
CEZE ÚT- ÉS MÉLYÉPÍTŐ KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT. –
Debrecen – CZENTYE JÁNOS
DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS KULTURÁLIS ALAPJA
KAPITÁLIS KFT. – Debrecen
MÁTÉ LÁSZLÓ – Debrecen
FORMULA HOLDING KFT. – SÁNTHA ANTAL – Hajdúböszörmény
KÁDÁR NAGY LAJOS – Ebes
SZABÓNÉ PAPP IBOLYA – Szekszárd
SER–MÜLLER KFT. – SERFŐZŐ ATTILA – Debrecen, Hajdúböszörmény
DR. SZELEKOVSKY SÁNDOR és családja – Mályinka
TIT STÚDIÓ EGYESÜLET – Budapest

www.tit.hu

BAKONSZEG

Fenyvesvölgyiné
Tóth Mária Zsuzsanna

BERETTYÓÚJFALU

Berettyó Kulturális Egyesület
Bihari Múzeum
és Sinka István Városi Könyvtár

BÁRÁND

dr. Palástiné Deli Elvira
Berdéné Hákli Annamária

BUDAPEST

dr. Bolvári-Takács Gábor, Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsért Alapítvány, Honvéd Együttes Nkft., Magyar Táncművészeti Egyetem, dr. Koncz Gábor, Nagy Gábor Miklós, Palásthy Lajos, Szabó Magda Szellemi Örökségéért Alapítvány, dr. Szurmainé Silkó Mária, TIT Stúdió Egyesület, Vasné dr. Tóth Kornélia

DEBRECEN

Bényi Árpádné, Bereczki Gizella, Bodó István, Teodóra Both, Czentye János, Erdélyi Márta, dr. Gesztelyi Istvánné, Hegyi Rezsóné, dr. Juha Enikő, Juha Richárd, Kiss József, Kós Károly Művészeti Középiskola, Korompai Balázs és Korompainé Mocsnik Marianna, Kovács István, dr. Kövér József, dr. Krénné Cserép Zsuzsanna, Kubinyi Sándorné, dr. Kurucz Márta, Magyarné Ember Mária, Májjer István, Maksai János, Máté László, dr. Matolcsi Lajos, dr. Nagy Attila és felesége, Nagy Krisztina és Vass János, Nuridsány Éva, dr. Ötvös László, dr. Papp Gyula, Piskóty Teréz, Rácz János és felesége, Sass Bálintné, dr. Takács Erzsébet Ildikó, Szabó András, dr. Tar Károly és T. Szoboszlai Katalin, Rózsa János és R. Poncez Mária, Tamás-Kis Andrásné, Tímár Tamás, Turcsányi Béla, prof. em. Ujváry Zoltán, Vargáné Szabadka Tünde, Várkonyi Zsolt, dr. Virágh Mária.

EBES Kádár Nagy Lajos és családja	KONYÁR Szónyi Sándor és felesége
EGER Dr. Ködöböcz Gábor Szíki Károly	MÁLYINKA Dr. Szelekovszky Sándor és családja
ÉGERSZÖG Tóth György	MÁTÉSZALKA Reformátusok Szatmárért Közhasznú Egyesület Szatmári Múzeum dr. Cservenyák László
ÉRD Skornyak Ferencné Turner Zsuzsanna	MILOTA Milotai Református Egyházközség Milota Község Önkormányzata
GÖMÖRSZÖLŐS É. Kovács László Gömörzölős Község Önkormányzata Tompá Mihály Gömöri Kulturális Egyesület	MISKOLC Varga József
GYULA Póka György	MOHÁCS Imolay dr. Lenkey István Hegyibeszédések Baráti Társasága
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Hajdúböszörmény Város Önkormányzata Kiss Attila polgármester Illyés András Molnár Pál Pál Nagy Balázsné Sántha Antal (Formula Holding Kft.) Takács László (Hajdúböszörményi Művészeti Megálló Galéria) Tarczy Péter	NAGYVÁRAD Tőkés László
HAJDÚDOROG Görög Demeter Művelődési Ház	NYÍREGYHÁZA Csordásné Szikora Erzsébet
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Hézsó Ferenc és felesége	ÓZD Kőfalusi György
KESZTHELY Dr. Sólyom Sándor	PANNONHALMA Gaál András és felesége
KOMÁROM Orbán Irén és családja	SZEKSZÁRD Illyés Gyula Megyei Könyvtár Szabóné Papp Ibolya
	TISZADADA Boncsér Árpád
	VAJA Magyar Nemzeti Múzeum Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye Molnár Sándor

TARTALOM

<i>REFORMÁCIÓ 500</i>	
Országos grafikai tárlat Debrecenben	470
A Reformáció Emlékműve Debrecenben	477
<i>MŰVÉSZET</i>	
Isten kertjében (<i>Versek Szőnyi Sándor festményeihez</i>)	480
Fénykeresés az időben – a „valaha-érzés” szorításában (<i>L. Ritók Nóra és Lukács Gábor kiállítása Hajdúszoboszlón</i>)	488
Más kép – Másképp (<i>Komiszár János pasztell kiállítása – Versek Komiszár János grafikáihoz</i>)	495
Keresztmetszet (<i>Oláh Sándor borszobrász, festőművész tárlata</i>)	502
Biharországi ecsetnyomok: mint létezhelyek (<i>A 80 éves Tóth Sándor berettyóújfalui jubileumi kiállításához</i>)	507
<i>MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG</i>	
Kierkegaard magyar nyelvű recepciója (<i>FARKAS SZILÁRD könyvéről</i>)	513
MADÁR JÁNOS versei	515
NAGY GÁBOR MIKLÓS versei	516
FUCSKÓ MIKLÓS versei	518
BÁGER GUSZTÁV versei	526
Egy bibliofil patikus: Kazay Sámuel (<i>GÁBORJÁNI SZABÓ BOTOND monográfiája</i>)	528
Nyitott könyv az élete (<i>GÁSPÁR FERENC monográfiája Pósa Zoltánról</i>)	534
ZIMÁNYI ALAJOS versei	538
TAR KÁROLY versei	540
<i>Agria 40</i> (Sebestény-Jáger Orsolya, Csontos János, Aknay Tibor, Antal Attila, Anga Mária, Serfőző Simon, Bozók Ferenc, Oláh András, Barna T. Attila versei)	542
SERFŐZŐ ATTILA új kötetei és versei.....	547
KISGRAFIKA – Az emlékezés jegyében	548
SÓLYOM SÁNDOR verse és művészeti aforizmacsokra	550
<i>KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK</i>	552
<i>SZABÓ MAGDA 100</i>	
Szabó Magda visszatérése a „holtig-hazába”	561
Emlékházat és domborművet avattak a centenáriumon	563
Ajándékomat megbecsüld (<i>Turcsányi Béla emléktárlata</i>)	564
<i>KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK</i>	565
500 év megújulás	572